

JORGE ICAZA

COPIII VÎNTULUI

elu

JORGE ICAZA
●
COPILII VÎNTULUI

Coperta de BOGDAN STIHI

Jorge Icaza
Huairapamushcas
(Hijos del viento)
Editorial Casa de la Cultura Ecuatoriana
Quito — 1962

JORGE ICAZA

Auguri

COPIII VÎNTULUI

În românește de
Vlaicu Birna și David Mihail

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ
București — 1965

JORGE ICAZA

Autorul romanului Copiii vîntului, scriitorul Jorge Icaza, este unul dintre romancierii contemporani ai Ecuadorului cunoscuți nu numai în patria sa și pe întregul continent latino-american, ci și departe de hotarele acestuia, ca un apărător convins și consecvent al drepturilor popoarelor din America Latină, mai ales ale populației indiene.

Icaza este scriitorul unei singure teme, ceea ce însă nu scade din valoarea creației lui, ținînd seama de locul major pe care această temă o ocupă în viața economică, politică și culturală a continentului.

Născut în 1906, a început să scrie adolescent fiind, dar a intrat cu adevărat în viața literară la vîrsta de 28 de ani, în 1933, cînd i-a apărut culegerea de povestiri Noroiul munților, care a atras de la început atenția cititorilor prin zugrăvirea deosebit de veridică a îngrozitoarelor condiții în care trăiește populația indiană din republicile latino-americane. Apariția ace-

stei culegeri de povestiri este rezultatul întregii dezvoltări a literaturii ecuadoriene.

În deceniul al patrulea al secolului nostru, noile curente din rîndurile tineretului literar din Ecuador au dus la nașterea unor asociații literare, în principalele orașe ale țării — Quito și Guayaquil. O dată cu apariția culegerii de povestiri Noroiul munților, Icaza devine conducătorul ideologic al grupului de tineri scriitori realiști, din care făceau parte Demetrio Aquilera Malta, Alfredo Parejo-Diescanseco și alții. În 1934 publică romanul Huasipungo (tradus în românește sub titlul Groapa cu indieni), care i-a adus o faimă mondială. Acest roman încheie prima fază a creației sale, din care fac parte și romanele Pe mal, Argint și bronz și o parte din povestirile culegerii Cei care pleacă. A devenit în același timp un fel de manifest al grupului literar din Quito, care lupta pentru o „literatură militantă“, profund realistă, care să demaște toate nedreptățile sociale din Ecuador, pentru o literatură pătrunsă de dragoste fierbinte față de masele de truditori indieni și mețiși ce alcătuiau majoritatea populației țării. Romanul lui Icaza a fost tocmai o asemenea operă de „literatură militantă“, o operă plină de umanitate și de interes pentru nevoile poporului. Iată de ce această carte a fost întâmpinată cu atîta căldură de opinia publică progresistă din America Latină și Europa. Dar oricît de mare a fost succesul romanului

Huasipungo, oricît de mare a fost însemnătatea acestei cărți în creația lui Icaza, ea n-a fost decît o introducere la alte lucrări în care problemele sînt prezentate într-un mod mai cuprinzător, în care autorul dezvăluie rădăcinile răului social din țara sa. Este vorba de romanele Copiii vîntului și Pe străzi.

Romanul Copiii vîntului, despre care autorul însuși spune că „scriind acest roman, am vrut să denunț o stare de lucruri inumane care există, datorită tradițiilor colonialiste, în ciuda unei legislații care nu permite sclavia“, oglindește adevărata situație de fapt din Ecuador.

Scriitor de frunte al continentului american, Jorge Icaza este cunoscut departe de granițele acestuia și ca un consecvent luptător pentru pace, pentru o viață mai bună a tuturor dezmoșteniților de pe pămînt, pentru un viitor mai luminos al omenirii.

Prin romanele sale, el își propune să dea concetățenilor lui, tuturor umiliților și obidiților din America Latină, o lecție politică ce capătă în zilele noastre o nouă semnificație, după victoria revoluției din Cuba, cînd popoarele continentului latino-american, însuflețite de succesele noii Cube, sînt hotărîte să lupte pentru libertate și victoria democrației în țările lor.

Editura

I

LONGA¹ JUANA

Părinții Juanei, indieni veniți de prin părțile podișului, au fugit de pe moșia lui don Manuel Pintado tocmai în ziua când fata lor intra slujnică în casa moșierului. Aflînd despre fuga bătrînilor indieni, don Manuel, marele stăpîn, *su mercé*², s-a scărpinat în cap, a drăcuit de cîteva ori și privind-o pe nefericita copilă, care în clipa aceea se chinuia să adune gunoiul într-un colț, a spus :

— Sărmana de tine ! Părinții tăi te-au părăsit fără pic de milă. Tu, fată, trebuie să fii încă păzită. Am să-i spun intendentului să nu-mi mai aducă luna viitoare altă slujnică. Ai să rămîi aici. Dacă te am pe tine, pe celelalte slugi și pe bătrîna bucătăreasă, nu mai am nevoie de nimeni. Asta pînă ce vei mai crește puțin și te vei pierde pe undeva, pe imaș sau într-o ripă, cu un derbedeu de indian. De-o fi așa, și dacă Domnul mă va ține în viață, am să-ți dau *huasipungo*³. Ei, ce mai vrei ? Nu spui nimic ?

¹ Tînăr sau tînără indiană (n. tr.).

² Semn de mare respect și grațitudine (n. tr.).

³ Mică parcelă de pămînt pe care moșierul o dă indianului în folosință proprie (n. tr.).

Printre lacrimile care îi scăldau obrazii, tînăra indiană surîse prosteşte de gluma ştremgărească a lui „taica stăpînul“, cum i se spune, în mod familiar, proprietarului. De-atunci micuţa Juana, răscolită de tulburătoarea ei pubertate, a început să aştepte zile în şir, fără să-şi dea seama, pe acel indian cu care se va pierde.

Don Manuel nu şi-a putut îndeplini însă bunele intenţii pe care le nutrea pentru fată. După trei-patru ani, atotputernicul stăpîn se îmbolnăvi grav. Intendentul, slugile şi argaţii de pe moşie au trebuit să-l ducă pe braţe la oraş. Cînd s-a răspîndit vestea morţii bătrînului patriarh, stăpîn al nesfîrşitelor pămînturi, au prins să vuiască zvonurile a mii de glasuri, pe drumurile văilor şi ale munţilor vecini, de la un sat la altul :

- Se spune că s-a stins ca un sfînt.
- Ca un sfînt pentru iad.
- Isuse ! Nu vorbi aşa !
- Ave Maria !

Cîteva luni mai tîrziu, oamenii din satul Guagraloma — vecin cu proprietăţile răposatului — au fost înştiinţaţi că în locul lui don Manuel Pintado va sosi un alt mare seînor de la oraş :

- Un nobil !
- Elegant, aşa se spune.
- Tînăr...
- Pe placul desfrînatelor.
- S-ar putea altfel ?
- Diavolul ăsta de la oraş o să se lege de

bietele noastre fete.

— Se va ține de blestemății, diavolul !

— Ce-o fi știind domnișorul ăsta despre ogoare ?

— Despre furtuni...

— Despre revărsările de apă...

— Despre vânturi...

— Despre mlaștini...

— Despre muntele unde bîntuie friguri...

— Și despre viață !

— Nimic.

— Nimic ?

— De aceea e stăpîn.

— De aceea e stăpîn *su mercé*.

Toate au fost așa după cum se așteptaseră oamenii. După ce s-a perpelit o noapte, luptîndu-se cu purecii la hanul din San Martín, satul de lîngă șosea, a pornit călare pe un catîr cenușiu, însoțit de un metis, printre rîpele mărăcinoase ale muntelui. Gabriel Quintana nu știa prea bine dacă trebuie să-și blesteme soarta sau să se bucure de norocul ce-i fusese hărăzit pe neașteptate.

— Mai avem mult pînă să ajungem ? a întrebat el cu glas tare, încercînd să deslușească drumul prin ceața care se lăsase.

— Sosim îndată, stăpîne.

— Cînd ?

— Mai avem puțin.

— Nu văd nimic. Ceața asta...

— Dați drumul frîului și lăsați catîrul să meargă în voia lui.

— Ce de gropi și rîpi...

— Nu vă temeți că n-o să ne prăbușim. Instinctul animalului simte calea mai bine decît omul, spuse metisul, a cărui față murdară și întunecată se întrezărea prin ceață. Apoi continuă : Trageți o dușcă de rachiu. Sticla e în desaga din dreapta. E leacul cel mai bun pentru *soroche*¹.

Cu stîngăcia călărețului nepriceput, Gabriel Quintana scoase sticla și trase o dușcă zdravănă. Metisul începu să se plîngă, văitîndu-se cu șiretenie :

— Nici eu nu mă simt bine...

— Bea și tu ce-a rămas, murmură călărețul de la oraș, întinzîndu-i în silă sticla, cu ultimele picături de rachiu.

— Să vă răsplătească Domnul ! mulțumi metisul, și grăbindu-și catîrul se pierdu din nou în ceață.

Mersul acesta pe orbecăite îl făcu pe noul moșier să-și piardă orice urmă de curaj și să-și uite limbuția de orășean. Cu un strigăt aproape sălbatic, de teamă și de împotrivire în același timp, îl chema din cînd în cînd pe însoțitorul său :

— A ! a ! a !

— Mergeți înainte, stăpîne !

— A ! a ! a !

— Pe aici... pe aici... !

¹ Senzație de sufocare provocată la trecerea Anzilor, ca urmare a rarefierii aerului (n. tr.).

Un fel de rușine înveninată, de nestăpînit, îl făcu pe Quintana să se gîndească la împlinirea care schimbaseră rostul vieții sale. Își amintea agonia bătrînului, care murise, cum spuneau oamenii din satele de munte, „ca un sfînt pentru iad“. Da, vedea foarte limpede patul înalt, cu crucea la căpătîi, și preotul Almeida la picioare, făcînd rugăciuni și lovindu-și pieptul pentru a goni pe diavol ; apoi prietenii, călugării, ofițerii superiori, înalții funcționari publici, cu nume de familie onorabile, care înconjurau patul, și în sfîrșit singura lui fiică — Carmen Amelia, îngenuncheată pe podea, udînd cu lacrimi și sărutînd mîna muribundului.

— A ! a ! a !

— Mergeți înainte, stăpîne !

— A ! a ! a !

— Pe aici... pe aici... !

...Bătrînul a deschis deodată ochii, a încercat să se ridice pe perne și, cu o privire rugătoare de om care se cufundă în moarte, i-a făcut semn să se apropie...

— A ! a ! a !

— Mergeți înainte, stăpîne !

— A ! a ! a !

— Pe aici... pe aici... !

...I se făcuse greață de atîta miros de farmacie, de atîtea slujbe și de atîta prefăcută durere... A venit lîngă muribund și l-a auzit șoptind : „Poate am fost un egoist... Dar și dumneata, Gabriel... Dumneata la fel...“ Fiica mea Carmen Amelia te iubește ! Vă las vouă tot... Tot... Dar jură-mi... jură-mi că vei avea grijă de pămînt... mereu... mereu... Viitorul

vostru e în Providencia... al micuței mele și al copiilor ce vor veni... Familia Quintana Pintado nu se poate prăbuși... Jură-mi pe onoarea dumitale, pe tot ce iubești mai mult pe lume, în fața lui Dumnezeu, în fața prietenilor noștri, că îți vei da silința... Jură-mi că vei plăti datoriile și vei șterge ipotecile care mai sînt asupra pămînturilor... Ca eu... Numele meu... Numele nostru...

— A ! a ! a !

— Mergeți înainte, stăpîne !

— A ! a ! a !

— Pe aici... pe aici... !

...Și-a dat atunci seama — sau fusese numai o dorință tainică pe care n-o putea mărturisi — că bătrînul nu aștepta decît jurămîntul lui ca să poată muri ; și s-a grăbit să jure, cu o bucurie diabolică...

— A ! a ! a !

— Mergeți înainte, stăpîne !

— A ! a ! a !

— Pe aici... pe aici...

...Totdeauna a fost așa. N-a crezut în nimic, a rămas sclavul intereselor mărunte și al compromisurilor de ultimă oră. Pe cînd era încă băiat, a jurat fără rușine că a văzut clipind din ochi pe fecioara Maria, și a intrat astfel în rîndul celor aleși de pronia cerească. Bărbat fiind, s-a declarat liberal pentru a fi la unison cu prietenii săi de club și cu partidul care guverna țara... Și-a amăgit pornirea inimii, lăsîndu-se cucerit încetul cu încetul de Carmen Amelia, adică de pămînturile din Providencia, de casa de la Quito și de toanele bătrînului Manuel Pintado.

— A ! a ! a !

— Mergeți înainte, stăpîne !

— A ! a ! a !

— Pe aici... pe aici...

Ceața albă s-a subțiat, destrămându-se în fișii subțiri care se țirau încet peste vegetația pitică a culmilor. La lumina soarelui călduț depărtările s-au limpezit. Norii au rămas în urmă. O potecă întortocheată cobora pe clinul unei coaste. La orizont se iveau dealurile.

— Parcă s-a mai înseninat.

— Așa se pare. Ne găsim pe vârful cel mai înalt, la patru mii trei sute de metri înălțime. E grozav, nu-i așa ?

— Cumplit !

— Nu mai îndemna dobitocul, stăpîne.

Departe, foarte departe, se zărea lanțul munților înalți. Temându-se de drumul primejdios care șerpuia la picioarele lui și tulburat de frumusețea priveliștii, Gabriel opri catîrul și-l întrebă pe metis :

— Dar unde-i satul ?

— E aproape.

— Aproape ! a repetat Gabriel, morocănos. Nu era în apele lui, mai ales că simțea din ce în ce mai tare o durere de șale.

La prima vedere, satul îi apără domnului de la oraș ca o îngrămădire de colibe și case cenușii, răsărind, printre ziduri de pământ prăbușite, în mijlocul unei vegetații luxuriante, de napali și de agave. Străzile întortocheate și dezgustător de murdare erau mărginite de șanțuri cu apă tulbure, din care oamenii beau în timpul zilei, și în care își făceau nevoile în nopțile fără

lună. Biserica monumentală, cu turnurile ei albe ce se înălțau parcă în batjocură, își întindea umbra protectoare peste îngrămădirea de locuințe ale metișilor, toate cu cerdac spre stradă. În piață era o pajiște arsă, cu roiuri nesfârșite de muște, mirosind urât, pe care o scurmuau porcii și o cutreierau măgarii. Oamenii, cu priviri speriate, păreau cuprinși de plictiseală. Priveau bănuitori din pragul casei sau se ascundeau după ușile întredeschise și după garduri, pentru a putea pîndi în voie, nevăzuți.

Cînd metișii și-au dat seama că străinul care trecea spre Providencia e noul lor stăpîn, a început să crească din toate părțile un vuiet de bîrfeli și păreri de tot felul.

- El e ! E chiar el !
- Îl vedeți pe Isidro ! Ce mai trîncănește !
- Pălăvrăgeală de intendent...
- Regele a murit, trăiască regele !
- E tînăr, pare de treabă...
- Poate că pare numai...
- O fi de treabă cu tîrfele...
- Ca un cîine, îl urmează Isidro ăsta !
- După cum și este.
- Cîine să fie, dar să ne apere măcar apa.
- Lemnele din munți... și drumurile...
- Să dea Domnul !
- Om bun, Isidro...
- *Metis* de-al nostru...
- Ce-o fi știind veneticul ăsta despre muncile cîmpului ?
- Despre indieni...
- Și despre nevoile noastre...

— De ce trebuie să știe? Nu-i el stăpîn, marele stăpîn?

Simțind cum toate privirile se aținteau asupra lui, Gabriel încerca să pară disprețuitor. „Parcă și-ar bate joc... Rîd de mine? Sînt stăpînul lor. ce naiba!” gîndea el. Ca să le impună respect, își încruntă sprîncenele și îi privi cu ochi sfredelitori, ținînd fruntea sus și strîmbînd din nas, de parcă ar fi mirosit a putregai.

— Să mergem! spuse el, după ce bău o sticlă de bere în fața cîrciumii mătușii Candelaria.

— Îndată, stăpîne.

Casa din Providencia, cu zidurile ei mari clădite din chirpici, cu cerdacul care se întindea pe toată lungimea fatadei, cu stîlpii ei vechi de lemn, nu l-a surprins pe Gabriel. Ba chiar i se părea că o mai văzuse cîndva și că o cunostea bine. Îi vorbise despre ea de-atîtea ori soția lui, și mai ales răposatul socru. El însuși cunoscuse destule asemenea case pe la moșiile din munți. În schimb i se păreau neobișnuite și respingătoare funinginea și bezna din șoproane, mirosurile care veneau de la moară, din cocioabele slugilor, de la tîrlă, din grajduri, de la cuptor, și din toate acareturile îngrămădite în jurul casei.

Nici nu trecu bine de primul gard, împletit din nuiele și sîrmă, cînd îi ieși în întîmpinare o haită zgomotoasă de cîini. De la bucătărie și dintr-unul din șoproane s-au năpustit grămadă servitorii, indieni și indiene. Între saluturi și plecăciuni, cu îngînări de: „Ave Maria, stăpîne, *su mercé*”, s-au grăbit să-l ajute la descălecat,

și să dea ajutor la descărcarea desagilor și adăpostirea catîrilor.

Văzînd hamacul întins între un stîlp al casei și peretele cerdarului, și continuîndu-și cu șiretenie slujba lui de sfetnic indispensabil, Isidro l-a poftit pe noul stăpîn al moșiei să se întindă puțin și să se odihnească. Ar fi dorit să înceapă vorba despre... Dar tocmai atunci, respectînd fără îndoială un vechi obicei, a ieșit din penumbra unei case indiana Juana, acum femeie în toată puterea cuvîntului, cu șolduri împlinite și sîni rotunzi, ca să îngenunche surîzînd la picioarele nobilului de la oraș și să-i scoată cizmele. Așa făcea totdeauna cînd răposatul Don Manuel se înapoia seara, de la plimbare sau din sat. Lui Quintana gestul i-a displăcut, mai ales că femeia aceea, care îngenunchease la picioarele lui, răspîndea o duhoare de mizerie și murdărie, un abur cald de nădușeli ascunse, de baligă proaspătă, de carne putredă, de coteț de porci înfierbîntat la soare, și de cîine plouat, o putoare care îi pătrundea prin toți porii, întorcîndu-i stomacul pe dos.

— Nu ! strigă noul stăpîn, simțînd că-i vine să verse.

— Lăsați-o, stăpîne, să vă desfacă curelele. E un obicei indian, îi explică Isidro, cu tonul unuia care apără vechile datini ale locului.

— Nu ! Pleacă !

Înfrișată de stîngăcia ei, și văzîndu-și respinsă dorința fierbinte de a-și sluji stăpînul, femeia ridică ochii, prostiți de uimire, și bolborosi :

— Tătucă, *su mercé*, eu...

Pe fața grosolană și împietrită a femeii, lui Gabriel i se păru că citește o pornire ascunsă de răzbunare, o nestăvilită ură și dorință de a ucide.

— Nu ! La naiha ! repetă stăpînul, și plesni cu biciul obrazul femeii.

— *Ayayay*, tătucule !

— Nu !

— *Ayayay* !

Cu o mișcare grăbită, Isidro o îndepărtă la vreme pe indiană de furia seniorului.

— Cară-te, nesimțito ! Femeile la bucătărie ! Pleacă numaidecît și nu mai căsca ochii !

Pentru a-și ascunde furia sa de stăpîn laș, Gabriel se întinse în hamac. Metisul, care tot căuta prilejul pentru a fi întărit în slujba de inten-dent, în loc să se retragă, cum ar fi fost cu-viincios, se așază pe niște saci și hamuri, îngră-mădiți într-un colț, și zise :

— Sînt niște animale, stăpîne. Niște ani-male ! Cîta osteneală ne-am dat, cu stăpînul Manuelito, fie-i sufletul binecuvîntat, pentru a-i învăța să priceapă de vorbă bună ! Parcă ai vorbi cu pereții... E groaznic să ai de-a face cu acești indieni ordinari. Groaznic și primejdios... Niște tîlhari blestemați ! Odată, plictisiți de ne-ghiobia lor, ne-am apucat și-am spînzurat pe cîțiva de degetul cel mare... I-am pus să atîrne frumușel toată noaptea în șopronul morii... Le-am uns cu untură labele, ca să-i muște șo-bolanii... I-am lăsat să urle... Nici atunci nu s-au îndreptat ! Veți vedea, stăpîne...

Trăncăneala monotonă și fără rost a metisu-lui l-a mai liniștit pe Gabriel. Între timp, din

curiozitate de orășean, cuprinse cu privirea lucrurile care îl înconjurau și care erau în stăpînirea lui, de acum înainte. Zidurile vechi, cu tencuiala căzută, se desfăceau în bucăți, iar de pe capitelul stîlpilor, cu coarne de cerbi, atîrnau frînghii, zăbale și cîrpe slinoase.

— Eu... eu am văzut arzînd flăcări de argint în vatră... Împreună cu defunctul stăpîn, m-am apucat și am săpat... Fleacuri ! Am găsit doar o grămadă de oase omenеști.

— Oase ? întrebă Quintana mașinal, fără să știe ce spune. Apoi privi pe ascuns podeaua de cărămidă tocită și unsuroasă. Umezeala cuprinsese partea de jos a zidurilor. Focul, care ardea în bucătăria de la capătul cerdacului, arunca lumini portocalii prin colțuri, dînd o înfățișare de sculptură antică figurii intendentului. Isidro avea gura adînc tăiată, mustățile rare, fața colțuroasă, ochii negri și neliniștiți, fruntea îngustă, acoperită de un *sombrero* de formă nelămurită. Purta un *poncho*¹ lung și lucios, pantaloni din piele de ied, murdăriți cu pămînt și bălegar, bici de vînă de taur, îmbrăcat în piele de oaie, iar în picioare încălțăminte din piele de berbec, cu *roncadoras*².

— Pe cînd eram flăcău și dormeam în șopronul de lîngă bucătărie, gemetele sufletelor în suferință mă trezeau în mijlocul nopții.

— Suflete în suferință ?

¹ Haină fără mîneci (n. r.).

² Pintenii mari, obișnuîți în Ecuador și Bolivia (n. tr.).

— Am văzut cu ochii mei cum se prefăceau în praf și cenușă !

— Ce vorbești ?

— Vă jur, stăpîne !

— Lumina electrică n-a mai lăsat nici o fantomă în oraș ! a spus Gabriel pe tonul afectat și batjocoritor al omului „civilizat“.

— O fi la dumneavoastră, dar la țară e altfel. Casa aceasta, cu toată gospodăria ei, înainte de a ajunge în stăpînirea lui don Manuelito, a fost a unui bătrîn zgîrcit, un om al dracului, despre care se spune că azvîrlea în flăcările cuptorului copiii indiențelor pe care le lăsa însărcinate.

— Ce zici ?

— După cît se spune, își băgase în cap să se facă sfînt...

— Un sfînt în lumea civilizației noastre ?

— Un sfînt dintre cei ce se înalță la cer, după ce sculptează și pictează pentru biserici.

Neliniștit și plin de bănueli cu privire la originea acestui metis vorbăreț, Gabriel îl întrebă pe neașteptate :

— Și de cînd ești dumneata în această casă ?

— Din totdeauna, stăpîne. Se zice că aici m-am născut.

— Aici ? Și părinții dumitale cine sînt, unde se află ?

— Ei, drace !... Părinții mei ? bolborosi metisul scărpinîndu-se în cap, cu un aer rușinat și mîndru în același timp. Ar fi dorit să ocolească întrebarea pe care totuși o căuta. Dar... Făcu o pauză, se așeză mai bine pe grămada de saci și hamuri. De unde venea ? Cine era în realitate ?

— N-ai putut veni pe lume fără să ai părinți, stăruî Gabriel.

— Asta nu. Desigur că nu se poate.

— Atunci ?

— Au murit.

— Amîndoi ?

— Da, stăpîne.

— Cum îi chema ?

— Dumnezeu nu mi-a îngăduit să-i pot...

— Cunoaște ?

— Chiar așa. Stăpînul Manuelito, fie-i sufletul binecuvîntat, știa totul. El mi-a spus odată că mama mea a murit cînd m-a născut.

— Și tatăl dumitale ?

— Nu mi-l amintesc. Foarte ciudat, stăpîne, nu-i așa ? E îngrozitor să fii tată de copii săraci, de metiși săraci, ca mine. Și e mai îngrozitor cînd stăpînul îți spune, parcă cu glasul lui Dumnezeu : „Tu, Isidro Cari, ești singur și părăsit“.

— Te cheamă Cari ? Așadar, tatăl dumitale...

— Nu. Cari înseamnă bărbat. Cînd m-am născut, trebuie să fi spus cineva : „S-a născut un băiat“. Și de atunci...

— Don Manuel nu ți-a spus mai mult ?

— Nu, stăpîne.

— Ceva... care să-ți asigure viitorul ?

— Viitorul meu ? Eu singur trebuie să mi-l fac. Așa sîntem noi, metișii... Asta-i soarta noastră.

— E mai bine așa.

— Dar să vedeți, stăpîne. Nu pot să fiu nerecunoscător. Dumneavoastră pot să vă spun tot.

Cînd era încă în viață, stăpînul mi-a dăruit o bucată de pămînt și o căsuță.

— Daaa ?

— Am acte făcute la San Martín, cu ștampilă, cu iscălituri, cu martori, așa cum trebuie.

— Cine ar fi crezut că don Manuel...

— Într-o zi, cînd veți avea vreme, vă rog să veniți să vedeți... Pentru plăcerea de a se văicări, Isidro era să spună „*huasipungo*-ul meu“, dar vorba nu i se păru potrivită cu planurile sale, și adăugă : Casa mea... Proprietățile mele...

Casa intendentului era la fel ca toate celelalte din sat, răspîndite prin văile și pe coastele munților ; chiar cînd maimuțăreau arhitectura locuinței latifundiarului — acoperiș de olane, pereți văruiți în alb, coarne ramificate pe capitelurile pilaștrilor, arabescuri de oase pe lespezile cerdacului, deschis spre drum, paratrăsnet — aceste case trădau înrudirea lor cu vechea colibă indiană : prispă din chirpici, adăposturi pentru cobai în bucătărie, și nici o fereastră ceva mai mare.

Între timp se lăsase noaptea peste sat. Se auzea foșnetul frunzelor, larma broaștelor și a greierilor, lătrat de cîini. Drumurile, moara, hangarul, stîna, cotețele, cuptorul abia se mai zăreau. În cerdac apăru deodată bucătăreasa, o bătrînă indiană cu chip de vrăjitoare, ținînd în mînă o lumînare, ca să facă lumină. Se apropie de metisul Isidro și-i spuse ceva, cu glas scăzut. Apoi așteptă.

— Pofțiți la masă, vă rog, stăpîne...

— La masă ? Să dea Dumnezeu să pot...

— Pe aici... Pe aici...

Cînd Gabriel, călăuzit de bătrîna indiană, a intrat în camera care servea drept sufragerie, șoarecii au început să alerge în penumbră, printre scaunele înalte și prin colțurile unde se aflau grămezi de hamuri. Isidro, care știa că un intendent trebuie să-i poarte respect stăpînului, își așteaptă porția, așezat pe un butoi gol, de petrol, lîngă ușa, în timp ce cîinii îi lingeau mîinile și își frecau botul și spatele de pantalonii lui.

Tînăra indiană Juana a servit masa, dar Gabriel, îngreșat și obosit, n-a putut mânca nici *carincho*¹, nici brînză frămîntată, nici să bea lapte dulce sau *chicha*².

— Beți un păhărel, l-a poftit Isidro, văzînd că stăpînul n-are poftă de mîncare.

— E rachiu tare ?

— Bun la toate, ca și Dumnezeu. La necazuri... la friguri...

— Friguri ?

— Se mai întîmplă...

În dormitorul spațios și întunecat era un pat cu polog, un dulap în perete, plin cu sticle, o etajeră cu medalioane, un cufăr mare, un covor prăfuit și jerpelit, o oală în noptieră și o cruce pe perete. Gabriel zări în cuier un bici făcut din trei curele și încolăcit ca un șarpe.

— Asta ce e ? întrebă, cuprins de o dorință nelămurită de a fugi.

— Cravașa stăpînului Manuelito. E așa cum a lăsat-o după ultima raită printre indieni. Acum

¹ Mîncare de carne cu ardei iute (n. tr.).

² Băutură fermentată din porumb (n. tr.).

va trebui, stăpîne, să o folosiți dumneavoastră. E a dumneavoastră.

— Face parte din moștenirea mea...

— Da, împreună cu pămîntul, cu munții, cu indienii, cu animalele, cu apele, cu tot ce se află.

— Miroase urît...

— Așa-i, întări metisul, după ce vîrîse nasul între curelele înnegrite.

— Pff !

— Miroase a păr de catîr, a vînt de podiș, a noroi de mlaștină, a trup cald de femeie, a sînge și a priveghi indian. Fără bici nu poate nimeni să fie un mare stăpîn. Cine și de ce să-l respecte ? Cine și de ce să-l asculte ? Cine ?

— Bine, bine...

— Mi se pare că stăpînul dorește să se culce.

— Da. Aș vrea să dorm.

— Înainte de a pleca, aș îndrăzni să vă rog ceva, stăpîne, spuse Isidro cu obișnuita-i umilință și viclenie, în timp ce punea pe noptieră candela și sticla cu rachiu, pe care o adusese din sufragerie.

— Ce ?

— Aș îndrăzni să întreb, stăpîne, dacă voi mai rămîne intendent. Don Manuelito, fostul meu stăpîn, spunea totdeauna că voi fi intendent cît voi trăi.

— Nu văd de ce n-ai fi.

— Dumnezeu să vă răsplătească, stăpîne.

— Așa am hotărît, încheie seniorul de la oraș apropiindu-se de metis și împingîndu-l spre ușă, fără altă vorbă.

În trapul ostenit al catîrului, Isidro se cufundă în noapte. Bucuros că s-a văzut întărit în slujbă, se întreba cum de a putut vorbi pe șleau cu noul său stăpîn. Niciodată nu îndrăznise să se poarte astfel cu don Manuel Pintado. Bătrînul știa multe, le vedea pe toate, avea ochi de demon. „Stăpînul cel nou e cam nerod. Nu știe nimic din cîte știu eu“, își zicea metisul. Se simțea liber, stăpîn pe situație, și acest sentiment creștea în inima lui. Tot felul de planuri, încă nelămurite, îi treceau prin minte. Va putea oare?... Ce? Nici el nu-și dădea seama. Cu o mișcare prin care vorbeau parcă nădejtile lui ascunse, își îndreptă picioarele și dădu pîteni catîrului.

Cîteva zile mai tîrziu, după ce răscoli prin șoproanele părăsite, prin moară și prin casă, după ce-și băgă nasul unde trebuie și unde nu trebuie, după ce mută din loc vasele de aramă și butoaiele, stîrnind panică între șoareci și nori de praf, mirosind a funingine și-a păienjenis, Gabriel își dădu seama că această lume dezgustătoare și plină de surprize începea să-l intereseze. În adîncul lui se temea să nu rămînă prizonier pe viață al acestor locuri. Se gîndea cum ar fi putut să folosească mai bine cunoștințele inten-dentului pentru realizarea în grabă a unor afa-ceri, care în puțin timp — în zece, șapte, cinci luni — să acopere polițele ajunse la scadență și datoriile care apăsau asupra moștenirii lui.

— Aș putea să fierb rachiu... Aș putea să macin trestie... își făcu planul, cînd descoperi într-un colț un alambic uriaș

— A fost odată... Acum nu se mai găsește trestie de zahăr, stăpîne, a spus Isidro, scărpinîndu-se în cap.

— Cum ?

— Să vedeți. Lunca de pe malurile râului, folosită mai demult pentru plantațiile de trestie, a fost acoperită de ape. Ce n-am făcut și eu și stăpînul Manuelito ! Degeaba ! Plantațiile, la care țineam cu toții, au fost complet nimicite. Pedepsa lui Dumnezeu, spuneau oamenii.

— Ce pedeapsă ? E o prostie... Păcat de atîția bani băgați în alambic.

— Și cît s-au căznit oamenii să-l aducă pînă aici ! În spinare l-au cărat indienii, dintr-o parte în alta a podișului. L-ar fi putut încărcă în autobuzul care mergea pe șosea pînă la San Martín. Trei indieni și-au frînt spinările...

Gabriel zări în clipa aceea cocinele de porci ; furios de cîte îi era dat să îndure ca mare stăpîn, și ca să-și verse necazul, porunci pe un ton hotărît :

— Să nu mai văd porci în curte !

— Dar aduc venituri bune, stăpîne.

— Nu pot să sufăr mirosul lor.

— Să vedeți, stăpîne. Iei o turmă de scroafe slabe și le dai drumul în munți, cu un vier bun. După cîteva luni, le bagi din nou în cotețe, le îndopi timp de cîteva săptămîni cu tărîțe și... afacerea-i gata.

— Am spus nu ! Să-i vinzi.

„Să-i vînd“, repetă Isidro. Speranța ce-i încolțise în gînd, de cum l-a cunoscut pe Gabriel, că-l poate înșela ușor, i se întări și plănuia o bună afacere.

— Am să fac întocmai cum ați poruncit.

Puțin timp după aceasta, porcii au dispărut de acolo. Isidro i-a înmînat lui Gabriel o sumă de bani, după ce și-a vîrît în buzunar o bună parte din ei, fără teamă — îndrăzneț cum era — de a se face tovarăș cu Gabriel la moștenirea lui don Manuel Pintado.

Scîrba pe care o simțise seniorul de la oraș, la prima lui apropiere de indiana Juana, s-a transformat, încet-încet și tot mai stăruiitor, într-o plăcere ciudată, aproape sadică, de a se afla în vecinătatea fetei. Îl dezgusta mirosul ei, mîinile ei murdare, îmbrăcămintea unsuroasă, picioarele mînjite de noroi, glasul de pasăre rănită cerînd parcă mereu iertare ; și totuși, la toate acestea se adăuga o ispită, o poftă nelămurită. Sprîncenele dese, linia puternică a umerilor obrazului, sîinii care se ghiceau plini sub cămașa de pînză, gura cărnoasă, pe jumătate deschisă, șoldurile strînse în *anaco*¹, brațele goale cu brățări de mărgean, privirea sălbatică, gesturile primitive ațîțau cu ademeniri diavolești poftele bărbatului, osîndit la acea castitate silită, despre care Gabriel amintea prietenilor din capitală, în scrisorile lui.

„Joc un rol foarte ingrat, acela de stăpîn *su mercé* ! După ce ți-am zugrăvit în culori atît de negre poporul indian, viața economică a ținuțului și traiul meu de ficcare zi, nu mai e nevoie să-ți mărturisesc că o duc foarte greu. Încă n-am

¹ Fustă largă, din pînză, pe care o poartă indienele (n. tr.).

putut pune mîna pe biciul în trei curele — Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh — care miroase a sînge de indian și pe care l-am găsit printre comorile moștenite de la socrul meu. Mă exasperează muștele, șoarecii, noroiul, murmurul jalnic al femeilor, prezența slugilor și a slujnicilor din casă. Dacă aș putea să-ți mărturisesc chinurile umilitoare la care mă supune — și poate conștient — indiana, servitoarea casei, poate m-aș simți mai liniștit. E ceva obsedant, care se agață de mine și îmi ațîță toate pornirile sălbatice din sînge. E ca un abur care adună în el mirosurile urîte ale cîmpului, bezna din moară, cotețele porcilor, pămîntul putred, mortăciunile care zac sub cerul liber. Am să-ți spun cîndva în ce măsură toate acestea sînt în același timp scîrbă, mîngîiere, neliniște și refugiu. Zilele trecute am fugit ca un nebun, și m-am cățărat pe coasta muntelui. Cînd am ajuns sus într-o poiană, sfîrșit de oboască, mi s-a părut că simt în aer miros de sălbătăciune. Am închis ochii. Sub gene, lumina crudă a unei senzații plăcute m-a lăsat năucit.“

Pe măsură ce zilele treceau, planurile de grabnice înnoiri ale lui Gabriel, și sfaturile interesate ale intendentului (care adusese negustori metiși pînă în cerdacul casei proprietarului) au țesut o adevărată rețea de învoieli și înțelegeri între metișii din Guagraloma și stăpînul Providenciei.

— Stăpîne, dumnealui e cumătrul Torcuato Rodríguez care ne-a cumpărat purceii, spuse într-o seară Isidro, însoțind un om de statură mij-

locie, îmbrăcat într-un *poncho* jerpelit și pantalonii cîrpiți la genunchi.

După această prezentare, și după ce vorbiră în cerdac despre o mulțime de lucruri lipsite de interes, omul de statură mijlocie, cu *poncho* și pantalonii peticiți, necunoscut lui Gabriel, a spus zîbind, ca și cum s-ar fi scuzat și s-ar fi rugat în același timp :

— Așa cum am cumpărat porcii, aș dori să-mi vindeți copacii din pădurea de la Rinconada. Dar nu cu prețul pe care-l cere cumătrul Isidro. Ar fi drept să-mi faceți o reducere.

— Reducere ? a întrebat Gabriel, căutînd să înțeleagă despre ce e vorba. Îi spusese în ajun Isidro ceva despre o afacere cu pădurea, dar cam pe ocolite, cum vorbea el întotdeauna în asemenea împrejurări.

— Cumătrul Isidro îmi cere treizeci de *suces*¹ de fiecare copac. Apăi, de ce atîta ? L-am rugat să-mi facă o reducere și mi-a spus să vorbesc cu dumneavoastră. De aceea am venit să vă rog...

— Să mă rogi ?

— Da, să vă rog.

— Don Manuelito, stăpînul, dădea cu douăzeci copacii cei mai groși de la munte. Aceștia sînt copaci de pădure.

— Și pe cei din pădure cum îi dădea ? a întrebat Gabriel, neîncrezător din fire.

— Nu s-a învoit să-i vîndă niciodată.

— Niciodată ?

¹ Monedă de argint din Ecuador (n. r.).

— Cumătrul Isidro se poartă cu noi ca un vrăjmaș al săracilor. Nu e bine ! a stăruit Rodríguez, cu o indignare care părea sinceră.

— Și ce ? Nu sînt intendent ? Trebuie să apăr bunurile stăpînului.

— Dar nu cum își apără cîinele osul, cumetre !

— Bine, bine, ajunge...

— Iertați, stăpîne. Eu simt nevoia să-i spun omului în față ce gîndesc.

— Dumneata, Isidro, crezi că s-ar putea face o reducere ? întrebă Quintana pe un ton hotărît.

— Dacă se poate ? Se poate... Eu, desigur... Dumneavoastră înțelegeți... Bine, dar făcînd o comparație cu ceilalți, nu scoatem nimic în plus.

— Ei, și ca să nu mai lungim vorba, să fie douăzeci și cinci bucata, spuse Gabriel mîndru, ca și cum ar fi judecat mai drept decît Solomon.

— Douăzeci și cinci de *sucres* ?

— Da sau nu ?

— Ce să fac ! Tot e mai bine decît să stai cu mîinile în sîn. Vreo cinci sute de *sucres* pot să vă dau acum, bani numărați. Restul îl voi plăti încetul cu încetul. Vă voi fi recunoscător, domnule. Copiii mei și femeia mea, sărmana, de asemeni...

Intendentul dădu din cap în semn de învoire, iar proprietarul cel nou întări tîrgul, cu un gest generos :

— S-a făcut ?

— S-a făcut. Să fie într-un ceas bun !

— Mîine vom merge cu Isidro să vedem copacii, hotărî Gabriel.

Cînd metișii s-au văzut la oarecare depărtare de casă, Torcuato Rodríguez, ridicîndu-se în

scara șcii și uitîndu-se înainte și înapoi, vorbi cu teamă, pe un ton de complice :

— Mi se pare că nu ne va reuși lovitura, cumetre.

Isidro, care mergea înainte, opri catîrul, și întorcînd capul, întrebă plin de sine, așa cum obișnuia să vorbească cu oamenii de teapa lui :

— Dar eu unde sînt ?

— Vrea să vadă copacii !

— Nu mai spune ! zise intendentul, cu un aer care părea să spună : „Pe ăsta-l mănînc ca pe-un pui de găină !“

Cei doi cumetri străbătură timp îndelungat cărarea îngustă și pătrunseră în desișul care o mărginea de-a lungul coastei, fără să schimbe o vorbă. Cînd ieșiră la drumul larg, Isidro rupse tăcerea :

— N-am să-i arăt copacii. Nu, frățioare, nu mă crede atît de prost. Atîta cap mai am și eu. Cum o să fac una ca asta ? Mă ocup eu, nici o grijă, doar am și eu partea mea.

— Să te gîndești și la peoni. Fără brate de muncă nu se poate face nimic în această afacere.

— O știu, *carajo*¹ !

— Dar ceva îmi spune...

— Că pe toate va trebui să le fac eu, nu-i așa ? Și ne-am înțeles, cîștigul pe din două.

— Cînd te gîndești că săracul, vai de el ! trebuie să se roage lui Dumnezeu pentru sănătatea Sfintei-Treimi, ca să trăiască...

¹ La naiba (n. tr.).

Isidro, care cunoștea prea bine sufletul temător al cumătrului, crescut pe moșie la umbra parohiei (fusesse paracliser în tinerețea lui), a căutat să-i vorbească deschis, ca de la bărbat la bărbat :

— N-ai să-mi vii cu văicăreli în ultima clipă. Întotdeauna te plîngi ca o muiere ! Dumnezeu te va pedepsi. Te văicărești într-una, fricosule. Noi, metișii, sîntem singuri și fără nici un sprijin, trebuie să fim bărbați, să nu tremurăm pentru orice prostie, să ne cîștigăm viața cum om putea. Dă zor, să ne grăbim. Cu un păhărel la surorile Cumba, te lasă tremuriciul.

— Surorile Cumba ? Ave Maria ! Cînd știi bine ce-au făcut !

— Iar începi ?

— Să vezi. Sărmana Trinidad mi-a povestit că cea mare l-a lăsat fără gologani pe Cabrera, și că mijlocia i-a dat *chamico*¹ lui don Nicolás.

— Se spune numai, *carajo*. E o minciună !

— Minciună ?

— Bine... Dar dacă n-ar face așa, cum s-ar descurca săracele ? Să aibă copii și să-i crească, nu-i ușor pentru femeile noastre. Fiecare își cunoaște greutățile lui.

Gabriel, călare pe cel mai bun catîr din grajd și însoțit de intendent, a pornit pe proprietățile sale, într-o zi însorită, cu cer limpede, cu păsări ciripind prin păduri, și cu nesfîrșite nuanțe de

¹ Băutură presupusă a avea darul de a „fermea“ (n. tr.).

verde în luncă. Se auzea murmur de apă prin râpi și văgăuni, lătrat de câine și voci bărbătești venind de departe. Un vâl albăstrui înfășura lanțul munților. Priveliștile erau vesele, dar printr-un contrast de neînțeles, oamenii răspîndiți pe terenurile însămîntate din vale, prin cotloanele muntelui, prin povîrnișurile podișului, pe peticele lor de pămînt, erau cenușii, tăcuți și diformi. Ca un fel de încheiere a celor pe care stăpînul lui putea să le observe, Isidro și-a spus părerea.

— Acești indieni păcătoși sînt niște tîlhari, stăpîne. Parcă au fost crescuți de Necuratul. I-ați văzut cum trăiesc? Te-apucă scîrba. Dacă v-aș povesti... Odată, fie-i sufletul binecuvîntat, stăpînul Manuelito, cu inima lui bună și atît de miloasă, le-a dat paturi. Știți ce au făcut? Au pus găinile în pat și ei s-au culcat cum le era obiceiul, pe jos, printre cobai, printre pieile de oaie, printre cocenii de porumb. Mint ca niște diavoli! Dacă vreodată vor veni la dumneavoastră cu pălăvrăgeli, să nu le dați crezare. Nu vor nici în ruptul capului să plătească datoriile părinților și bunicilor răposați...

— Datorii?

— Avansurile pe care le-au primit de ziua Fecioarei.

— Și cine urmărește aceste datorii?

— Nimeni. Eu însă nu le-am uitat.

— Nu se poate! Trebuie să găsim pe cineva care să facă treaba asta, să noteze, să mă țină la curent...

— Stăpîne... Don Manuelito avea toate socotelile în minte. Aşa e mai bine.

— În minte ? Nu. E nevoie neapărat de un contabil, sau cum îi mai spune aici ?

— Socotitor, vreţi să spuneţi.

— Întocmai.

— Poate voi putea să-l conving pe Víctor Simbana. Să dea Domnul să primească. E singurul pe care îl ştiu.

Mai târziu, Gabriel a povestit într-o scrisoare vizita lui pe pământurile Providenciei, în felul următor :

„Am simţit o adevărată mândrie şi o adâncă nelinişte sufletească, cercetînd traiul de toate zilele al indienilor de rînd. Murdari, săraci, nepăsători, biciuiţi de flagelul unei naturi aspre, ei duc o viaţă grea. E ceva în ei care agonizează şi moare. Te-ai deprins să priveşti cum copiii aleargă îndărătul gardului *huasipungo*-ului, cum femeia merge totdeauna în urma soţului ei, sprintenă şi îmbietoare, cum bărbatul trudeşte zece ore pe zi la lucrul cîmpului ; totul se îndeplineşte însă mecanic, fără nici o credinţă şi fără nici o țință. Oamenii aceştia au intrat în descompunere. Mirosul blestemat de muribund te urmăreşte pretutindeni. Şi totuşi, trebuie să mărturisesc că lumea aceasta mă atrage, mă ispiteşte. Dorinţa mea se îndreaptă spre forme primitive, spre carnea rău-mirositoare şi caldă a indienei Juana, care răspîndeşte un miros de cadavru dar şi de pămînt roditor. Cînd am spus că îmi e nesuferită, poate minţeam ; poate căutam o

apărare împotriva provocării viclene a corpului ei, a umilinței ei, a ființei ei gata întotdeauna să se supună“...

Víctor Simbana era un țăran înstărit, care purta încălțări din piele de vițel, pălărie sli-noasă, și gîtul înfășurat într-un fular. Trăise ca băiat în capitală, de unde, pe lîngă puținii gologani pe care i-a moștenit la moartea părinților, s-a întors cu un dinte de aur în gură și cu meșteșugul de „om de încredere al îndrăgostiților“. De-o vîrstă nedefinită, cu fața împietrită, cu brațe îndemînatice și picioare lungi, don Víctor — cum îl numeau fetele și flăcăii care îi cereau să le ticluiască scrisori de dragoste — era totdeauna de față la praznicul zilelor onomastice, la rugăciuni, la priveghi, la înmormîntări, la luptele de cocoși, la întrecerile de pelotă cu mînușă, la căsătorii și la chefurile care se încingeau în odăile din fund, ale celor două sau trei cîrciumi din sat, unde se spuneau snoave, se pălăvrăgea despre minunățiile de la oraș și se discuta politică, despre conservatori și liberali. Rîsul și cuvintele lui de duh trezeau admirația și uimirea tuturor. Víctor Simbana era, într-adevăr, foarte vorbăreț cu oamenii din sat, dar în fața moșierilor se rușina și nu scotea un cuvînt.

Isidro s-a gîndit că Simbana era singurul știutor de carte, chemat să potolească graba de control a stăpînului. Într-o duminică, înainte de a se înapoia la Providencia, porni în căutarea

viitorului socotitor. O fetiță în zdrențe, care păzea porcii în piață, l-a lămurit că locuiește la mătușa Candelaria.

Cînd intendentul s-a arătat în pragul dughenii unde se vindea tutun, mațe, picioare și burtă de vacă, precum și tot felul de alte mărfuri murdare și pline de funingine, bătrîna patroană și-a ridicat fața puhavă, de dinapoia tejghelei, făcute din cutii puse una peste alta, și începu să sporovăiască :

— Ce minune, că don Cari mai dă pe la noi ! E un dar de la Dumnezeu. V-ați plictisit, cu adevărat, de fetele căruțașului ? Știam că Isabelita v-a vrăjit cu farmecele ei. Nu vreți să mai veniți duminica pe la noi să trageți o dușcă ?

Fără să ia în seamă trîncăneala bătrînei, Isidro o întrebă :

— O fi pe aici amicul Simbana ?

— Ce vreți cu el ? Nu cumva vreți să-l duceți să-l farmece și pe el surorile Cumba ? Asta nu. Eu îi dau masă de scris, hîrtie, călimară, toc...

— Aș vrea să-ți pun numai o întrebare.

— O întrebare ? Săraca de mine ! Înainte de toate trebuie să beți ceva. Cu un păhărel în față, te simți alt om.

— Bine... Dă-mi o jumătate de rachiu.

Cît ai clipi din ochi, bătrîna a și venit cu băutura, vîrîndu-și banii în sîn, sub cămașa unde, în afară de gologani și doi sîni umflați și negri, mucezeau într-o sudoare stătută, lucrurile ei cele mai de preț : mătănii sfințite, o piatră fermecată împotriva deochiului, o legătură din frunze de

*simayuca*¹, cu urme strălucitoare de cantaridă. Erau farmecele meseriei ei de vrăjitoare și de doftoroaie, lîngă care mai păstra o relicvă de la pelerinajul ce-l făcuse la Sfîntul din Arbol, și o cocardă tricoloră de la soldatul care, cu mulți ani în urmă, „îi răpise“ fecioria.

În clipa cînd Isidro a intrat în odaia din fund, Simbana tocmai încheia scrisoarea de dragoste a unei tinere metise, care părea foarte rușinată și căreia scriitorul îi spunea tocmai :

— Fiindcă e vorba de dumneata, fetiță ușuratică, am desenat pe margine o inimă străpunsă de un pumnal.

— Domnul să vă răsplătească !

— Costă un *real*² în plus.

— N-am. Am adus cît mi-ați spus, după cum ne-am înțeles.

— Dă cît o fi, *carajo*. E o prostie să mai faci ceva artă pentru voi.

După ce a plecat fata, Isidro a spus în glumă prietenului său :

— Un *real*, doi *real*-i. Fleacuri ! Eu îți propun un cîștig serios. Un mănunchi strașnic de spice, cum spun oamenii din Guayas³. Să bem mai întîi un păhărel, ce zici ? Să prindem puțină putere.

Înainte de a termina jumătatea de sticlă de rachiu, Isidro l-a ispitit pe lacomul don Víctor cu un șir întreg de perspective mănoase.

— Nu mai spune, omule !

¹ Buruiană de leac (n. tr.).

² Monedă divizionară spaniolă (n. r.).

³ Provincie din Ecuador (n. tr.).

— Va trebui să te înțelegi cu mine. Dumnealui nu se pricepe la astfel de treburi. Eu le am pe toate însemnate în minte. Sînt deprins de mic copil cu socotelile, și-oi fi știind și cu ceva. Sănătate !

— *Carajo !* știi că nu e rău !

— În afară de salariu mai ai... mănunchiul de spice. Asta-i lovitura cea mare ! Eu te voi îndruma... Hi... hi...

— Va să zică, dumneata și cu mine ! încheie metisul cu dinte de aur, mirat că soarta l-a ales tocmai pe el pentru un asemenea noroc.

— Vezi dumneata, am făcut atîtea sacrificii... Ce prostie ! Am înfruntat furtuni, am străbătut platourile sterpe, am înconjurat ponoarele, ca boul... Mlaștini, munți, friguri, *soroche*... Și pentru ce ? Ca să vină un nepoftit și să le ia pe toate ! spuse Isidro, căutînd să dea trădării lui o îndreptățire.

— Stăm îngropați în sat și înglodați în miserie, fără a gusta un strop din plăcerile orașului, răbdăm ocările stăpînilor pămîntului și scîrboșenia bestiilor de indieni... s-a plîns Simbana la rîndul lui.

O atmosferă de înțelegere, de complicitate și de îndrăzneală i-a unit pe cei doi metiși într-un jurămînt de credință, fără cuvinte.

O dată cu venirea iernii, plictiseala a ajuns și mai apăsătoare. Zorile se iveau încărcate de nori, într-un orizont șters și fără profunzime. La prînz, soarele amiezii, un soare apos, cum spun oamenii de la țară, risipea ceața limpezind văile și strîngînd norii prin coastele colinelor. Seara se dezlănțuia furtuna. Într-una din acele dimi-

neți fără soare și fără ploaie, Quintana, împins de o pornire bruscă și aproape înconștientă, trecînd peste toate prejudecățile orășenești, a căutat-o pe slujnică în bucătărie :

— Unde s-o fi vîrît ?

— Cine, stăpîne, *su mercé* ?

— Juana, *carajo*.

— A plecat după lemne, stăpîne.

— Întîrzie mult ?

— S-a dus pînă-n pădurea din deal.

— Puneți șeaua pe unul din catîrii mei.

— Bine, stăpîne.

Bătrîna bucătăreasă a trimis mai departe porunca slugilor. Cîteva minute mai tîrziu, urcînd pe cărăruie, Gabriel ajunsese pe deal pînă la marginea pădurii. Crezu că aude pași dinspre rîpă. Un foșnet de frunze moarte venea din ceața care se destrăma în fișii, desprinzîndu-se din frunzișul stufișurilor, înfășurînd trunchiurile copacilor și risipindu-se în vînt. „Ea, singură cu mine, sub cer... fără martori“... îngîna stăpînul, copleșit de febra dorinței și exasperat de lunga lui abstenență aici în mijlocul murdăriei, și al mirosurilor urîte. Sări de pe catîr. Cu mișcări de pîndă felină, stăpînit de vraja care îi răscolea întreaga ființă și îi ațîta pornirea simțurilor, a înaintat către acel zgomot, care părea că se joacă în jurul lui de-a baba oarba.

— Unde-o fi ? s-a întrebat cu jumătate glas, cuprins de nerăbdarea poftei care nu mai suferea amînare.

O alunecare ușoară, timidă, de pasăre care bate din aripi fără să zboare, l-a smuls din ceață. Unde-o fi, *carajo* ? Unde ? se gîndea, învîrtin-

du-se înnebunit și căutînd cu privirea printre umbrele care-l înconjurau. Cu teama de a nu reuși, strigă :

— Juanaaa !

Glasul se izbi de peretele muntelui și ecoul părea a-și bate joc de el ; îi fu rușine, o rușine care nu se poate mărturisi, și care-i paraliza pentru cîteva clipe pornirea. Izbucni într-un rîs isteric. „De ce atîta zbucium ? Această indiană e un bun de pe pămînturile mele. E a mea, ca vacile, cîinii, șoproanele, țarcurile, pietrele, arborii, rîul ; ca viața și moartea indienilor. Pot face cu ea ce potesc, *carajo*“, se gîndea Gabriel, simțind îndemnul diabolic de mare stăpîn, care se născuse în el numai în cîteva săptămîni.

— Juanaaa !

— Poruncă, stăpîne !

— Pe-aici...

În timp ce glasul fetei se apropia, și pe măsură ce simțea mirosul ei, Gabriel nu putea să-și stăpînească stupida dorință, care-l făcea să uite orice sentiment de mîndrie. Îi era cu neputință să priceapă ce se petrece cu el.

Juana părea o pată neagră, care se deslușea tot mai lămurit în ceața străvezie. Însăimîntată, privea cu teama unui animal rănit, ducîndu-și încărcătura de lemne în spate. Ar fi vrut să fugă din fața acelei întruchipări diavolești care înainta. Dar recunoscîndu-l pe stăpîn, simți o dulce moleșeală în picioare și se opri locului, cuprinsă de frică și de-o curiozitate tulburătoare. Deodată auzi ca o poruncă :

— Nu fugi ! Stai !

Trupurile s-au rostogolit pe pământ. În încleștarea luptei, se auzeau numai frînturi de cuvinte. Un miros de rugină la subțiori, de pîine calduță la pîntec. Biruită și tremurătoare, cu spatele lipit de pământ, și cu mîinile în iarba moale ca o mîngîiere, prinsă în capcana fericirii și a nenorocului, fata a rămas nemișcată, fără să-și mai dea seama dacă avusese într-adevăr lîngă ea un bărbat...

În zilele următoare, slugile și bătrîna bucătăreasă au auzit la miezul nopții pași de stafie, de suflet rătăcitor, dînd tîrcoale șoproanelor.

— E sufletul chinuit al stăpînului Manuelito...

— Ave Maria.

— Oare de ce ?

— Rătăcește pe la moară.

— Rătăcește prin șoproane.

— Rătăcește prin preajma locului unde doarme Juana.

— Parcă se zbate în lanțuri.

— Parcă se vaită.

— E o umbră neagră, stafie de drac !

— Dacă ar fi străin de casă, ar lătra cîinii.

— Eu l-am văzut foarte bine.

— Și eu.

— Eu i-am făcut o molitvă.

— Ar trebui să i se slujească o liturghie.

— Și Juana ce spune ?

— Da' crezi că vrea să vorbească ? Face pe proasta.

— I-a pierit graiul. Și-a pierdut veselia.

— Se așază prin colțuri ca un cîine ostenit, ca o găină bolnavă.

— O fi vrăjită !

— Din pricina ei răătăcesc sufletele fără odihnă. Îi dă tîrcoale diavolul...

— N-are s-o prindă duhul răului, sus pe munte ?

— Vîntul din rîpă ?

— E lucrul diavolului ! Al diavolului roșu !

— Doamne ajută ! Doamne ferește !

Într-o noapte, după ce Gabriel s-a încuiat în odaia lui, și slugile s-au topit în bezna morii și a colibelor, bătrîna bucătăreasă, bănuitoare, a închis cu grijă ușa bucătăriei, și apropiindu-se de Juana care dormea somnul neliniștit al oamenilor pe care îi muncește diavolul, i-a murmurat la ureche :

— Juana...

— Ave Maria, măicuță.

— Trezește-te, Juana...

— Ce s-a întîmplat, inimioară ? a întrebat fata, tresărind și trezindu-se brusc. Și îngenunchind cu mîinile împreunate ca pentru rugăciune, continuă să vorbească parcă sub apăsarea viselor, în care prindeau viață fantomele ciudatelor ei coșmaruri.

— Iartă-mă, măicuță...

— Ce-i cu tine ?

— Vai ! vai ! vai !

— Unde te doare ? Unde ți-e rău ?

— Nu ! nu !

— Te vaiți ca un copil. Spune, unde te doare ?

— Aici, măicuță. Aici, suflete, spuse fata apucîndu-se cu amîndouă mîinile de pîntece.

Bătrîna bucătăreasă, dezbrăcată cum era, cu ochii holbați și privind spre ușa, porunci :

— Liniște !

— Pentru ce, măicuță ?
— Ușuratic !
— Nu, măicuță...
— Atunci ce ?
— Nuuuu !
— Cine ? Tata-diavolul ?
— Tata-diavolul o fi... Cine să fie ?
— Ave Maria ! O să mi te vād cu crucea de cenușă.

— Nu, măicuță.

— Apropie-te...

Bătrîna tîrî fata pînă aproape de cuptor. În apropierea focului îi întoarse spatele. Cu o șiretenie drăcească o dezveli pînă mai sus de buric. Apoi, dînd la o parte cărbunii și lemnele pe jumătate arse, cu degetele ei scurte de vrăjitoare, scoase din jăratic un pumn mare de cenușă fierbinte și cu un gest ritual, straniu, făcu o mică cruce pe pielea bronzată a pîntecului metisei.

— *Ayayay ! Ayayay*, inimioaro !

— E greu să rabzi focul. Greu pînă mă rog lui tata-diavolul cel roșu.

— *Ayayay !*

Tînguirea indienei Juana a ațîțat sminteala bătrînei vrăjitoare : strîmbături, schimonoseli, rugăciuni și farmece de cabală fantastică... Zvîrcolindu-se, bolnava și-a scuturat cenușa de pe burtă. Atunci bătrîna, uitîndu-se năucită de uimire la urmele pe care crucea arzătoare le lăsase sub buric, scoase un țipăt :

— *Rucutushca* ¹ !

¹ Stricatul ! (n. r.).

— *Ayayay*, măicuță...

— Pe noroiul mocirlei ! pe lacrima arborelui care plînge ! pe creasta cocoșului ! pe scîrnăvia de *cuy*¹ ! pe coarnele taurului ! pe firul de păianjen ! pe pielea broaștei rîioase ! Aici a umblat taica-diavolul...

— *Ayayay*, *ayayay*, se tînguia indiana, apucîndu-se cu mîinile de burta arsă.

— Stai... vreau să văd !

— *Ayayay* !

— Aici e ! spuse bătrîna, lipindu-și nasul și mîinile de pata roșie de pe piele.

— Ce ?

— Călcătura lui taica-diavolul ! Ușuratico !

— Nu apăsă, măicuță. Mă doare !

— Ți-a pus copita în crăpătură ?

— Nu era copită.

— Atunci, o fi fost coada.

— Da, dar lasă-mă...

— Se vede lămurit, se simte. Miros scîrbos de împreunare... miros respingător de păcat...

— *Ayayay*, *ayayay* !

— Sărmană, micuță indiană !

— Poate că...

— Să te nenorocești pentru o clipă de plăcere cu diavolul...

— Nu era.

— Atunci, cine ?

— Domnul, stăpînul, *su mercé*, așa cred...

— Mincinoaso ! zbieră bucătăreasa, de parcă ar fi lovit-o cineva într-o rană dureroasă.

¹ Cobai, un animal mic, pe care indienii îl cresc și îl mănîncă la fel ca pe iepuri (n. tr.).

— Ba daaa...

— Asta nu se spune, indiană blestemată !

— Pe Dumnezeuul meu, măicuță...

— Așa se schimbă diavolul, când vrea să le înșele pe sărmanele indiene.

— Ave Maria !

— Chiar așa e. Eu... vru să continue bătrîna, înecîndu-se în amintiri dureroase.

— Măicuță, l-am văzut pe stăpîn, pe stăpînul nostru.

— Taci, proasto ! Am fost și eu fată ca tine... Și pentru că m-am apucat să spun asemenea blestemății, diavolul a apărut sub înfățișarea stăpînului nostru de atunci și mi-a aruncat copilul în gura cuptorului... Cuptorul cu flăcările iadului... Copilașul meu...

Amintirile o schimbară cu totul pe bătrîna. Întreaga ei dezlănțuire de vrăjitoare s-a pleoștit ca o cîrpă udă. Din pleoapele ei umflate și respingătoare curgeau lacrimi fără șir, iar mîinile, agățate de piept, atîrnau ca niște ramuri.

— Nu te înduioșa, măicuță.

Flacăra tremurătoare a focului care pîlpîia în vatră lumina din cînd în cînd chipurile schimonosite de durere ale celor două femei. Juana, tulburată de ascunse temeri, moștenite din strămoși, continuă cu jumătate glas :

— Părea diavolul însuși. Învăluit în aburi de ceață, cu jărat în ochi, cu gheare imense la mîini, cu o putere de bivol uriaș.

— Diavolul a fost !

A urmat o tăcere grea. Apoi, Juana a deschis ușa bucătăriei, ca de obicei, și s-a înfundat în beznă. Intrînd în cămăruța din șopron și întin-

zîndu-se să doarmă, simți deodată în inimă o greutate care o înăbușea. Începu să țipe fără nici un rost și rămase încremenită, cu ochii deschiși, ținându-se în amintire. Diavolul roșu cu chipul stăpînului... îngîna de nenumărate ori. Întreaga întîmplare nenorocită își proiecta imaginile rușinoase ca pe o perdea : bărbatul înconjurat de mărăcinișuri și ceață, ca o pată nedeslușită, lipsa curajului ei de a se apăra, amețeala caldă a plăcerii...

— Era diavolul însuși, chiar el... murmură în taină, prefăcînd realitatea într-o închipuire a ei. Dar de ce continuă să apară ca o stafie fugară în nopțile întunecate? De ce nu vorbește? De ce dispare de îndată ce și-a săturat poftele? De ce?

— Stăpînul alb ! Stăpînul alb !

Lovită și jignită, reuși să-și învingă frica și, orbecăind prin întuneric, astupă ușa cămăruței cu ce-i căzu în mîini, în timp ce repeta, prizonieră a furiei sale naive, și a unui plîns neașteptat :

— N-ai să te mai întorci la mine, diavol cu coadă roșie ! N-ai să mai vii să petreci pe pîntecele indienei. N-ai să mă iei și să m-arunci ca pe-un lucru de care-ți bați joc, ca pe un cîine fără stăpîn. Diavole ! Tîlharule ! Inimă neagră !

Amețită de jeluiri și de lacrimi, se întinse din nou pe așternutul de paie. Poate aștepta ca diavolul roșu să sufere și să urle, să plîngă în fața ușii baricadate. Oh ! Atunci i-ar fi spus... Ce ? Teama ei... Numai vîntul sfîșia tăcerea nopții.

— Isuse, a venit diavolul ! murmură fata, uitînd jurămintele ei de răzbunare.

Din nefericire, nimic n-a tulburat liniștea acelei nopți. Vîntul își văzu de drum. Orăcăitul broaștelor și cîntecul greierilor măsurau într-un ritm înfrigurat clipele eternității. Lăsîndu-se în voia unei toane ciudate, Juana dădu la o parte drugii îngrămădiți la ușă și, ciulind urechile, așteptă întinsă pe burtă. În noaptea aceea n-a venit nimeni.

— Unde ești? Unde ești, diavole roșu? se întrebă ea cu deznădejde, văzîndu-se părăsită...

Cînd intendentul, cu mirosul lui de copoi, a dibuit adevărul, ascultînd pălăvrăgelile servitorilor despre stafii, a devenit curios. Ar fi vrut să se încredințeze cum stau lucrurile, și îi părea rău de nepriceperea lui de-a tăinui asemenea lucruri, între patru ochi cu oamenii de teapa lui. O fi vreo fată din popor... Într-o seară a găsit cu cale că trebuie să-l ducă pe Gabriel la surorile Cumba.

— Duminică, dacă *su mercé* dorește, vă pot însoți. Se pricep să prepare *chicha de jora*¹, *treintayuno*², *empanadas*³, *tortillas*⁴... Se petrece bine. Un *cuy* ardeiat și un purcel afumat, să-ți lingi degetele.

— Unde stau?

— La intrarea în sat, pe șosea. Facem o jumătate de oră pînă acolo. Cea mică e o fată grozavă!... cum nu se mai află!... E dată naibii!

¹ Băutură alcoolică din porumb fermentat (n. tr.).

² Supă de intestine și ardei (n. tr.).

³ Pateuri (n. tr.).

⁴ Turtă de mălai (n. tr.).

Nici domni bogați de pe proprietățile vecine n-au putut s-o încînte...

— S-o încînte ?

— S-o dezvirgineze. E cu siguranță fecioară. În schimb celelalte s-au lăsat însărcinate de unul și de altul. Au strîns, însă, bani frumoși ! Casă, negustorie, toate cîte sînt de trebuință pentru trai, a adăugat Isidro, căutînd să scuze viața destrăbălată a prietenelor sale. Apoi a continuat :

— Ce erau să facă sărmanele, singure pe lume ? Tată n-au. Cine era să poarte grija lor ? Mama, se spune că a murit la nașterea celei mici. Eu am o vorbă : fiecare se agață cu unghiile pe care le are sau cu cîte i-au mai rămas.

Într-o duminică după masă, Gabriel și intendentul lui s-au oprit în fața unei case joase, așezată la intrarea în sat, pe marginea șoselei. Isidro, descălecînd în grabă de pe catîrul lui, a strigat :

— Am sosit ! Pregătiți-vă, fetelor.

„Trebuie să fie femei cu ceva avere“, își zise noul proprietar, în timp ce privea fațada casei, care nu se deosebea întru nimic de obișnuitul stil țărănesc : acoperiș plin de siminoc, cu paratrăsnet, pereți leproși, zugrăviți de mîntuială, cerdac spre șosea cu prispă de chirpici, uși înnegrite de funingine, niște ferestruici urîte, și podea de cărămidă. Mirosea a mațe, a balegă, a cîrpe murdare și a fum de vreascuri verzi.

La strigătele intendentului, apăru în cerdac o metisă îmbrăcată în fustă. Cînd îl văzu pe Gabriel Quintana, surîse jenată, și își șterse palmele de coapse, cu un fel de neastîmpăr în care era și veselie și teamă. Nu era prea tînără. O femeie,

lată în șolduri și-n umeri, gătită ca de duminică, în culori țipătoare, cu haine prost călcate, care miroseau a aer stătut. Purta o pălărie bărbătească, cu marginile lăsate în jos, cozile înnodate cu un fitil de lampă, o bluză indiană din pânză lucioasă, cu dantele, fustă de lână neagră, iar în picioare espadrile, tot de pânză.

— Asta e Maria, care face pe mama fetelor. Lumea îi spune mama Mariquita.

— Așa-i, senior, zise metisa, cu un surîs îmbietor și umil.

Apoi se ivi Isabel, speranța matrimonială a lui Isidro. La prima vedere semăna cu mama Mariquita: trăsăturile feței, podoabele, felul de-a se mișca, mirosul. Privind însă cu atenție, se observau deosebiri. O ușoară trecere spre tipul metis, care se îndepărtează de cel indian. Panglici împletite în locul fitilului de lampă, șal pe umeri, pantofi cu tocuri joase, bluză prinsă într-o centură, și fusta din lână subțire. Cu un gest de pasăre speriată, îl invită pe nobilul vizitator să intre în camera, a cărei ușă se deschidea în peretele din fund.

— Pe aici... Pofțiți dumneavoastră întâi, senior. Treceți, don Isidro...

— Dumnezeu să vă răsplătească bunătatea. Și ce e cu celelalte fete? întrebă intendentul.

— Vin imediat!

Semiîntunericul odăii, simplitatea stângace a ornamentelor de pe pereți, perechile de ochi care pîneau prin colțuri, scaunul de lemn tare, femeile sperioase, o ambianță greu de definit, zgomotele și mirosurile care intrau pe uși și pe

ferestre i-au dispăcut și l-au dezamăgit pe Gabriel. „*Carajo*, o prefer pe indiana mea“, își zise. Când apărură însă cele două surori tinere, Rosa și Salomé, își schimbă părerea.

— Acestea sînt cele mai mici...

— Ah !

— Nu v-am spus ?

— Bine, bine... i-a tăiat Gabriel vorba, fără să se hotărască, în timp ce mijlocitorul nu înceta să-l îndemne.

Cele două femei se uitară pe sub sprîncene la proprietarul Providenciei, apoi ca și cum ar fi așteptat porunci, se așezară lîngă Isidro. La Rosa Cumba, trecerea spre tipul metis se observa mai bine după pînza care înlocuia lîna fustei, după jupoanele pe care le purta pe dedesubt, după piepteni, după acele de cap și după fundele care înlocuiau nodurile fitilelor. Mai purta și coliere de mărgean, inele de oțel contra farmecelor și cercei cu pietre false. În schimb Salomé, obsesia poftelor sexuale ale „domnilor bogați de pe moșiile vecine“, cum spunea intendentul, nemulțumită parcă de progresele surorilor ei, sublinia într-un fel exagerat moda doamnelor și domnișoarelor care treceau din cînd în cînd prin sat, în viligiatură spre moșiile lor. Își ondula părul cu un cui fierbinte, dădea cu cremă și cu pudră pe față, și mergea la liturghie în mantou și pantofi cu toc înalt. Din fericire, tinerețea și buzele ei ispititoare, forma umerilor, sînii, șoldurile, te făceau să uiți prostul gust al îmbrăcămînții. Când Gabriel s-a apropiat de ea și a privit-o cu îndrăzneala bărbatului de la oraș, fata coborî privirea, cu o roșeață în obraz, co-

mună surorilor Cumba. Conversația cu atitudini reținute s-a prelungit pînă la ora gustării : rachiu, mîncăruri picante cu ardei, *chicha*. Împins de o ciudată generozitate, cu totul neobișnuită pentru unul din casta moșierilor, Gabriel spuse :

— Plătesc eu tot !

— Rachiu și berea, bine ; dar *chicha* și mîncarea sînt din partea noastră, se împotrivi, lingușitoare, cea mai mare dintre surori.

Prinzînd din ce în ce mai mult curaj, Salomé începu să cînte la gitară un *sanjuanito*¹ plîngăreț și sentimental.

— Strașnică fată ! spuse Isidro, după ce mai dădu pe gît un pahar de *chicha*.

— Strașnică, zise și Gabriel, cu un surîs care dezvăluia poftă ascunsă. Fără prea multe introduceri, se așeză lîngă artistă, profund tulburat. Sub diferite pretexte, sau fără nici unul, Maria, Isabel, Rosa și Isidro s-au retras, lăsîndu-i singuri. Printre *sanjuanitos*, glume, în aerul încărcat de miros de *chicha* și rachiu, cei doi începură să vorbească de dragoste.

— Simt că mor de dorul tău...

— Mă credeți o proastă.

— Vorbesc adevărat, frumoaso...

— „Pînă treci cărarea, făgăduiești marea cu sarea“.

— Am să-ți dau tot ce dorești.

— Mă credeți una din alea, pe care o poate avea oricine ?

¹ Cîntec popular din Ecuador (n. tr.).

- Numai o dată să te mîngîi, numai o dată...
- Ce-ați spus, senior ?
- Numai o dată...
- Lacom mai sînteți ! Hi ! hi ! hi !

Pînă la căderea nopții, Gabriel se amețise bine de tot și deveni îndrăzneț. L-a trimis la plimbare, fără nici o jenă, pe Isidro, poruncindu-i să facă rost de bani pentru băutura din ziua următoare. Cînd intendentul își luă rămas bun, șopti ceva la ureche surorilor Cumba.

— Săracu' de el, dați-i voie să bea un *aguadito*¹ înainte de a pleca, se rugă mama Mariquita de noul moșier.

— Bine, *carajo*. Să bea.

— Să bem, spuseră în cor femeile.

Acel *aguadito* — inofensiv pentru toți ceilalți — i-a fost servit lui Gabriel, amestecat cu zeamă de frunze de patlagină, care adoarme. Și cînd domnul de la oraș, mare stăpîn la țară, a vrut să-și facă voia și să-și sature poftele, era ca o cîrpă moale, ca un copil încăpățînat și plîngăreț. Metisele, într-un vacarm batjocoritor, l-au tîrît pînă în dormitorul cu icoane și l-au culcat în pat.

Cufundat în cea mai stupidă beție din viața lui, printre petele cenușii care ba creșteau, ba se micșorau în fața ochilor săi — uneori deschși, alteori întredeschși — Gabriel zărea umbre de femei pe jumătate goale, care rîdeau de el căutîndu-și purecii pe sub cămașă, în sîn, pe pîntece și între buci.

¹ Băutură preparată din alcool și suc de fructe (n. tr.).

II

YATUNYURA ȘI GUAGRALOMA

Cînd Juana, reamintindu-și cele spuse de bătrîna bucătăreasă, s-a încredințat că a fost posedată de diavolul cel roșu, o necuprinsă tristețe și o grabnică nevoie de a-și potoli suferința arzătoare a trupului i se înfipseră în suflet, ca un amestec de plăcere și amărăciune. Fugi de acasă, și, lucru ciudat, hoinărea mereu printre copacii de pe coasta unde își pierduse fecioria. Într-o dimineață, asemănătoare cu aceea în care i se întîmplase nefericirea, simți din nou lîngă ea prezența cuiva. Un demon disprețuitor, batjocoritor, insinuant. Nu era năvalnic și brutal ca celălalt. Se ascundea în ceață, printre tufișuri și prin văgăuni, făcînd-o să se gîndească : „Ce diavol o fi, că se poartă ca o muiere, nici nu vine, nici nu se apropie, și nici nu se repede ca un taur îndrăzneț. Alb o fi ? Negru o fi ? O fi înalt ? Cine să fie ?” Într-o seară, căzu o pietricică lîngă fată și-i dezvălui taina. Prin semiîntunericul frunzișului, în urma unui stol de păsări speriate, desluși umbra unui indian care fugea. Ave Maria ! Pare să fie unul din *Yatunyura*, gîndi ea, după îmbrăcămintea fuga-

rului : *poncho* negru, pălărie albă scrobită, pantaloni largi de pînză grosolană și murdari.

— Indian nerușinat ! arunci cu bulgări de pămînt în sărmana fată, așa din senin ? spuse ea cu jumătate glas, prefăcîndu-se supărată. O supărare care-i provoca o dulce tulburare a singelui. „Dragoste cu un indian... Ce scîrbă !“

Apropierea indianului vindecă în parte amintirea dureroasă lăsată de împreunarea cu diavolul alb. Și într-o seară, sfiosul curtezan se ivi fără veste, de după o cotitură. Se apropie de femeie, ca și cum ar fi fost beat, și-i dădu brînci, încercînd să-și domolească poftetele, care ardeau în dorința lui, plină de sfială.

— Banditule ! strigă ea, apărîndu-se și lovindu-l cu pumnii. Pîna la urmă, în mijlocul rîsetelor și a cuvintelor rostite pe jumătate, a aflat că îl cheamă Pablo Tixi, că are o bucată de pămînt în *Yatunyura*, unde trăiește singur în coliba pe care i-o lăsaseră, la moartea lor, părinții. I-a spus că o urmărește de cîteva săptămîni, și că vrea să trăiască cu ea fără cununie ¹.

Între timp, datorită influenței ascunse a lumii în care trăia, Gabriel începuse să se simtă un alt om. Conștiința atotputerniciei lui era ca un leac făcut să-i vindece remușcările și să-i îndrepte greșelile. O uită pe Juana și se lăsă tîrît de ispititoarele avansuri ale surorilor Cumba.

¹ La indieni există obiceiul de a trăi în concubinaj, timp de mai multe luni, înainte de a se cununa (n. tr.).

Viclenia intendentului lacom a grăbit lucrurile. Prefăcut și lingușitor, l-a anunțat într-o seară pe moșier :

— Stăpîne, au fost furate zece vite dintre cele mai bune.

— Nu se poate !

— Acum patru zile le-am numărat și am răsunărat, împreună cu socotitorul, cu paznicii cîmpului și ai turmelor, de față cu toată lumea. *Su mercé* dăduse poruncă să le notăm. Ieri, însă, am găsit mai puține decît sînt trecute în cartea prietenului Víctor Simbana.

— Să caute. Poate că...

— Am căutat. Am numărat. Nu-s decît trei sute.

— Trei sute ?

— Da. Atîtea mai sînt. La moartea stăpînului Manuelito, chiar dumneavoastră ați văzut, erau trei sute zece. Scria doar foarte clar.

— Mai sînt vitele de pe podiș. O întreagă avere, spunea socrul meu.

— O avere ? Da' de unde ! a izbucnit Isidro, schimbînd fețe-fețe.

— Cîte sînt ?

— Vreo treizeci sau patruzeci de capete. Iar ca să ajungi pe podiș, îți trebuie trei sau patru zile bune. Dacă *su mercé* dorește, am putea să urcăm. Dar trebuie să așteptăm vreme prielnică. Iarna, pînă-acolo, nici Dumnezeu nu răzbate !

— Bine. Și acum ce facem cu pierderea ?

— Asta cade în sarcina mea, și aș vrea să vă rog, *su mercé*, să mă însoțiți la *huasipungo*, să-i tragem puțin de limbă pe indieni. Ei spun că

l-ar fi văzut dînd tîrcoale prin părțile noastre pe metisul Ramón Guachi.

— Cine-i ăsta ?

— Un faimos hoț de vite. Dovezile sînt precise. Veniți cu mine.

Gabriel îl însoți fără nici un chef pe inten-

dent, pe poteci șerpuite și drumuri desfundate.

— Cum pot trăi oamenii în aceste locuri prăpăstioase, bune doar pentru capre ? se miră noul latifundiar, după ce fură nevoiți să lase catîrii și să continue drumul cu piciorul, pe cărarea sălbatică a unei coaste.

— Ce li s-ar putea da mai mult, bandiților de indieni ? Pămînturile bune sînt ale moșiei, spuse Isidro, privindu-l chiorîș, cu o ciudată poftă de răzbunare, cum se cățara cu teamă pe coastă.

Foarte aproape de culme, un cîine nenorocit, lăptos și murdar, cîine de *huasipungo*, a încercat să taie drumul călătorilor cu lătrături jalnice. Nepăsător, intendentul îl pocni cu biciul, pedepsindu-i îndrăzneala. Sări apoi ca un drac gardul din jurul *huasipungo*-ului.

— Nu fugiți, indienilor ! *carajo !* țipă înaintînd spre colibă. Cu tot îndemnul, băieții și fetele ce se aflau în curte începură să alerge, zăpăciți, dintr-un loc în altul, pînă dispărură în locuința murdară.

— Ce naiba ascundeți ? întrebă metisul, pășind înainte, spre spaima întregii familii. Pătrunzînd în semiîntunericul colibeii, se opri pentru o clipă. Apoi, zărind oamenii înfricoșați și nemișcați deslușindu-se încet-încet în întuneric,

începu din nou să țipe, pocnind din biciul pe care-l ținea în mîna dreaptă :

— Ce naiba ascundeți, am întrebat.

— Nimic, stăpîne, răspunse o femeie, cea mai bătrînă, văitîndu-se amarnic.

— Cum nimic ? Am văzut !

— Ce ?

— Bestiilor ! continuă Isidro, dînd la o parte cu lovituri de picior și de bice lucrurile aflate pe jos și prin colțuri.

— Vai !

— O lopată, ca să dau la o parte porcăria asta ! porunci metisul, oprindu-se în fața unei grămezi de lemne, iarbă pentru cobai și bălegar uscat.

În loc de orice răspuns, femeile și băieții s-au aruncat la picioarele intendentului, cu rugăminți și gemete de animale speriate.

— Aha !

— Nu, tătucule !

— Unde-i ?

— Ce, inimioară ?

— Vreau să văd, *carajo* !

— Nu !

— Vreau să văd ce ascundeți, putorilor !

Cu o satisfacție drăcească, metisul dădu la o parte pe copiii și pe indienele care se rugau la picioarele lui, răsturnă lemnele, împrăstie iarba, și scormoni cu mîinile bălegarul. Sub viermii albi și mici, care colcăiau în umezeala verzuie și puturoasă, zări obrazul unui indian bătrîn — bătrînețe centenară — care simțindu-se descoperit, se ghemui de groază, cu glasul pierit. Femeile și băieții vorbiră în locul lui :

— Tata e rău bolnav.
— E bolnav, stăpîne.
— Nu mai vede bine.
— Nu mai aude.
— Cum să mai iasă la muncă un neputincios ca el ?

— Indian puturos ! Stai și lenevești în loc să-ți plătești datoria. O datorie mai veche de douăzeci de ani, îl dojeni intendentul, el însuși surprins că dăduse de urma unuia pe care îl pierduse din vedere.

— Nu faci bine că te porți atît de rău, tătucule.

— Nu fi atît de aspru, prea bunule.

— După ce nu fac altceva decît să ceară pămînt și ajutoare, mai vin și cu rugăminți pe deasupra ! Să iasă afară, *carajo* !

— Nu poate, stăpîne.

— Atunci să moară !

— Doamne Dumnezeu ! Sfîntă Fecioară !

— Uite ce e : dacă spuneți adevărat cine a furat cele zece vite de pe moșie, nu-l mai scot pe bătrîn la lucru.

— Ave Maria !

— Nu știm...

— Să iasă afară, la naiba ! Să iasă numai-decît ! urlă Isidro, ținînd să lămurească lucrurile de față cu noul proprietar, care aștepta aproape de ușa cocioabei.

— Cum ?

— Tătucule... Prea bunule !

— O să vedeți pe dracu' ! încheie nerăbdător metisul, apucîndu-l pe bătrîn de unde ni-meri și tîrîndu-l pînă în curtea *huasipungo*-ului.

- Nu așa, tătucule !
- Ca pe un cîine de pripas !
- Pe ce aveți mai scump.
- Fie-vă milă de bătrîn.
- Tătucul nostru.
- Mărturisiți, sau vă ia naiba ?
- Ce ?
- Voi vă destăinuți unul-altuia. Cine a furat vitele de pe moșie ? Cine ?
- Noi n-am...
- N-am văzut...
- Spuneți ? sau îi fac de petrecanie bătrînului ? țipă intendentul, lovindu-l pe bătrîn cu toată furia pe care i-o răscolea dorința dezlănțuită de a-l face pe stăpîn să-și închipuie că s-a identificat pe de-a-ntregul cu interesele lui.
- Așteptați, stăpîne...
- Ce e ?
- Ieri, cînd treceam prin *huasipungo*-ul lui Chiluisa din Yaguarpena, am simțit miros de carne friptă.
- Aha !
- Și ca vreun om sărac de pe aici să aibă, nu credem...

Ținînd seamă de acest amănunt, stăpînul și intendentul lui porniră în cercetarea familiei bătute. Chiluișii : tatăl, mama, doi băieți și trei femei cu copii mici, tăgăduiră cu tărie. Intendentul, mai iscoditor și mai aprig decît oricînd, dădu la o parte un vraf de boarfe dintr-un colț, și scoase de acolo resturile corpului delict. Într-o clipă, biciul scoase un șuierat triumfător, care se amestecă cu urletele copiilor, cu plînsul înfricoșat al mamelor, cu lătratul speriat al cîinilor.

— Tătucule, stăpîne !
— Ramón Guachi ne-a dat carne... el ne-a dat...

— El ! El !

— Guachi a tăiat vitele, am văzut pămîntul ud de sînge.

— Cinci capete am văzut.

— Zece ! Zece trebuie să fi fost !

— Ave Maria, nu erau decît cinci.

— Zece !

— E așa cum spune stăpînul.

— Cine a mai luat carne ? întrebă scurt metisul.

— Taica Guano del Alto.

— Și mai cine ?

— Femeile din casa lui Chiliquinga.

— Și cine încă ?

— Condorazo, pădurarul.

— Și mai cine ?

— Surorile lui Mataxi.

— Vedeți ? Ce v-am spus eu, stăpîne ? Și cît a împărțit fiecăruia ?

— Să fie o livră... să fie două...

— Dacă nu spuneți adevărul, vă spînzur pe toți de stîlpul morii ! Cît ? La naiba !

— Atît să fie, cît credeți dumneavoastră...

Socotelile intendentului, oricît de umflate, abia dacă ajungeau să acopere greutatea a două vite. Întorcîndu-se o dată cu căderea nopții pe cărarea din vale, întristat de nereușită, metisul spuse :

— Tot mai lipsește, stăpîne.

— Hoțul nu poate să dea înapoi tot ce fură.

— Chiar așa e. Trebuie să-l caut pe banditul ăla de Guachi. Am să-i smulg ultimele resturi de carne cu suflet cu tot, zise Isidro, ascunzându-și teama cu hotărîrea bărbătească ce i se aprinse în ochi.

Gabriel, în schimb, plictisit de atîtea discuții meschine și ieșindu-și din calmul pe care îl păstrase în fața scenei la care fusese martor, strigă :

— Ei, la naiba, vom vedea !

După cîteva zile, Isidro află din vorbele slugilor că cineva dădea noaptea tîrcoale morii și șoproanelor ; desigur că nu era sufletul chinuit al indianeii Juana. S-ar putea să fie...

— Metisul Ramón Guachi, îi șopti misterios lui Gabriel intendentul.

— Aici, la noi ?

— Vine poate pentru juncile rămase nemulse. Sau la miei. Sau poate la găini. Sau... știi cu ? Am dat poruncă oamenilor să stea la pîndă.

Seara pe la apusul soarelui, pe cînd cernea o ploaie mărunță, o mulțime de indieni se împrăștiară în tăcere, pe la moară, prin tufișurile din împrejurimi, pe la cotituri, pe după movilă și prin rîpe.

Deodată, pe la mijlocul nopții oarbe, în tăcerea întreruptă numai de susurul rîului, de glasul vîntului prin frunziș, de lătratul cîinilor, de orăcăitul broaștelor și de țîrîitul greierilor, urechile pîndarilor au prins zgomot ciudat de pași, călcînd cu grijă prin băltoace și prin noroiul cărării din jurul stîinii.

— Vine... spuse unul cu jumătate glas altuia care stătea la pîndă.

— Banditul ! Hoțul ! Îl prindem ! Să-l ia naiba ! spuse Isidro, tremurînd de neliniște și ghemuindu-se lîngă hamacul stăpînului.

— Tăcere !

— Se apropie, continuă metisul în șoaptă.

— Dar dacă...

— Se apropie, să-l ia naiba ! repetă inten-dentul, înaintînd în mijlocul întunericului.

Zgomotul pașilor misterioși se stinse. Pîndarii se luară pe urma lor.

— Dați drumul cîinilor ! porunci Gabriel, care aștepta în cerdac.

— Aduceți o faclă aprinsă ! spuse altul.

— O faclă !

— Și pentru mine una.

— Și pentru mine !

În noaptea întunecoasă de la țară, glasurile și lătrăturile cîinilor se auzeau din ce în ce mai tare, iar pîlpîielile roșietice ale faclelor se în-lănțuiau într-o singură flacără.

— Pe aici...

— Să te ia naiba ! Pe unde ?

— Trebuie să umblăm pe tăcute.

— Pe tăcute.

— Veniți pe aici.

— Trecem prin rîpă.

— Feriți gropile !

— Ave Maria, ce de-a spini... și ce noroaie...

— Pe unde-i drumul ?

— Pe-aici.

— Pe-aici, de-a lungul rîului.

— Tîlharul fuge ca un diavol.

— Ne trebuie lumină ! Lumină !

— O faclă ! Să vedem urmele pașilor.

- Pe aici...
- Acum se vede bine.
- Da, da !
- Animalul care fuge se cunoaște după pași.
- Așa e.
- Doamne, Dumnezeu ! O urmă de indian !
- De indian ? Să văd !
- Urmă de picior desculț.
- De bărbat.
- Nu e picior de metis.
- Ba de metis cu pantofi.
- Sau de metis cu espadrile.

— E picior de indian, zise Isidro Cari, cu surprindere și părere de rău, când observă la lumina unei facke urmele pașilor în noroi.

Fugarul nu era metisul Guachi, ci Pablo Tixi. Ajunsese pînă la șopron în căutarea Juanei, cu care se culca de trei nopți. Auzind strigătele neașteptate ale oamenilor, o luă la goană prin rîpa cea mai apropiată. Înfricoșat și tulburat, fugea cu sufletul la gură, în speranța că va putea trece rîul și va ajunge la el, în *Yatunyura*, unde niciodată nu ajunsese vreun metis sau vreun alb. Spre nenorocul lui, încercarea îi fu zadarnică. Din ascunzișuri, din tufișuri, din gropi, din vîlcele, se iviră deodată în bezna nopții, ca niște fantome necruțătoare, urmăritorii lui, cu strigăte de amenințare. Cîteva minute mai tîrziu, fără să-și dea bine seama cum l-au prins, auzi :

- Uite-l pe hoțul de indian !
- Ave Maria !
- Iată-l !
- Dă-i cu lemnul în cap !

- Arde-i mâinile cu facla !
- Să se învețe minte, hoțul !
- Hoțule !
- Să-l ducem în fața stăpînului.
- La stăpîn !
- Așa să facem.
- Da, da, așa să facem.

Cînd oamenii îl duseră pe fugar în fața lui Gabriel, acesta, după toate cele petrecute în acea zi, se afla într-o stare de adîncă nepăsare. Zări la lumina a două facke un om cu mâinile legate la spate, cu capul plecat, fără pălărie, gîfîind ca un cîine.

— După haină pare să fie un indian din *Yatunyura*, îl informă Isidro pe Gabriel, înmînîndu-i cu stăruință biciul împletit din trei curele, care nu se cuvenea să lipsească într-o asemenea împrejurare. Vreo iscoadă a metisului Guachi, trimisă pentru hoție. Să vorbească ! continuă intendentul.

Simțind cum unealta de tortură îi ardea mâinile și îi înclesta degetele, Gabriel, împins de o pornire ciudată, ca hipnotizat, se ridică în picioare și începu să-l biciuiască pe prizonierul lipsit de apărare. Rusinat de lășitatea și de josnicia lui, se opri deodată și, cu o privire abrutizată, se uită la cei care îl înconjurau. Nu văzu decît fete asudate de spaimă și ochi care-l priveau piezis. Era descumpănit și nu știa ce să facă ; ar fi vrut să vadă o mișcare de revoltă, un gest de silă, un pretext ca să-și poată dezlănțui furia. Din nefericire, citea în ochii tuturor o supunere oarbă. I se părea că oamenii îl

aprobă și că stau uluiți în fața miracolului sfânt, al sfântului bici împletit din trei curele.

— La naiba ! strigă Gabriel, furios și disprețuitor, înciudat că fusese silit să ia parte la această comedie crudă și nedreaptă. Pentru ce fusese nevoie de el ?! Încremenit, cu biciul ridicat, cu buzele împietrite de mînie, părea că nu se va mai mișca niciodată de acolo.

Isidro, care luă drept teamă ezitarea moșierului, interveni ca un sălbatic :

— El e ! Hoțul indian ! Să mărturisească ! Pedepsiți-l !

— Eu ? murmură Gabriel, cu un ton de dezvinovățire și de imputare.

— Unde sînt vitele, hoț de indian ce ești ? Unde ? Unde se află Guachi ? urlă Isidro în locul stăpînului.

— Unde ? repetă *yatunyuras*-ul, ca un ecou surd, inconștient.

— Dacă nu mărturisești numaidecît te spînzur de-un copac în pădure, să te mănînce vulturii.

— Tătucule...

— Vorbește, *carajo* !

— Stăpîne...

— Taci ? Te fac eu să vorbești, n-avea grijă ! Unde ați tăiat vitele ? Unde e Guachi ?

— Stăpîne...

— Faci pe prostul ? Așa sînt toți ticăloșii ăștia de indieni.

— Tătucule...

În culmea disperării, văzînd zădărnicia întrebărilor sale, intendentul, fără să mai întrebe pe nimeni, se năpusti asupra prizonierului și-i aruncă un laț în jurul gîtului.

— Acum ai să vezi, *carajo*, cine sînt eu ! îl amenința mereu.

— Stăpîne...

— Dacă nu mărturisești, te omor ca pe un cîine nemernic, hoțule !

— Tătucule...

— Mărturisește, *carajo* ! urlă intendentul, potrivit funia, ca și cum ar fi fost gata să sfîrșească cu indianul.

Juana, care pînă atunci se ascunsese printre oamenii care luminau locul, se ivi plîngînd, rugîndu-se fără cuvinte. Isidro, înfuriat de nereușita cercetărilor sale, o îndepărtă cu brutalitate, sub o ploaie de ocări.

— Cătea murdară ! Și tu ? O să vă spînzur pe amîndoi, dacă nu mărturisiți totul ! Cu mine v-ați găsit să vă jucați, *carajo* ?

Gabriel încercă să intervină, gîndindu-se că legătura Juanei cu acest indian i-ar putea ușura muștrările de conștiință. Deodată, *yatunyuras*-ul, încetînd să se jeluiască, scoase un țipăt de ajutor.

— Nu ! Nu. oameni buni ! De sărmana mea femeie nu vă atingeți !

— Cum ? Sărmana ta femeie ?

— Da, tătucule...

— Să-i ia naiba ! Ne-au prostit. Au făcut din noi niște mijlocitori. Trăiesc pe ascuns în concubinaj, sub ochii noștri, spuse intendentul și se opri o clipă, ca și cum ar fi vrut să se consulte cu stăpînul.

— Sub ochii noștri ? repetă Gabriel, prefăcîndu-se neștiutor în fața privirii curioase și cam disprețuitoare a lui Isidro.

Juana, ștergându-și nasul și lacrimile cu șalul de pe umeri, se apropie din nou de indianul prizonier și agățându-se de el, începu să geamă. Oamenii, care vedeau ceea ce se întâmpla, interveniră :

— N-au furat ei.

— Nu sînt vinovați.

— Trăiesc fără cununie.

— Da, fără cununie.

— Bietul de el !

— Biata de ea !

— Fără cununie ? Ce înseamnă asta ? întrebă Gabriel.

— Indienii, care sînt ca niște animale, au prostul obicei de a trăi împreună un timp, înainte de a se căsători, adică înainte ca preotul să le dea binecuvîntarea și să fie înscriși în registru de reprezentantul autorității.

— A !

— Am observat eu că se petrece ceva cu ea.

— Ceva suspect ?

— Da, stăpîne.

— Și acum ce trebuie să facem ?

— Cum hotărăște *su mercé*. Dacă vreți să i-o dați indianului în căsătorie, i-o dați și în felul acesta totul se aranjează ușor.

— În ceea ce mă privește... desigur... foarte bine, încheie Gabriel, respirînd ușurat și foarte mulțumit de sine.

— Va trebui să-i închidem pe amîndoi pînă mîine în moară.

— Și... ?

— Mîine, dacă *su mercé* dorește, îi ducem în sat, unde se află ofițerul stării civile și preotul.

— Bine... Foarte bine... bolborosi Gabriel, înainte de a se retrage în locuința sa.

Intendentul și slugile i-au închis pe cei doi îndrăgostiți în moară, în timp ce indienii și indienele care veniseră să-l prindă pe hoțul de vite, se risipiră prin ceața nopții, pălăvrăgind :

— Să trăiască fără cununie într-o casă ca asta !

— La un loc cu stăpînul.

— Ave Maria !

— Cîtă îndrăzneală are indiana asta !

— Ce lipsită de rușine !

— Ce desfrînare !

— Diavolul roșu...

— Mi se pare că e însărcinată.

— Însărcinată ?

— Dacă nu era Isidro...

— Și stăpînul, care e atît de bun !

— Îi căsătorește mîine.

— Și copilul n-o să fie al vîntului.

— Da, nu va fi *huairapamushca*.

— *Huairapamushca*...

În zorii zilei următoare, cerul era albastru ca de opal ; plutea un miros ușor de mușchi printre copaci ; un vînt slab venind de pe podiș îți mîngîia obrazul. Prin noroiul alunecos de pe drumul cel mare și de pe cărări, înainta stăpînul, călare pe un armăsar voinic, și imediat în spatele lui, pe un catîr mic și neastîmpărat, îl urma intendentul. Porniseră spre sat. Puțin mai în urmă, sub paza a patru slugi, veneau logodnicii, cu mîinile legate ca niște tîlhari. Aproape pe la jumătatea drumului, Gabriel, pe

care-l nelinișteau eventualele imputări ale celorlalți moșieri din împrejurimi, dacă ar fi aflat ce hotărîre luase cu privire la Juana, a rupt deodată tăcerea :

— De pe moșia cui e indianul pe care-l ducem ?

— Nu-i de pe nici o moșie, stăpîne.

— Cum vine asta ?

— Nu toți băștinașii trăiesc pe moșii. Mai sînt și altfel de indieni. Cei care au pămînt și fac negoț. Puteți să-i vedeți. Își trimit copiii la școală, se duc duminicile la liturghie, îmbrăcați cu pantaloni de *casinete*¹ și cu *poncho* din lînă de Castilia. Se cred domni.

— Domnii mețiși ! spuse Gabriel batjocoritor.

— La bărbați schimbarea se face mai încet, și glasul îi dă de gol. Mai rămîne în ei ceva care îi trădează. Dar fetele sînt formidabile ! Vor să studieze... una medicina... alta...

— Indieni obraznici !

— Pe cei de pe *huasipungos* îi cunoașteți. Aceștia sînt cei mai nenorociți, mai săraci și mai numeroși. Trăiesc lîpiți de peticul de pămînt pe care stăpînul li-l dă cu împrumut, pînă își achită datoria rămasă de la părinți și bunici. Toată viața lor. Înainte erau numiți *conciertos*², și aparțineau proprietății, ca și ani-

¹ Cașmir inferior, ieftin (n. tr.).

² Sclavi, conform formei de sclavaj existente pînă la revoluția din 1898, cînd sclavia a fost abolită prin lege, nu însă și în fapt (n. tr.).

malele, ca și arborii, ca și ciulinii, ca și stîncile, ca și toate celelalte.

— Și ăsta pe care-l ducem acum, de unde-i ?

— Din *Yatunyura*.

— Din *Yatunyura* ?

— Da, o fișie de pămînt de partea cealaltă a rîului

— Aha...

— Oamenii n-ar părăsi pentru nimic în lume colțul de munte unde locuiesc. Așa au fost întotdeauna, după cît se spune.

— Alcătuiesc împreună o obște ?

— Chiar așa-i spune ; obște¹ ; și lucrează în devălmășie. Colibele sînt la fel ca ale celor de pe *huasipungos*. Numai îmbrăcăminte e diferită. Nu l-ați văzut pe indianul Juanei ? Pantaloni largi de pînză groasă, *poncho* albastru lung, pălărie de lînă, părul tăiat femeiește. E bine că fiecare familie are un lot bunicel, care poartă un nume al lui. Pe de-asupra, mai au pășuni pe care le folosesc tot în devălmășie, păduri pentru lemne, și tot ce le mai trebuie. Dacă din întîmplare urcă pe acolo fie om, fie vită, s-a dus pe copcă.

— Il omoară ?

— Așa se spune, stăpîne.

— Stăpînul Manuelito, binecuvîntat fie-i sufletul, a pus să se tragă cu pușca pînă și în gura lor, spuse metisul. Savura această ciudată răzbunare, crezînd că se îndepărtează astfel de originea sa de sclav și-și schimbă sîngele de indian.

¹ În text : *pancialidad*, adică o mare parcelă de pămînt aparținînd în comun unei obștii indigene (n. tr.).

— Da ?

— N-au vrut să părăsească imașul unde se află acum țarcul cu vite. Vina e a unui conțopist care venea adesea din capitală. I-a amăgit spunându-le că imașul e o danie pe care le-ar fi făcut-o regele Inca... regele Spaniei, spuneau ei...

— Aha !

— O înșelătorie, ca să le scoată gologani : lua de la fiecare indian doi *sucres* pentru un... document, și indienii sînt peste cinci sute.

— Acești așa-zîși cunoscători ai legilor sînt o pacoste. Se cred învățați...

— Țsta nu era învățat. Era numai un zgîrie-hîrtie, un conțopist din satul Pinuco. Hîrțiile pe care le dădea indienilor să le prezinte la judecată nu făceau doi bani. În schimb, cele prezentate de stăpîn, binecuvîntat să-i fie sufletul, erau vechi de cincizeci de ani, pe hîrtie ștam-pilată, cu timbre, cu număr de înregistrare, făcute față de martori, și cu semnături în regulă. Judecătorul s-a văzut nevoit să dea poruncă indienilor să se care de acolo, fără întîrziere.

— Și ce-au făcut indienii ?

— Nu v-am spus că a trebuit să tragă în ei ? Au lăsat pămîntul pustiu, au dat foc colibelor, copacilor, semănăturilor...

— Și pe urmă ?

— Unii s-au așezat mai la deal, alții mai la vale... în locurile pe care bătrînii din *Yatunyura* le-au părăsit pentru că sînt sterpe. Sînt niște păcătoși !

— Atunci cel pe care-l ducem...

— E un indian nemernic.

— Cu mine și-a găsit nașul.

— Hi ! hi ! hi !

Gabriel crezu că rîsul nervos al intendentului sună a bătaie de joc ; această presupunere îl făcu să-și piardă cumpătul, el, proaspătul moșier, plin de orgoliu. Neputînd să-și stăpînească mînia, simțind un gust amar în gură, cu o profundă scîrbă pentru noua sa situație, îi spuse cu asprime :

— Eu... Eu aș fi tras în indieni și în metiși fără milă.

— Care metiși ? întrebă intendentul, luîndu-și o mutră nevinovată.

— Martorii.

— Nu era decît unul sau doi.

— Pe ăștia. Pe ăștia doi ! Hîrțiile, actele, semnăturile, certificatele, sigiliile sînt singurele care dau dreptul la viață... și la moarte... Fără ele nu prețuiește nimic nici pămîntul, nici casa, nici pîinea, nici copiii, nici femeia, nici tu însuși.

Isidro a înțeles la vreme că stăpînul îi porunca să tacă și că era nervos. Ar fi stăruit cu plăcere, pentru a vedea dacă îl poate iscodi, făcîndu-l să-și dea la iveală, cît de cît, planurile sale de viitor. „El știe cine sînt eu“, își spuse metisul, și în clipa aceea s-a resemnat la umilință și la un surîs slugarnic. Intendentul nu e făcut să se certe cu stăpînul de la egal la egal. Nuuu ! A înțeles că era mai prudent să facă o pauză și să schimbe vorba.

— Priviți, *su mercé*, priviți... Locul unde ne găsim domină toată coasta *Yatunyurei* .

— Coasta *Yatunyurei* ?

— Da, acolo se văd colibele.

— Da, da... murmură Gabriel, fermecat de liniștea acelui întins peisaj, care cuprindea cealaltă parte a coastei.

— În aceste ceasuri ale dimineții, pare un adevărat tablou...

„Tablou ! O pictură în ulei, plină de contraste, de prăpăstii și de glod, de pietre și de nisip, de eroziuni și de verdeață, de coaste și de povârnișuri, de mărcinișuri și de imașuri, de agave zbîrlite, de pin suav și de trifoi“, gîndi Gabriel, îmbrățișînd cu privirea fiecare colț al micii lumi din *Yatunyura*. Isidro la rîndul său, vorbe cu mîndrie :

— Pămînturile noastre se află pe această parte a coastei, la marginea pădurii. Pămînturile oamenilor din Guagraloma. Partea mea e ultima, stăpîne.

— Ultima ? întrebă Gabriel, ca un ecou, cu gîndurile aiurea.

— Ați văzut, *su mercé*, copacul indienilor ?

— Nu. Unde ? Care copac ?

— E un arbore de-o mare frumusețe, care se cațără pe peretele ce se ridică, din valea unde se află colibele... Peretele, asemănător cu o creastă de cocoș, pe care îl retează rîul.

— Da, văd ! a spus Gabriel, contemplînd cu emoție marea siluetă a arborelui centenar.

— I se spune *Yatunyura*.

— Ca și indienilor obștii ?

— În limba băștinașilor înseamnă copac. Atît.

— Acum pricep.

— Indienii poartă nume luate din natură.

— Cum asta ?

— De la un munte, o pasăre, un rîu, un lac...

— Și metișii de unde își iau numele? Întrebă batjocoritor noul proprietar.

— De unde... de unde putem și noi, răspunse intendentul. Apoi adăugă, părăsind drumul alunecos care se deschidea la picioarele lor: curios e cum arborele își împlîntă rădăcinile de-a dreptul în stînca netedă, și se agață de ea parcă ar fi o ființă vie, un om.

— Da?

— De la prăpastie și pînă la rîu se întinde pe o lungime de treizeci de metri, iar în lățime are vreo nouă metri. Nimeni nu știe cît e de adîncă prăpastia...

— E ca o capcană.

— Se spune că *Huaira*...

— Care *Huaira*?

— Vîntul cel rău, care îi prigonește pe indieni. Vîntul cel rău care, nimeni nu știe cum, lasă femeile însărcinate... cînd le surprinde cu gura deschisă spre cer... Vîntul cel rău, care cînd îi surprinde pe indieni pe podiș, îi răsucește ca pe niște fire de paie. Vîntul cel rău, care...

— Bine, bine! Dar ce legătură e între vîntul cel rău și povestea noastră?

— Se spune că *Huaira* a despicat stînca tocmai în clipa în care niște indieni înfometați voiau să treacă valea, în căutarea pămînturilor bune pe care le stăpînea el. Se mai spune că *Yatunyura*, făcîndu-i-se milă, i-a apărut pe oamenii care s-au putut prinde de el. Pe *Huaira* l-a sugrumat cu rădăcinile lui, prefăcîndu-l în piatră; piatra care se mai vede și acum, acoperită de buruieni...

— Fantastic !

— Aşa spun şi eu. Dar să vedeţi, stăpîne, cît de uimit rămîi cînd vezi cum rădăcinile se prind şi se agaţă de stîncă cea neagră.

— A !

— Rămîi uimit şi îngrozit totodată.

— Şi care e adevăratul nume al copacului ?

— N-are. Arbore de munte, arbore indian i se mai spune. Nimeni nu şi-a bătut capul să-i afle numele.

— *Yatunyura !* repetă Gabriel, lăsîndu-se impresionat de superstiţia ţărănească şi retrăind naivitatea cu care, copil fiind, se înfiora ascultînd basmele cu vrăjitori şi stafii.

— Indienilor le e teamă de el şi-l adoră ca pe un dumnezeu. Cînd urlă uraganul, cînd fulgerul spintecă cerul, cînd se revarsă apele pustiitoare, cînd se cutremură pămîntul, îi aduc jertfe de animale. Se spune că în vremurile de demult era şi mai rău...

— Îmi închipui.

— Singur părintele Alberto Tapia a putut să-i creştineze pe indieni, şi asta numai pe jumătate.

— Parohul de-acum ?

— Nu. Părintele Alberto a murit, fie-i sufletul binecuvîntat. Să vedeţi ce se spune despre el. În fiecare duminică trebuia să plece călare, să facă slujba religioasă, însoţit de un indian care cunoştea drumul.

— Putea să pătrundă pînă la ei, prin urmare ?

— Pînă într-un anumit loc.

— Da, înţeleg.

— El îi vrăjise pe indieni ca nimeni altul.

— Și ce a făcut preotul ?

— Într-o zi le-a adus patru desagi plini cu daruri : coliere, bluze, oglinzi, stampe, meda-lioane, împreună cu un pachet bine înfășurat, pe care nimeni nu l-a observat, și pe care l-a ascuns între uneltele de câmp, într-un colț din șopronul unde slujea liturghia. Noaptea...

— A dormit printre indieni ?

— Se spune că s-a prefăcut bolnav și profi-tînd de întunericul nopții, în vreme ce indienii dormeau, s-a tîrît cu pachetul pînă la *Yatu-nyura*, a scos cu mare grijă o prea-frumoasă Maică-Precistă, pe care a așezat-o la rădăcina arborelui. Cîteva zile mai tîrziu... Isuse ! Ave Maria !

— O minune ?

— Se pare că la așa ceva s-a și gîndit. In-dienii țipau ca nebunii, prin toate părțile : „*Ya-tunyura* petrece cu Fecioara Maria ! “ „Tătucul *Yatunyura* a născut o Sfîntă Fecioară ! “ „Parcă sînt un bivol și o vițică ! “ „Un turn lîngă o cocioabă ! “ „Muntele lîngă o piatră“. „Să vină taica popa să vadă ! Să vină ! Să vină ! Să vadă ! Să vadă ! “ „Tătucul *Yatunyura* și Maica Domnului“...

— O vedenie !

— Ce mai putea să mai dorească popa ? Nu mult după aceea, cu banii adunați de la cre-dincioși, a ridicat o capelă. A strîns dijme și danii, în fructe și în vite, de la indienii care nu plătiseră pînă atunci niciodată.

— Bună afacere !

— Se spune că de atunci toți l-au socotit sfînt.

— Sfînt ?

— Sfînt al nopții, al minciunii și al înșelăciunii.

— Făcută pe ascuns.

— Așa-i. Fără semnături, fără hîrtii, fără stampile ! Ca și micii metiși, care răsar la curtea moșiei, adăugă Isidro, cu intenția de a se răzbuna.

Gabriel a vrut să răspundă, dar în aceeași clipă își dădu seama că se afla în fața casei surorilor Cumba.

— Nu-i nimeni acasă, spuse stăpînul.

— S-or fi dus în sat. E duminică.

— Așa e.

— Să ne grăbim, stăpîne. S-ar putea să n-avem noroc și să nu-l găsim pe reprezentantul autorităților. Taica popa trebuie să fi început a doua liturghie. O căsătorie indiană are nevoie de pregătire...

„Căsătorie indiană... indiana Juana“, repetă în gînd Gabriel, evocînd cu sadică plăcere ultimele scene din noua sa viață, drama în care el, uneori fără să vrea, alteori cu satisfacție, era în același timp actor, autor și stăpîn.

— Bine, să ne grăbim. Dar indienii...

— Cred că indienii s-au plictisit. Mă întorc și vin cu ei. Luați-o înainte, stăpîne.

Isidro făcu cale întoarsă, pînă dădu de slugile care-i supravegheau pe miri. Cînd ajunse în dreptul lor, strigă :

— Fuga, *carajo* ! Fuga !

Toți se îmbulzeau să-i asculte porunca. Întreaga ceată o luă la goană, gîfiind și îmbrîncindu-se. Un minut, două minute... Apoi vaietul

ușor și pașii împleticiți ai femeii însărcinate le domoli mersul. Deodată, Juana simți o durere ascuțită, ca un cuțit în pînțece, și auzi parcă un scîncet, venind din adîncul măruntaielor ei : „*Ayayay*, mamă. *Ayayay*, măicuță...”

— Fuga, *carajo* ! Fuga !

Porunca stîrni din nou frămîntare printre slugi și îi făcu pe logodnici să se grăbească. Tî-năra indiană, căreia fuga îi provoca neîncetate dureri, gemea într-una : „Isuse ! Ave Maria ! Suflet milostiv ! Ești copil de diavol roșu. Numai de aceea nu mă lași să umblu cum trebuie... Numai de aceea nu mă lași să ascult de inten-dent...”

— Fuga, *carajo* ! Fuga !

„*Ayayay*, mamă ! *Ayayay*, măicuță !” bătea inima fătului nedorit, resfirîndu-se prin toate căile sîngelui, în carnea mușchilor, pe firele nervilor. Femeia simțea că nu mai poate să rabde.

— Fuga, *carajo* ! Fuga !

„Potolește-te, fătule... Așteaptă ca un indian cuminte, care trebuie să rabde...” se ruga în mintea ei Juana. Ca pe fața unei oglinzi ferme-cate printr-o drăcească vrăjitorie, se învălmă-șeau gîndurile tulburi ale mamei, răscolite de dureroasa revoltă a ființei nenăscute încă : „*Ayayay*, mamă, *Ayayay*, măicuță ! Nu... Eu nu sînt copil de indian *yatunyura*. Sînt copil de mare stăpîn...”

— Fuga, *carajo* ! Fuga !

„Dumnezeu să mă aibă în pază ! Nu fi rău, copil zămislit în păcat ! Nu fi rău cu sărmana ta mamă... Taci, copilașule, nu mai vorbi așa.

Yatunyura mă va ucide, mă va zdrobi..." se ruga femeia, cuprinsă de neliniște.

— Fuga, *carajo* ! Fuga !

„Cu taica *Yatunyura* va trebui să ne petrecem toată viața... Ca un biet câine va trebui să ne tolănim pe pământul gol al cocioabei obștii... Cu un nenorocit de indian va trebui să mîncăm, să dormim, să muncim, să plîngem, să uităm necazurile..."

— Fuga, *carajo* ! Fuga !

Cînd intrară cu toții în sat, printr-o uliță strîmtă, murdară și întortocheată, Isidro spuse deodată :

— Aici. Aici locuiește reprezentantul autorității.

Descălecă în fața unei case scunde, cu cerdac deschis. Zornăind din piteni, se opri în fața zidului din fund, zbierînd și bătînd cu putere în ușa încuiată.

— Cine-i ? întrebă dinăuntru o voce somnoroasă și supărată.

— Eu sînt, Isidro Cari ! Nu mă cunoașteți ?

— Ce dorești, metisule ?

— Venim pentru căsătoria unor indieni.

— Veniți în altă zi. Azi e sărbătoare.

— Faceți-ne, vă rog, acest hatîr...

— Sînt mahmur. Ieri a fost ziua unui sfînt.

— E grabnic. Sînt niște indieni care trăiesc fără cununie.

— Lăsați-i, bieții de ei, să se mai bucure de viață.

— Bine, dar...

— Nu ! am zis.

Înapoindu-se la Gabriel, Isidro făcu un gest care arăta limpede înfrîngerea suferită. În fața acestei situații, noul stăpîn s-a simțit nevoit să intre el însuși în cerdacul locuinței murdare și, lovindu-și cizmele cu biciul, să înfrunte pe acela care nu a deschis intendentului.

— Ei, prietene ! strigă el. Am venit de la moșie să te rugăm să-ți faci datoria. Iar dumneata dormi și răspunzi ca un ministru.

— Și cine sînteți dumneavoastră, de tipați la mine ? Eu... Eu... încerca să răspundă, plin de trufie, leneșul reprezentant al autorității...

Prevăzînd nereușita stăpînului, Isidro rîdea pe înfundate. Savura cu un deliciu diabolic cea mai mică încurcătură sau lipsă de experiență a veneticului care moștenise pămînturile lui Don Manuel Pintado. Gabriel, care în mai multe situații asemănătoare își dăduse scama de gîndurile ascunse și veninoase ale metisului, fu cuprins de o furie nestăpînită, și cu ecoul acelui repetat : „stăpîne *su mercé*“, în auz, își declină importanța sa calitate, strigînd :

— Sînt Gabriel Quintana ! Stăpînul Providenciei, *carajo* !

Timp de cîteva secunde se lăsă o tăcere de mormînt, în camera încuiată. Apoi se auziră zgomote ciudate, pași în întuneric, porunci care se contraziceau între ele... Un glas slugarnic, aproape plîngăreț, se strecură, în sfîrșit, printre crăpăturile ușii :

— Isuse ! De ce n-ați spus ? Cum era să știu, sărmanul de mine, că erați dumneavoastră în persoană ? Așteptați o clipă să vă deschid...

Aruncînd în grabă un *poncho* vărgat de casă peste cămașa cu mîneci pînă la încheietura brațului, trăgîndu-și pantalonii cîrpiți la genunchi, cu nasturii descheiați, reprezentantul autorității apărî în prag, împărțind surîsuri idioate și respingătoare temenele :

— Bună ziua, senior. Scuzați-mă, iertați-mă... Sîntem niște țărani nepricepuți...

— Da, înțeleg, murmură Gabriel iertător.

— Mă duc să scot masa în cerdac și să vă servesc după cum poștiți. O să fim mai la largul nostru.

Cu ajutorul unei femei, o metisă timidă și stîngace, a cărei sîrguință nu trecea de semi-întunericul dormitorului, reprezentantul autorității scoase în cerdac două scaune de piele — unul pentru Gabriel și altul pentru intendent — apoi veni cu o masă, pe care azvîrli cîteva registre groase, hîrtie și cele trebuincioase pentru scris. Ca și cum ar fi știut dinainte pricina care-i adusese pe toți la ușa lui, zîmbi stăpînului, privi prietenos pe intendent și pofti pe miri, dîndu-le sfaturi. După ce le rîndui pe toate după voia lui, spuse ceremonios :

— Am nevoie de doi martori.

— Unul sînt eu, propuse Isidro.

— La naiba, tocmai dumneata ?

— Cum ? De ce ?

— Ar trebui să fiți din același sat...

— Așa ?

— Facem mai bine altfel. Voi semna eu pentru Juan Peña și pentru Leopoldo Ruata. Sînt prietenii mei. Bine ? Le dați ceva... cîteva *su-cres* fiecăruia. Sînteți de acord, senior ?

— Cum spui dumneata.

Cei doi însurăței, fără să scoată un cuvînt, stăteau foarte tulburați în fața mesei, el zăpăcit și ea gemînd, privind cu cîtă grabă stăpînul cel mare și cei din jurul său se jucau cu sîmbarta lor.

Ceremonia nu ținu mult. După ce au fost înregistrate numele, vîrsta, și în special „declarația soților“ (care n-au avut nevoie să spună vreo vorbă, consimțămîntul lor fiind poruncit și semnăturile ale altora), Gabriel primi din mîinile domnului reprezentant al autorității certificatul de căsătorie.

— Acum urmează să-i cunune preotul. Dar-ar Domnul să nu vă ia mult pentru dispensă. Pentru indian să cereți, senior, slujbă de clasa a treia.

— Bine. Dumneavoastră cît vă datorez ?

— Nimic. Pentru atîta lucru... Ceva pentru martori, dacă doriți...

— Da, stăpîne, pentru martori, interveni intendentul, care știa ce lipsit de interes bănesc era reprezentantul autorității.

— Cît ?

— Vreo treizeci de *sucres*, pe care să-i împart între ei.

— Poftim.

— Mulțumesc... Mulțumesc foarte mult, senior, spuse reprezentantul autorității, privind banii cu gura larg deschisă și arătîndu-și dinții stricați, într-un surîs de slugarnică recunoștință.

Cînd slugile, cei doi însurăței, Gabriel și intendentul ajunseră în piață, găsiră pe toți oamenii din sat strînși laolaltă. Era un amestec

de culori vii : mantăile indienilor, șalurile indienelor, fustele metiselor. Cei mai înstăriți purtau încălțăminte din piele de vițel și semănau cu niște filozofi zbîrciți și murdari ; flăcăii mai „eleganți“ se fuduleau desculți, în haine prost croite ; fetele de măritat își afișau cu cochetărie panglicile, bijuteriile false și pieptenii din păr ; zdrențe, de-o murdărie neînchipuită, spînzurau pe cerșetori. Hamalii indieni și copiii vagabonzi se strecurau, unii mai iuți, alții abia mișcîndu-se, printre tarabele cu fructe și grămezile de verdețuri de pe jos. Mirosea a ceapă, a cortofi, a carne proaspătă și a măruntaie prăjite. De sub umbrelele rustice, înjghebate din pînză grosolană și slinoasă, se auzea murmurul îmbietor al ofertelor ieftine și dialogul tocmeștilor în doi peri. „Poștiți, gospodinilor“, „Luați o *probana* ¹“, „Vă dau un *yapando* ²“, „Gustați din bunătatea asta de *chanco* ³ afumată“. „Serviți *chicha*“. „Cumpărați făină de orz“, „Avem ouă...“ Apoi răspunsurile : „...Scump și prost !“. „Cobai e ăsta sau șoarece ?“ „Mîncare de *chug-chi* ⁴“...

Nu într-un decor misterios și la întuneric, ci la lumina zilei, vrăjitori așezați în locurile mai umbrate, cu pene pe cap și îmbrăcați în piele de șarpe, prosteau lumea, vorbind ca din fonograf : „Capul de mort ghicește viitorul, numai pentru doi *real*-i“. „Aici, la săpunul care scoate toate

¹ Mică gustare gratuită, oferită clienților (n. tr.).

² Supliment (n. tr.).

³ Brînză (n. tr.).

⁴ Mîncare din fructe, de proastă calitate (n. tr.).

petele“. „Ne-mai-văzut ! Femeia-păianjen“... Era bîlciul, care cel puțin în răstimp de-o zi, reușea să însuflețească puțin amorțeaua satelor dimprejur, să înveselească fetele care își ascundeau de obicei obrazul sub șalul lor jegos, să întrerupă jocul de pelotă, luptele de cocoși sau partidele de cărți, scuturînd pînă și plictiseala unuia ca don Francisco López, ursuzul bogătaș, care pornind de la o mică dugheană cu gaz, de pe pragul bazarului „El progreso“, ajunsese la mari prăvălii în piața publică, făcînd o concurență supărătoare negustorilor din partea locului. Era bîlciul ale cărui origini se confundau cu nașterea satului, cu evadarea primilor mețiși din casa moșierilor, cu ispita primelor întîlniri, pe ascuns, ale slugilor și țăranilor înstăriți, cu trufia pățimașă care se străduia să imite apucăturile celor sus-puși : taica-preotul sau seniorul venit de la oraș.

— Ehe ! va trebui să așteptăm, a spus intendentul descălecînd fără grabă. A început abia a doua liturghie.

— Așa se pare.

— Nici astăzi nu va veni *su mercé* să asculte sfînta slujbă ? E duminică, continuă Isidro, aproape mustrător. Observase că Gabriel, eliberat de prejudecățile ieftine, cum spunea el, ocolea calea bisericii, și acum folosea prilejul pentru a-și arăta dezaprobarea.

— Duceți-vă voi.

Slugile, însurăteii și intendentul intrară în casa Domnului. Gabriel își legă calul de un țăruș, într-un colț al pieții, și începu să se plimbe prin fața bisericii. Era o clădire monumentală,

a cărei zidire durase mai bine de o sută de ani. În răstimpul aceluiași veac se înjghebaseră, încet și cu răbdare, cele aproape o sută de case sărăcăcioase și strâmbe, ca și cocioabele împrăștiate pe cîmp, pe ulițe desfundate, pe cărări întortocheate. Mereu li se părea enoriașilor că mai lipsește ceva bisericii, și că nu sînt toate cum ar trebui să fie, ba zidurile... ba iconostasul de aur al marelui altar... ba pardoseala sacristiei... ba acoperișul capelei... ba arcadele naosului și pronaosului... ba turnurile... ba clopotnița... Dar pomenile care se strîng de ziua Maicii Domnului, claca de duminică, daniile pe care le primește Isus Povățuitorul, braț înarmat, răzbu-nător și amenințător, la trecerea cea mai periculoasă a muntelui, ca și dărnicia sufletelor evlavioase în clipa morții, au făcut minuni, înfăptuind ceea ce părea cu neputință.

Nici satul n-a existat în vremea de demult. Pe locurile unde sînt astăzi case, cocioabe, ulițe, pășuni, grădini, ponoare, șoproane, biserica, se întindea o coastă pustie, unde se odihneau călătorii, își făceau ascunzători fugarii, și se adăposteau ciobanii cu turmele, în apropierea apei cristaline, care își făcea drum printre stînci. Într-o zi, după cum spune o veche poveste, s-a tîrît pînă aici o indiană, gata să nască. Fugea să nu cadă jertfă urii și răzbunării stăpînului cel mare, *su mercé*, un ticălos care se dădea drept sfînt, un mișel care se credea pe deasupra și erou. Femeia, plină de noroi, s-a nărușit în patru labe, zgîriind pămîntul cu unghiile. A căzut fără suflare lîngă un tufiș, a deschis ochii privind cerul întunecat, a scos un țipăt, apoi

altul și iar altul. Prăpastia i-a răspuns din adâncuri, ca un ecou surd și înăbușit. S-a sprijinit cu mâinile în pământ, și-a arcuit trupul în prada durerii, și s-a lungit încet-încet pînă a simțit lîngă ea un bulgăre căldicel și umed, copilul care scîncea. Călătorii, plini de milă, au pus mîna de la mîna și i-au făcut femeii un adăpost acoperit cu paie, pe scoarța zbîrcită a marelui *Guagra*, podișul dintre cele două rîpe, și o numiră mama Quishpina. Se povestește că, după ce copilul, un băiat, a crescut mare, a făcut tîrg cu diavolul, și acesta, cumpărîndu-i sufletul, l-a înzestrat cu o mare putere trupească, i-a pus altă culoare în obraz, și i-a dăruit destulă șiretenie, ca să poată să-și bată joc deopotrivă de fudulia boierească și de umilința băștinașilor. Ceva mai tîrziu, s-au ivit lîngă hanul de pe munte cele dintîi așezări ale tîrgului : o piață pentru negoțul cu *chicha*, locuri de întîlnire pentru telali, pentru vînzările pe sub mîna, pentru luptele de cocoși... iar în fața bordeiului mamei Quishpina și a pieței improvizate, cîteva colibe cu cerdac. Apa, strînsă într-un pîrîiaș cu maluri întortocheate, a fost deviată spre locuințele metișilor ; apoi au apărut țarcurile, unde stăpînii moșiilor își închideau vitele aduse de pe podișul muntelui. Cea mai veche amintire creștinească a satului vorbește despre figura deopotrivă de plîngăreață și de șmecheră a lui *taica popa*, al cărui nume nimeni nu-l știa, și care tot citind sfintele slujbe, într-un colț al tîrlelor, lîngă bălegar și paie putrede, care îmbibau cu mirosuri spurcate anafora și vinul sfințit, cu ajutorul Atotputernicului i-a convins pe oameni de nevoia

unei biserici adevărate. Minunea s-a săvârșit într-o noapte, cînd popa al nostru fu chemat în mare grabă la patul muribundului cel mai bogat din împrejurimi, stăpîn al tuturor pămînturilor din vale, din deal și de pe podiș, pînă la o depărtare de cincizeci de leghe în jur. Bătrînul, nobil de neam mare, se simțea încărcat de remușcări, după o viață aventuroasă, trăită în desfrînare, și dorea în cea de pe urmă clipă a lui, să cadă la învoială cu Dumnezeu, temător fiind că pe cealaltă lume, după cum se spunea, păcătoșii sînt supuși unor chinuri groaznice.

Avînd în fața lui amenințarea iadului, muribundul nu putea să se mai tocmească pentru un șopron și cîteva tîrle de pe coasta de la Guagra-loma. Testamentul era limpede și deslușit, după care înduioșător de înțelegător a fost și popa cu păcatele, iertîndu-le pe toate.

De atunci, metișii, indienii liberi și fugarii de pe moșiile învecinate s-au strîns în jurul casei neterminate a Mîntuitorului, și s-au pus sub ocrotirea și în slujba lui *taica popa*. Măreția plină de taină a bisericii zidite, pe jumătate, copleșea dughenele învălmășite în fața bordeiului mamei Quishpina. Toți se închinau și primeau noi puteri de viață la umbra porții bisericii.

Gabriel obosise și se plictisise de atîta plimbat prin piața bisericii, cînd intendentul, slugile și mirii, îndeplinindu-și îndatoririle lor religioase, intrară în locuința preotului, prin ușa de serviciu.

Parohia era o zidire de piatră. Pe parmalîcul cerdacului care dădea spre pămînturile bisericii

(trei hectare cu grădini de zarzavat, flori, livezi și porumbiște), gîngureau cîțiva porumbei. În toate colțurile casei și ale grădinii, fel de fel de cocoși de luptă, înalți, scunzi, negri, roșii, tărcați, chiori, triști, neastîmpărați, dădeau impresia unei adevărate *gallere*¹. O femeie cu sîni revărsați, înveșmîntată într-o haină lungă ce imita sutana, și mirosind a ceapă și a tămîie, le-a urat bun venit, și cu o privire disprețuitoare i-a poftit să aștepte, pînă cînd preotul va termina slujba.

— Luați loc, senior. Pofțiți... pofțiți...

După ce plecă femeia, intendentul, clipind din ochi cu înțeleș, i-a șoptit la ureche lui Gabriel :

— Nepoată...

— Nepoată ?

— Nepoată... și încă ceva...

— Aha !

— Părintele e mare ștregar !

Mai mult decît bîrfelile despre legătura preotului, pe stăpînul Providenciei părea să-l intereseze păsările din curte.

— După cît bag de seamă, părintelui îi plac luptele de cocoși.

— E un diavol, stăpîne ! răspunse metisul, făcîndu-și în grabă o cruce evlavioasă.

— Da ?

— Trebuie să vă spun, că pînă în clipa cînd pleacă să slujească sfînta liturghie trăiește în mijlocul orătăniilor. Știe, după cîntatul cocoși-

¹ Locul împrejmuit unde au loc luptele de cocoși (n. tr.).

lor dacă le e foame, dacă le e sete, dacă sînt bolnavi, dacă lipsește vreunul din ei. În același fel îl deosebește pe cel chior de cel în șapte culori, pe cel cu picioare strîmbe de cel pe care l-a primit în dar de Paști.

Isidro Cari, văzînd interesul pe care îl arăta stăpînul său cocoșilor, înșirui, ca să-și dea importanță, o mulțime de anecdote în legătură cu popa și patima lui, oferindu-i lui Gabriel un portret amănunțit al omului în sutană.

Cîteva zile mai tîrziu, stăpînul Providenciei, zugrăvind pe preotul din Guagraloma într-o scrisoare către un prieten din capitală, repeta de-a fir-a-păr tot ce-i povestise intendentul său :

„Închipuiește-ți ! Într-o după-amiază, preotul a fost chemat să dea sfînta împărtășanie unui om care trăgea să moară. Pornind de la biserică, după datina slujbei, cu pelerină de dantelă, benzi brodate cu fir, cu ministranți, cădelnițe, în alai de metiși, cu flori și flăcăi purtînd lumînări aprinse, i-a ieșit în cale diavolul. Pus pe batjocură și supărat de prefăcuta evlavie a rugăciunilor, a miresmelor sfinte și a jalnicului dangăt de clopote, blestematul și-a ales drept loc de petrecere mijlocul străzii, pe unde trebuia să treacă preotul în odăjdii, ducînd pe brațe trupul Mîntuitorului. Exact în spatele bisericii, pe fîșia care desparte pămînturile parohiei de imașurile obștei, un grup de metiși făcuseră cerc în jurul unei palpitante lupte de cocoși, rîzînd și făcînd prinsori. Părintele a avut destul răgaz să poată privi cu coada ochiului lupta improvizată și să audă comentariile ațîțătoare ale privitorilor pasionați. „Uite cum l-a împo-

dobit pe cocoșul negru!“ „Luptă ca un bărbat în toată firea!“ „Și nu-i decît un pui!“ „Se măsoară cu cel mai bun cocoș din împrejurimi“. „Roșcatul e al lui don Ramírez“. „Rezistă?“ „Nu rezistă!“ „Cum se va sfîrși bătaia?“ La început spuneau unii că nu va ține piept nici la două încăierări. Omul în sutană s-a oprit, cuprins de furia ce-i răscolea tot sîngele. „Cocoșul cel negru e al meu! Roșcatul e al țăranului Ramírez.“ Întinse gîtul, privi... Privi eleganța fină și îndrăzneala, pe care el însuși o dăruise celui mic pumn de pene.

Părintele n-a mai putut să-și continue drumul. Aceeași curiozitate molipsitoare i-a oprit în loc și pe credincioși. Cîteva lumînări s-au stins. Glasul argintiu al clopoțelului: „Deschi-deți drum sfinției sale... deschideți drum sfinției sale“... se stinse încet, încet... De pe buzele preotului, care rostea în gînd o predică în latinește, izbucniră cîteva cuvinte auzite numai la luptele de cocoși: „Dacă rezisa la două încăierări? *Carajo!* O să vedeți voi care cade cel dintîi! Țărani proști ce sînteți, cocoșul vostru e un pui bun de pus la frigare! Păcat... Păcat că nu pot să-i ronțai capul, să vă convingeți...“ Cu gest repezit, făcu semn unuia dintre băieții din cor și, ridicîndu-și fără rușine, cu o mînă, pelerina de dantelă și poalele sutanei, scoase din buzunar o bancnotă și o dădu unuia poruncindu-i: „Pariază în numele meu zece *sucres* pe cocoșul negru“. Cocoșii se luptau într-un iureș sălbatic, lovindu-se cu ciocul și cu ghearele, rostogolindu-se și gîfiind. Încrucîșîndu-și din nou pe piept mîinile sluji-

toare Atotputernicului, preotul bolborosea întruna printre înjurături și cuvinte grosolane. Apoi, cînd unul dădu de veste : „roșcatul și-a lăsat ciocul în jos !“, răspunse cu jumătate glas „s-a pleoștit ca o baligă, bine zici...“. Cocoșul țăranului Ramírez se dădea într-adevăr bătut. Împleticindu-se, ajungea mereu cu capul sub aripa protivnicului său, care, cu o sprinteneală diabolică, sărea înapoi căutînd momentul potrivit pentru a-i da lovitura hotărîtoare. Printr-o mișcare neprevăzută, cu gîtul ridicat în semn de întrebare, într-un salt agil, cocoșul negru al popii și-a înfipt cei doi pîteni în cocoșul roșcat al săteanului Ramírez care abia se mai ținea pe picioare. Într-un singur glas, spectatorii exclamară : „Strașnic cocoș !“ Atunci, în mijlocul strigătelor și al comentariilor, se ivi un copil, plîngînd și gîfîind din cauza urcușului greu. Apropiindu-se de preot, îi spuse : „A murit ! A murit, părinte !“ „Se înțelege că a murit, cine spune altfel ? A primit două lovituri în cap ca niște gloanțe !“ răspunse preotul, tremurînd de emoție. „Nu, nu, de friguri a murit, în cocioaba lui. Toți l-au părăsit... Acum nu mai are nevoie de nimic... Nu mai are nevoie de nimeni“, a oftat adînc băiatul.

Înțelegîndu-și greșeala, se povestește că preotul ar fi auzit mustrarea Mîntuitorului, a cărei icoană o păstrase în mîinile lui. Fără să se tulbure, sfinția sa ar fi răspuns : „Doamne, Doamne, taci ! Nu te mai plînge. Nu te face de rîs. Ai văzut și ai admirat una dintre cele mai frumoase lupte din eterna-ți viață. Cum, nu crezi ?“

Cînd preotul de la Guagraloma a apărut în tinda bisericii, Gabriel a avut impresia că se afla în fața unui vechi prieten. I-a fost ușor să descopere în surîsul dulceag și slugarnic al preotului o lăcomie vicleană, lipsită de scrupule. Parcă i-ar fi șoptit cineva : „Va fi cel mai prețios aliat al tău“.

— Cu ce vă pot fi de folos ?

— Sînt Gabriel Quintana, stăpînul Providenției.

— Oh ! Ce plăcere... l-a întrerupt preotul, întinzîndu-i mîna dreaptă cu multă distincție.

— Mulțumesc.

— Secundino Chiriboga, în slujba lui Dumnezeu și a bunilor mei prieteni. Poștiți... Pe aici... continuă preotul însoțindu-l pe moșier pînă în odaia rezervată oaspeților de seamă. Și întorcîndu-se spre Isidro care, ca un cîine credincios, îl urma pe stăpîn peste tot, îi spuse : Dumneata așteaptă puțin, rămîi cu indienii. Nu vom zăbovi mult.

— Am înțeles.

Rămăși singuri, acolo unde nu puteau fi auziți de nimeni, preotul începu să se dezvinovățească :

— Voi vorbi deschis cu dumneata. Nu-mi plac acești metiși parveniți care caută să se bage peste tot. Of ! Cînd te aștepți mai puțin, atunci te trădează. Nu degeaba spune proverbul : „Dacă nu-ți dau la cap cînd intră, îți dau la cap cînd ies“.

Gabriel rîse cu sinceritate. Dar, pe cînd preotul îi dezvăluia cusururile metisului, el căuta să-l compare pe unul cu celălalt, și nu găsi nici o deosebire fizică între cei doi — aceeași

culoare, aceeași statură, același păr țepos, aceleași buze groase, și aceeași ochi negri.

— Fantastic...

— Ați spus ceva ?

— Nimic. După cîte am auzit, ați făcut afaceri bune cu ei.

— Răul fără leac trebuie să-l înduri cu resemnare.

— Din vocație ?

— Din dragoste pentru Dumnezeu. Dar luați loc, don Gabriclito. Păcat că n-am ceva bun să ciocnim, dar un păhărel de rachiu curat și tare, cum se găsește prin aceste locuri, nu veți refuza.

În timp ce scotea sticla din dulap și umplea paharele, preotul își ținu monologul, pe care obișnuia să-l rostească repede, ori de cîte ori voia să se facă interesant în fața unui oaspete de seamă :

— Sînteți aici de șase luni, adevărat ? Șase luni ! N-am avut timp să vă fac o vizită la Providencia, așa cum era de datoria mea. Mă scuzați. De la moartea lui don Manuelito, odihnească-se în pace, s-au petrecut multe schimbări în acest sat. Cînd am terminat seminarul și am venit la Guagraloma, don Manuelito a fost cel care m-a ajutat... Să bem pentru prietenia noastră ! Tăricel, nu-i așa ? Mi l-au oferit niște săteni din San Martín. N-o să vă facă rău. Cui îi strică un păhărel bun cu rachiu de dimineață ? Numai abuzul e un păcat. Și vă gîndiți să stați tot anul la moșie ? Aceste locuri pline de mărăcinișuri și rîpe sînt bune numai pentru oameni zdraveni. Trebuie să faceți ca don Manuelito, să vă ocupați de treburile moșiei numai vara.

— S-ar putea.

— Să mai luăm un păhărel. După primul, vine al doilea, spun pe drept cuvînt țărani.

Înainte de a se despărți, ca și cum ar fi fost vorba de un lucru fără importanță, Gabriel ceru preotului — acum prietenul său intim — să binecuvînteze unirea dintre cei doi indieni, pe care i-a surprins în păcat de moarte.

— Indiana aparține moșiei. Adunată de pe drumuri de socrul meu.

— Și indianul ?

— Intendentul m-a asigurat că face parte din obștea de la *Yatunyura*.

— Oh ! Asta-i. Bine... Aranjez eu, n-aveți grijă.

— Cheltuielile merg în contul meu. Vor fi...

— Veți oferi bisericii cît doriți...

— Bine... Bine... a spus stăpînul Providenciei. Apoi, cu mare abilitate, folosind fraze incomplete, ca și țărani, într-un monolog necuviincios, i-a dat să înțeleagă preotului despre ce e vorba.

— Înțeleg... Înțeleg... Nu-i pentru prima oară că... Mila Domnului e nesfîrșită, a încheiat preotul cu glas de iertare.

Pînă la urmă, știindu-i pe miri și slugi în mîini bune, stăpînul și intendentul porniră înspre șoseaua națională, pe o cărare mărginită de cocioabe. La stăruința lui Isidro, au cotit și au ajuns în fața casei metisului Torcuato Rodríguez. Așa potrivise intendentul lucrurile, în urmărirea scopurilor sale ascunse. Gabriel, căruia îi era somn, foame și simțea o poftă ne-

bună de-a o vedea pe Salomé Cumba, n-a vrut să descalece, și cu toate stăruințele, rugămințile și repetatele invitații pe care i le făcuse, când pe ocolite, când direct, negustorul de cherestea și porci, care se tot învîrtea în jurul lui, a spus :

— Altă dată...

— Vă rog să mă înștiințați din vreme. Dar, măcar un păhărel și tot veți binevoi să acceptați, senior.

— Un păhărel pentru sufletul săracilor, adăugă, ca un ecou, o metisă cu fața galbenă de friguri care zăcea într-un colț din cerdacul casei, printre copii și știuleți de porumb.

— Ah ! Nu o cunoașteți pe Trinidad ? Sărmana de ea a rămas cu șoldurile țepene de la ultima naștere. Ce n-am făcut ca s-o vindecăm ! Cîte daruri n-am dus Sfintei Fecioare și bunului Dumnezeu !

— Ooof ! se văită metisa, cu un zîmbet dureros pe buze.

După ce dădu pe gît păhărelul, Gabriel vru să-și ia rămas bun. Dar, după stăruitoare rugăminți, a urmat „încă unul“, „ultimul“, „cel al despărțirii“... Numai când începu să cadă ploaia repede, cu picături mari, și se dezlăntui un vînt aprig, se îndurară gazdele să-i lase pe călători să-și vadă de drum.

În casa surorilor Cumba, printre glume, în clinchetul paharelor de *chicha* și rachiu, Isidro reuși să rezolve și chestiunea cu vitele. Se prefăcu trist. Nu voi nici să bea, nici să mănînce, nici să surîdă și nici să dispară, ca de obicei, când lui Gabriel începuse să-i lase gura apă, ui-

tîndu-se la gîtul și la sîinii lui Salomé. Oftă și, pe neașteptate, șopti :

— Acum... Singurul nefericit am rămas eu, stăpîne.

— De ce ? Nu pricep.

— Nu vă gîndiți că trebuie să plătesc vitele care lipsesc ? De unde ? Cinci capete, stăpîne... cinci capete...

— Ah ! Asta-i tot ?

— Cinci. Pe celelalte le vor plăti tîlharii de indieni... după cum veți porunci...

— Să plătească... Cui ?

— Dumneavoastră.

— Vom vedea. *carajo*, spuse stăpînul Providenciei, căutînd să pună capăt vorbăriei fără rost a metisului.

— Numai să mă păsuți vreo douăzeci de zile, să mă pot duce cu cîinii și indienii în munți, pe urmele hoților.

— Să rămîn douăzeci de zile fără intendent ?

— Cum vreți dumneavoastră.

— Nu ! —

— Atunci am putea aranja mai ușor. Să se pună toată pierderea pe seama indienilor de pe *huasipungos*.

Lui Gabriel i se păru propunerea nedreaptă, dar intendentul, cu șiretenia lui țărănească, încheie :

— Așa făcea stăpînul Manuelito. Indienii plătesc totdeauna pierderile acestea. În felul acesta îi poți ține mai ușor în frîu... Nu credeți ?

— Bine. Dar cine se duce să-i caute pe hoți, pe o vreme ca asta ?

III

HUAIRAPAMUSHCAS

Isidro Cari, în marea lui fățarnicie, nu se sfia să-l fure și să-l înșele pe Gabriel, în toate treburile moșiei.

Clocea în el o veche ambiție de a ajunge moșier, lărgindu-și bucata de pământ pe care i-o dăruise don Manuel Pintado, înainte de a muri. Aceasta era pricina lăcomiei lui nesățioase. Mereu se întreba : „Cum să mai câștig ceva ? Cum să mai măresc bucata mea de pământ ? Cum ?“ Proprietatea lui era mărginită de hotare naturale : o rîpă, ca o rană deschisă, fără leac, povîrnișul coastei și valea îngustă, care se prefăcuse într-o mlaștină periculoasă, de cînd se revărsaseră pînă aici apele rîului. Era locul unde se întindea, pe vremuri, minunata plantație de trestie de zahăr. „Trebuie să fac pământul mai roditor... Trebuie ! Va fi o minune a lui Dumnezeu... și a mîinilor mele. Nici un ban, din banii pe care i-am dat pe smîrcul ăsta, n-o să fie pierdut...“ se gîndea metisul, preschimbînd în dulce speranță amărăciunea îndoielilor. Altădată nu s-ar fi lăsat poate stăpînit de asemenea dorințe, nici îmboldit de astfel de îndemnuri, dar acum, cînd avea un stăpîn atît de nepriceput

— cum îl socotea în sinea lui pe Gabriel — se simțea tulburat și nu-și găsea liniștea. De când îl hărțuia rîvna de a ajunge bogat, îi răsăreau în minte chinuitoarele întrebări : „Merită oare să pună atîția bani la bătaie ? Face să-și bage economiile în smîrcul acesta ? Banii pe care îi ține ascunși în dosul icoanei Sfintei Fecioare ? Și dacă n-o să aibă noroc ? Dacă nu-l va ajuta Dumnezeu ? Dacă va rămîne fără nici un sprijin ? Și dacă nu va primi nici o mîna de ajutor de nicăieri ? Singur ! Într-o zi îl vor alunga ca pe un cîine de pe moșie... Întocmai ca pe un cîine... Hi ! hi ! hi !” Visurile lui de mare proprietar erau însoțite de gînduri mai practice, care-l îndemneau să caute sprijin în sînul unei familii, sau, rîvnind gologanii metisei, să ceară mîna lui Isabel Cumba, așa-zisa domnișoară, cu care ar urma să se însoare cînd bunul Dumnezeu îl va ajuta să ajungă proprietarul mlaștinei...

— Ave Maria ! Vezi la ce se gîndește Isidro... murmura logodnica, lăsînd ochii în jos cu nevinovăție. Niciodată surorile mele, și nici eu...

— De ce trebuie să așteptăm atît ? De ce trebuie neapărat să fii proprietarul mlaștinei ? Întrebă mama Mariquita, în glasul căreia se strecura un amestec ciudat de ironie, în privința căsătoriei, și de neîncredere în viitoarea îmbogățire a cumnatului.

— E lucru mare ! Dacă tot acest pămînt ar fi al meu ! Aduceți-vă aminte ce bani a scos din pămîntul ăsta don Manuelito, binecuvîntată fie-i memoria !

— Ei, asta a fost mai demult, înainte ca riul să-și fi schimbat albia.

— Înainte de a se fi prefăcut într-un stufăriș mlăștinos.

— Înainte să-și fi băgat dracul coada.

Hărțuit de îndoielile femeilor și frământat de propriile sale întrebări, cărora nu le aflase încă răspuns pînă atunci, încăpățînîndu-se în mîndria lui de bărbat, găsi deodată o soluție, care i se păru posibilă și foarte simplă.

— Albia... albia... voi muta albia !

— Numai bunul Dumnezeu poate s-o mute, izbucniră în cor surorile Cumba.

— Și dacă voi izbuti ? Pe celălalt mal, indienii din *Yatunyura* au coborît în luncă. Indienii... repetă Isidro, de parcă ar fi găsit soluția cea mai logică și fericită.

— Ah ! Așa da...

— Altfel nu se poate.

— Asta-i toată problema.

— Să fii proprietar și nimic mai mult !

— Pămîntul trebuie să-l stăpînești ca pe o femeie, *carajo*, spuse intendentul, în glumă. Nu se bucură atît de comparație, cît de aluzia la femei.

— Și don Gabrielito ce spune ? întrebă Salomé.

— Nu îndrăznesc să-i vorbesc. El... Eu...

— Trebuie să-l pregătim pe senior ! încheiară metisul și surorile într-un singur glas, de parcă ar fi făcut un jurămînt.

De atunci, Salomé, sprijinită de surorile ei, nu pierdea nici un prilej pentru a-l convinge pe don Gabrielito de hărnicia, cinstea, credința

și alte o sută de virtuți, cu care era înzestrat Isidro. Într-o bună zi, pe o vreme crîncenă de iarnă, intendentul și surorile Cumba îl invitară pe stăpînul Providenciei la o friptură de cobai și la un pahar de *chicha*, în casa intendentului.

Gazda și prețiosul lui oaspe sosiră pe o furtună și o ploaie torențială, care te pătrundea pînă la oase. De la bucătărie se răspîndea pînă departe un miros de pastramă, de friptură de porc și fum de vreascuri umede.

— Luați un păhărel, pe o vreme ca asta e bun contra umezelii, îl pofti Salomé, apărînd din odaia de alături cu o sticlă în mînă, în timp ce bărbații se ștergeau de noroi și își scuturau hainele de ploaie.

— Mulțumesc, mulțumesc, îngerașule, murmură Gabriel dîndu-și aere de cuceritor.

— Ei, nu-mi mai spune așa, protestă femeia cu modestie, aruncîndu-i o privire fugară și cercetătoare, în care se putea citi că-i gata să i se dăruie.

După păhărelul de *purito de tierra arriba*¹ sosi *chicha*, brînză frămîntată, cartofi copti în coajă, cobai fripți, *tortillas* și alte o mie de bunătăți, cu care fu acoperită toată masa.

Bărbații erau dornici să bea și să se amețească. Mîncarea gustoasă și băutura le-a înmuiat inima, făcîndu-i sentimentali și generoși. Terenul, cum spunea mama Mariquita, era gata pregătît. Salomé, dulce și ademenitoare, se re-

¹ Băutură alcoolică tare din regiunile de munte ale Ecuadorului (n. tr.).

trăsese într-un colț, cu stăpînul moșiei — intimitate de loc neobișnuită în asemenea ocazii — lăsînd ochii în jos și răsucind, cu degetele nervoase, franjurile șalului pe care-l purta pe ea, șopti :

— Nu vă supărați, senior... Să vedeți... Bietul Isidro ar fi fericit, dacă ați binevoi să-i vindeți mlaștina.

— Care mlaștină ?

— Mlaștina de aici, din apropiere.

— Nu știam. Nu mi-a spus nimic.

— Așa-i el. Întreprinzător cînd e vorba de interesele stăpînului, dar neîndrăznind să scoată un cuvînt, cînd e vorba de el.

— Se teme de mine ?

— S-o fi temînd. Știu eu ?

— Și tu dorești să i-o vînd ? o întrebă drăgăstos Gabriel tutuind-o, ceea ce nu cutezase să facă pînă atunci.

— Dacă dumneavoastră ați vrea... desigur că da ! spuse fata cu un aer triumfător. Ghemuindu-se ca un copil, se apropie de el, cuprinsă de o bucurie fără seamăn, într-o atitudine de recunoscătoare dăruire.

— Bine, i-o voi vinde, hotărî repede moșierul. Apoi, amintindu-și unele afaceri proaste pe care le încheiase în ultima vreme și, avînd oarecari bănuieli, adăugă pe un ton prevăzător :

— Mai întîi trebuie să văd mlaștina.

Amestecul surorilor Cumba și a lui Isidro Cari în conversația pe care Gabriel o crezuse fără ascultători, dezlănțui o adevărată avalanșă de rugăminți și de jurăminte, în care metisul își repetă dorința lui pătimașă de a stăpîni o pro-

prietate întinsă, pentru a se simți într-adevăr un domn. Apoi, când s-a mai potolit furtuna, s-au îndreptat cu toții spre rîpă.

— Pe aici, stăpîne, pe-aici... spunea intendentul, pătrunzînd prin măracinișul care se întindea în spatele casei sale.

După cîțiva pași, cu hainele agățate de spini, afundîndu-se tot mai mult în terenul mocirlos, și tăindu-și drum printre ramurile noduroase, Gabriel strigă :

— Ce smîrc ! *carajo*...

— Nu v-am spus, stăpîne ?

— Ai avut dreptate.

— Într-o zi, când bunul Dumnezeu ne va dăruî o iarnă grea, apa va căra la vale tot : casa, șopronul, țarcul, imașul, vitele...

— Nu cred. Toate par clădite ca pe stîncă.

— Pe stîncă ? Pietriș curat ! Noroi... Veți vedea...

Înaintau cu teamă și îngrijorare. Pămîntul care le fugea de sub picioare, mocirla, glasul înăbușit al rîului, izul pătrunzător de baltă, toate parcă voiau să întărească spusele metisului. Priveliștea era jalnică. Între malurile stîncose, mîncate de vîrtejul sălbatic al rîului, se învolburau apele tulburi din rîpe, sub vîntul tăios ce venea din îndepărtatele păduri, răscolind tufișurile apropiate, ca pe niște vietăți scîrboase, care mișunau pe fața neagră a mocirlei.

— Priviți cu propriii dumneavoastră ochi, i-a spus Isidro cînd au ajuns pe o mică ridicătură de pămînt de unde se puteau vedea pămînturile la care rîvnea el.

— Într-adevăr... murmură Gabriel.

— Mlaştina asta vreau s-o cumpăr, stăpîne !
spuse metisul.

— Nu înţeleg pentru ce, a spus stăpînul Providenciei, privind îngîndurat întinderea bălţii de noroi verzui, din care ieşeau din loc în loc schelete de arbuşti pitici, păpuriş, ostroave de piatră şi ierburi fără folos.

— Vreau să întăresc locul. Acuma calc parcă în gol. Simt că furia apelor sfredeleşte malul... Într-o zi, pe neaşteptate, am să mă trezesc că nu mai am nimic. S-ar putea ca furia apelor să mă ia şi pe mine...

— Fecioara Maria nu va îngădui una ca aceasta ! se jeliră în cor femeile.

— Uneori se întîmplă, continuă Isidro.

— Dar... vru să spună stăpînul.

— Nu vedeţi cîte mai tîrăsc după ele apele crescute iarna ? Valuri de noroi. Copaci. Împrejmuiiri de imaşuri. Vite. Zăgazuri de pămînt fărîmate...

— Pădurile şi munţii ! adăugă zeflemitor Gabriel, care în realitate nu pricepea mare lucru.

Metisul continuă să invoce mărturia femeilor :

— Nu vă aduceţi aminte de bătrînul Roberto ? S-a trezit în zori, urlînd pe o insulă plutitoare în noua albie a rîului, pe care vârtejul apei şi-o croise în timpul nopţii.

— Da, aşa e.

— Şi cocioaba lui Manuel Quishpe n-a fost luată de ape ?

— Da, aşa e.

— Şi copilul bătrînei Andrango ?

— Da, aşa e.

— Şi semănăturile Verdugilor ?

— Da, așa e.

— Aș putea să apăr o parte din pământul meu, stăpîne, abătînd puțin cursul râului în mocirlă, ridicînd zăgazuri și îngrămădind acolo pietriș. Dar dacă mlaștina nu-i a mea? Dar pe de altă parte... Nici eu nu pot să stau cu brațele încrucișate, nepăsător ca vecinii mei de pe malul celălalt, cei din *Yatunyura*. Uitați-vă la ei! Nici că le pasă! Poate fiindcă sînt indieni. Poate pentru că n-au ambiție.

— Nu poți lupta împotriva naturii, a încheiat Gabriel, cu glasul de comandă al unui mare căpitan.

— Priviți, stăpîne!

Pe malul celălalt, care abia se zărea prin perdeaua brumei, pe o lungă fîșie de pământ, între tufișuri, vreo treizeci-patruzeci de cocioabe erau împrăștiate în noroiul gros, ca niște dîmburi de paie murdare.

— Da, da...

— Acum aceste locuri par mai înalte. Dar iarna râul le năpădește... Păcătoșii de indieni intră în apă pînă la genunchi.

— Și?

— Vara se întorc și se împotmolesc în noroi ca vitele. Așa nu mai merge!

Gabriel chibzui că ar face bine să vîndă mlaștina. „Voi pleca la Quito pentru o săptămîna-două... trei... Am s-o liniștesc pe soția mea, dîndu-i bani pentru seratele ei, pentru călugării ei, pentru fetiță... Îmi mai rămîn și mie...” Apoi, cu bunăvoință și, mai mult în glumă, ca să-și ascundă lăcomia, întrebă:

— Ai bani să plătești în numerar?

— Dacă am ? Da... o parte...

„Cît o fi acea parte ?“ se gîndi stăpînul Providenciei, aşteptînd ca intendentul să-l întrebă despre preţ.

— Cam cît ?

— Dumneavoastră cît cereţi ?

— Țineți socoteală că Isidro muncește din greu, interveni cea mai mare dintre surorile Cumba.

— N-are toată suma în numerar, dar cea mai mare parte... murmură Isabel, care cunoștea posibilitățile logodnicului ei.

— Cît ? Dacă nu dispui de o sumă convenabilă, e o prostie să crezi că am să-ți vînd ceva.

— O prostie ? ridică glasul metisul, rănit în mîndria lui de boier în devenire.

— Cît ?

— Trei mii de *sucres*, bani peșin. Dacă mai e nevoie, vînd și porcii, păsările, vaca cu vițelul, catîrii, caprele, și mai iau încă pe atîta.

„Trei mii în numerar. Trei mii în marfă. Îi mai cer încă patru mii pentru tocmeală, pentru cît valorează de fapt în realitate. Așadar, în total zece mii“ socoti Gabriel.

— Bine, pentru că ești intendentul meu, pentru că m-au rugat surorile, și pentru alte motive sentimentale, am să-ți iau numai zece mii de *sucres*.

— Zece mii de *sucres* ?!

— O avere, bietul de el !

— O avere !

— Cum se poate ?

— Atîta bănet !

— Atîtea sacrificii !

Tocmeala s-a prelungit în timpul întoarcerii acasă. În sfîrșit, tîrziu de tot, în ciuda beției, moșierul nu a mai lăsat din preț decît o mie de *sucres*. Intendentul, care își croia mari planuri de viitor, era foarte mulțumit de succesul obținut, dar își ascundea satisfacția plîngînd cu lacrimi prefăcute de bețiv :

— Atîta bănet ! Trebuie să-ți dai și cămașa de pe tine ca să-ți aperi pămîntul. O bucățică de pămînt, o nimica toată, pe care mi-a lăsat-o don Manuelito. Nu sînt decît un dobitoc ! Cari, Isidro Cari ! Mai bine n-aș fi avut nimic... Mai bine n-aș fi fost pe lume... un metis, un biet metis...

La cîteva zile după aceea, Gabriel a plecat în Capitală. Isidro l-a însoțit pe proprietarul Providenciei pînă la San-Martín, unde stăpînul și intendentul semnară un act provizoriu de vînzare a mlaștinii, în fața notarului din sat. La despărțire, metisul dădu cele trei mii de *sucres* proprietarului, care făgădui să se înapoieze cu autorizația soției, pentru întocmirea actului definitiv, peste două sau trei săptămîni.

Gabriel s-a desprins pentru cîtăva vreme de plictiseala vieții de la țară, regăsindu-și rudele și prietenii din înalta aristocrație și însușindu-și, mai mult decît ar fi fost nevoie, speranțele într-o politică, de pe-atunci în descompunere. În acest timp, intendentul metis se zorea să adune banii ce-i lipseau. Își schimbase obiceiurile vieții. În zori, cerceta terenul mocirlos, căutînd mijloace de asanare. Dimineața, pînă după prînz, supraveghea muncile din pădure, unde indienii din Providencia tîrau prin ponoare,

peste văi și pe poteci trunchiurile grele ale copacilor uriași, sub conducerea lui Rodríguez. Noaptea și-o petrecea ca un îndrăgostit, lângă logodnica lui, Isabel.

Într-o seară, Isidro, avînd mai mult curaj ca de obicei, își făcu socoteala cît de puțin cîștigă din combinația cu metisul chiristigiu și, gîndindu-se la necazurile și complicațiile pe care putea să i le aducă afacerea cu lemnele, își zise : „E un fleac ! Doi trei *sucres* de copac... Cine să cumpere atîta grindă, atîți butuci, atîtea scînduri?... Indienii își nenorocesc mîinile și spinările... Cît poate să-mi iasă din toată socoteala asta ? În schimb, dacă... Ce ? Podișul ! Zece... douăzeci... Carnea are preț bun... Cum se poate afla ? Cine să știe !... Vitele de pe podiș...”

Parohul de la Guagraloma a săvîrșit, așa cum dorise Gabriel, căsătoria indienei Juana cu indianul din *Yatunyura*. La sfîrșit, gîndindu-se că lucrurile nu erau destul de bine lămurite, l-a sfătuit pe mire :

— Ascultă, indian necioplit ! Trebuie s-o aperi pe femeia ta, ca și cum ar fi o părticică din inima ta. Pricepi ?

— Cum să nu, taică părinte !

— Cînd te-or vedea că vii cu o străină, indienii din obște ar putea... s-o ia la bătaie, să-i facă farmece, s-o omoare, biata de ea...

— Nu, taică părinte...

— Eu îi știu. Sînt niște bandiți. Trebuie să fii cu mare băgare de seamă. Ascultă. Si dumneata, femeie ! Să nu vă lăsați prinși pentru nimic în lume. Dacă simțiți vreo primejdie, fugiți nu-

maidecît. Duminica voi veni să slujesc sfînta liturghie. În predică am să-i fac să înțeleagă pe indienii sălbatici...

— Bine, taică părinte.

Tînăra pereche, el înainte, ea în urmă, ieși din biserică. Mergeau prin noroiul de pe potecă, ca niște fugari. O neliniște izvorîată dintr-un amestec ciudat de bucurie și de durere, îi făcea să se apropie unul de altul. Cu inima arsă de teamă, cu capul golit de gînduri, mergeau în neștire. Încotro? Înainte de a trece rîul prin vad, ea s-a întins pe jos, printre pietrele de pe mal; dar nu ca să se odihnească.

— Ce-i cu tine?

— Nimic... murmură Juana, privind pe furîș, cu prefăcută umilință și naivă cochetărie, spre bărbatul pe care i-l dăduse domnul preot și stăpînul Providenciei.

— N-ar fi rău s-o luăm din loc, spuse indianul, înveselindu-se. Și lui îi era teamă de ai săi. Avea cocioaba lui, moștenire de la bătrînii pe care i-a înghițit pămîntul... Dușmani avea destui... Primarul, vrăjitorii, doftoroaiele, rudele și indienele cu care se tăvălise prin imaș... Intrînd în apă, și arătînd spre un șir de pietre mari de care se loveau valurile, zise:

— Aici e vadul.

— Și mai departe? întrebă ea, văzînd că locul de trecere se curma cu mult înainte de a ajunge la malul celălalt.

— Apa nu-i adîncă. Cunosoc locul... Te duc eu în brațe.

Obrajii ei îndurerați se îmbujorară de fericire. Tăceau acum amîndoi. Tăceau stăpîniți de

teamă, înfiorați de amenințarea viitorului întunecat, în fața căruia, fără cuvinte, își juraseră să se ajute, să se apere, să fie uniți. „Vai, vai, mamă, măicuță... Nu sînt copil de tăicuț *yatunyura*. Sînt copil de mare stăpîn, se văita în pîntec fătul. Dar ea, alungîndu-și amintirile, își zise în gînd : Stafie, visuri spulberate. Pentru mine, pentru noi doi nu există decît indianul...”

Ajungînd la cocioabă și intrînd înăuntru, Pablo Tixi îi spuse femeii :

— Aici ne vom petrece toată viața.

— Aici... repetă ea ca un ecou.

N-au fost lucruri neobisnuite pentru Iuana, nici salteaua de pe jos, din piei și petice de haine vechi, nici grămada de bălegar uscat din colț, nici găurile în peretii afumați, în loc de ferestre, nici oalele de pămînt, nici cobaii, nici mirosul de iarbă și urină, nici chiupul pentru apă, băgat în pămînt, nici ușa care dădea în cîmp, nici piatra de măcinat.

În după amiaza zilei următoare, vestea despre venirea Iuanei se întinse prin împrejurimi, pe pămînturile vecine cu cocioaba lui Tixi, printre tăietorii de lemne din pădure, pe imaș, pe coastele locuite de bătrînii obștii, scandalizîndu-i pe toți. Femeile făceau semnul crucii, ca să alunge diavolul îmbrăcat în veșmînt de *huairapamushca*. Niciodată nu se mai iscase o asemenea tulburare. Copiii, ascunși în frunzișul și în tufișurile de pe lîngă zidurile de chirpici, spionau cu o curiozitate înfrigurată, azvîrlind cu bulgări de pămînt și cu pietre spre cocioaba în care se instalase necunoscuta. Indienii, nespuse de îngrijorați și plini de indignare, s-au dus să

se sfătuiască cu vrăjitorii și cu primarul. Așa ceva nu se mai întâmplase ! Pe venetica aceea, dacă ar fi întâlnit-o pe drumurile munților, pe la bîlciurile din satele vecine, sau prin cocioabele indienilor, nimeni n-ar fi luat-o în seamă, și n-ar fi intrat în vorbă cu ea. Acum, văzînd-o statornicită pe pămîntul apărat cu atîta înverșunare de strămoșii lor, o priveau ca un blestem, ca o pasăre a iadului, adusă de vîntul stîrnit de puterile diavolului. Litania indienilor creștea, prevestind nenorociri :

— E trimisă de diavol !

— Va aduce blestem pe capul nostru !

— Blestemați vor fi munții !

— Blestемate văile !

— Blestемate semănăturile !

— Blestемatele vitele lui Dumnezeu, tatăl nostru.

— Blestemat va fi și văzduhul !

— Blestемate vor fi toate cîte se află pe pămînt !

— Ne lovește Cuichi.¹

— Ne va lua munții.

— Ne prigonește diavolul roșu !

Cu mintea tulburată de gînduri negre, obsedați de satanice năluciri, bărbați, femei și copii, cu spaimă în glas și cu mișcări dezordonate, își strigau neliniștea, care-i sfredelea adînc în suflet și în carne, o dată cu patima lor pentru pămîntul iubit, pentru cocioaba lor mizerabilă, pentru copiii fără apărare, pentru atîtea indiene

¹ Spiritul răului (n. r.).

necăsătorite, pentru lupta lor cu toți stăpînii, și metișii înstăriți care se înmulțeau în sat. Se auzi atunci murmurul unui glas plîngăreț, descărcîndu-și teama :

— *Huairapamushcas !*

— Daaa !... *Huairapamushcas.*

Apoi sute de glasuri au pornit de pretutindeni, pîlpîind în focurile cuptoarelor, prelungindu-se în fumul de tutun al vrăjitorilor, șuierînd cu vîntul în frunzișul lui taica *Yatunyura*, amestecîndu-se cu lătratul cîinilor și trezind îndărătnicia doftoroaielor :

— *Huairapamushcas !*

— Daaa !... *Huairapamushcas !*

Dorința de ucidere și de răzbunare ardea în sîngele indienilor, ațîțată de umbra întunecată a lui taica *Viracocha*, tragică amintire de pe vremea cînd au apărut oamenii albi și bărboși, aduși de vîntul rău, pe neașteptate, pe podișuri, prin păduri și pe mare. Era rana sufletului lor. Rană ce se adîncea mereu o dată cu sclavia și exploatarea, de pe întinsul marilor moșii, simțind bănuială, neîncredere și ură împotriva tuturor acelor care nu erau de-ai lor : venetici, oaspeți nepoștiți, indieni, seniori sau metiși.

Într-o noapte, ocrotiți de abureala ceței — căci lumina nu e prietenă cu răzbunarea — mînați de o pornire drăcească, în sunetele răgușite ale tobei și în țipătul ascuțit al flautului, care sfredelea trupurile nevăzute ale stafiilor, cei din *Yatunyura* se apropiară de cocioaba trădătorului, murmurînd printre dinți :

— *Huairapamushcas.*

— Daaa !... *Huairapamushcaaas...*

Pedro și Juana, cum stăteau ghemuiți lângă cuptorul în care ea aprinsese focul — gata acum să se stingă — se priviră îngroziți. Spre ei veneau... Da, spre ei...

— Ave Maria, îngină femeia, ridicându-se în picioare cu mâinile încheștate pe pînțece.

— Se apropie !

— Țipă ca niște draci...

— Taica preotul ne-a spus să fugim... își aduse aminte indianul, apucînd-o pe Juana de braț, ca și cum ar fi vrut s-o apere și să-i arate, în același timp, primejdia care-i pîndea. Fusesse de multe ori martorul furiei ucigașe alor săi. I-a văzut năpustindu-se grămadă, torturînd fără milă, omorînd.

— Să fugim... Unde, tăicuțule ? întrebă ea cu grabă, amintindu-și, cu teamă, de păcatul care o lăsase însărcinată, și auzi în taină : „Repede, mamă, măicuță... să ne întoarcem la stăpînul cel mare, la *su mercé*...”

— Unde o fi ! răspunse indianul.

Ieșiră pe ușa pe care o lăsau întotdeauna deschisă, spre cîmp. Trecură peste un imaș, se strecurară într-o groapă, dar nu le-a fost cu putință să ajungă pînă la rîu. Larma zgomotoasă și amenințătoare venea din partea aceea.

— Pe podiș, șopti el.

— Pe podiș...

Luptînd cu oboseala, se cățarau ca șobolanii prin tufișurile de pe povîrniș. Era o noapte fără lună : nu ploua și nu era ceață, dar vîntul le șuiera în urechi, le îngheța nasul, le sîngera buzele. Larma se îndepărtase. Stelele sclipeau

în aerul înghețat. Umbrele amenințătoare goneau, urlînd în beznă.

— Așteaptă-mă, tăicuță. Așteaptă-mă, se ruga Juana, din adîncul unei gropi, de unde nu mai putea ieși.

— Dă-mi mîna...

— Aici !

— Fugi ! Fugi !

— Nu pot... Nu pot...

— De ce ?

— Inima. Pîntecele...

— Atunci, întinde-te ca o șopîrlă.

Amîndoi se lăsară la pămînt și se ascunseră, la cîțiva metri mai departe, între niște tufe rahitice, de mure și zmeură. Mirosul de paie și vîntul șuierător vesteau apropierea podișului. Atît de mult alergaseră.

— Juanaaa. Juanitaaa.

— Tăicuțăăă.

— Să căutăm o văgăună.

— O văgăună.

— Să nu înghețăm, ca niște păsări prinse de frig.

— Mă doare pîntecele.

— Ave Maria.

— Îmi vine să vărs...

— Așteaptă.

— Mi-e frig, tremur toată !

— *Carajo.*

— Tătuță...

— Să coborîm ușor la vale...

— Și ce a spus taica preotul ?

„*Huairapamushcas. Daaa... Huairapamushcas...*“, auzi indianul un glas ce venea din stră-

fundul inimii, răscolindu-i amare remușcări. E vinovat, e un criminal blestemat! De ce vor să-l ucidă ai lui? Ceilalți, ceilalți îl siliseră să se împovăreze cu această indiană. O nefericită, o indiană străină, care i s-a cuibărit în inimă... în partea cea mai fierbinte a inimii..."

— Mor, tăicuță...

— Nu! strigă indianul gîndindu-se: „Dacă ea cade, va trebui să fug singur“.

— *Ayayay, Ayayay!*

— Coborîm ușor, alunecînd pe coastă... Cîțiva pași numai și-ți va trece răul...

— Dar... murmură femeia cu un glas pierdut, în care tremura toată neîncrederea ei.

— Înainte, o îndemna indianul, ferindu-se să se gîndească la sfîrșitul tragic al încercării prin care trecea. Important era ca ea...

Rostogolindu-se la vale, cei doi fugari au dat, spre norocul lor, peste o văgăună ascunsă în stîncă. Adăpostul pe care îl găsiseră i-a făcut să uite, încet, încet, oboseala și starea proastă.

— Aici... Aici putem sta liniștiți... liniștiți... șopti îmbietor Pedro, îmbrățișînd-o pe Juana, speriată din pricina grețurilor.

— Tăicuță, pune-mi mîna ta caldă pe pîntec.

— Ți-a trecut?

— Puțin... răspunse femeia cu o voce plîngăreață, somnoroasă și drăgăstoasă totodată.

În timpul acesta, de pe malul rîului unde se aflau cocioabele și semănăturile obștii, se auzea larma neînduplecată a tobei și a flautului, cînd mai tare, cînd mai încet, după toanele vîntului. Într-o clipă de liniște și de reculegere, se simțiră amîndoi cuprinși, deodată, de o frică

fără margini și de groaznice remușcări. Ea simțea că o arde fătul din pîntece : „Mi-e scîrbă de indianul *Yatunyura*... Mai bine... mai bine dragostea marelui stăpîn, *su mercé*... Să fugim înapoi la moșie... Acum... Mamă...” El era chinuit de rușinea trădării lui, „*Huairapamushcas*... Daaa... *Huairapamushcaaas*...” și de spaima pedepsei care-l putea ajunge, dintr-o clipă în alta. Bărbatul și femeia se strînseseră unul într-altul, cu dragoste, și se împreunară din dorința de a uita, cufundîndu-se în plăcerile dăruite de acea tristă noapte a nunții lor... Din gîtlejul indianului izbucni un vaiet și un blestem, în același timp, cutremurîndu-i sufletul, înăbușindu-i poftele cărnii și alungîndu-i plăcerea împreunării ; în vreme ce femeia, tremurînd de fericirea ce-o gustase în acele clipe de încîntare și teamă, simțea în ea o zadarnică dorință de a muri, și tresărea înfiorată, ca și cum nu s-ar fi îndurat să se despartă de mușcătura care o ardea și îi pătrundea în sînge, ca o dureroasă mîngîiere. Încruntîndu-se, cu ochii închiși, cu gura întredeschisă, cu șoldurile arcuite, cu pielea asudată, femeia oglindea pe fața ei plînsă și rugătoare toată voluptatea, liniștită, și neînchipuit de dulce, a plăcerii împlinite. Cît de diferită se întipărea imaginea dragostei pe chipul fiecăruia din ei.

Cîteva clipe mai tîrziu, în timp ce femeia zăcea la pămînt, sleită de puteri, el se tîrî spre ieșirea din văgăună. În noaptea cu un cer de nepătruns, larma infernalei muzici se mai liniștise puțin, și Pedro începu din nou să spere. Se întoarse spre Juana, murmurîndu-i la ureche, într-un suspin :

— Nu vin... Nu... Le va fi greu să ne prindă... În curînd, taica popa va trebui să vină pentru liturghie...

În zori, au îndrăznit să se tîrască, cu grijă, pînă în preajma bisericii. În fața șopronului dărăpănat, cu o cruce pe muchia acoperișului, și cu clopotnița în dreapta, pe un schelet de grinzi, un grup de vreo douăzeci de indieni vorbeau între ei cu aprindere. Unul, care după înfățișare părea să fie primar, a ridicat deodată bastonul autorității, și tîmbălăul tobei și a flautului și-a reluat zborul peste văi și pe cărări, peste vadul râului și pe coasta dealului, pînă departe în văgăunile muntelui.

În Guagraloma, oamenii se treziseră de dimineață mîrîind :

- Blestemată muzică !
- Indieni sălbatici !
- Indienii dracului !
- Cînd încep cu tîmbălăul lor, nu mai sfîrșesc !
- Pînă termină cu judecata.
- Judecata lor ? Răzbunarea !
- Ce se va întîmpla ?
- Ce poate să se întîmple ?
- Ce vor face ?
- Ce se pregătesc să facă ?
- În sunetul tobei și al flautului, îl vor spînzura pe bietul creștin.
- Chiar creștin n-o fi el !
- Oricum, e unul de-ai lor.
- Vreo tîrfă de indiană.
- Vreun tîlhar de indian.
- Ucigaș !

- Ave Maria !
- Și de ce sînt lăsați să-și facă de cap ?
- Cine să se bage în iadul ăsta ? Și de ce ?
- În zori îi spînzură pe indieni de-o cracă a lui *Yatunyura*, ca pe niște vite.
- Copacul e înalt.
- Copac sfînt.
- Sfînt pentru ei.
- Am auzit că părintele și reprezentantul autorității ar vrea să plece într-acolo.
- Sînt singurii.
- Cînd îi întîlnești pe drum, la tîrguri, sau prin cîrciumi, ăștia din *Yatunyura* par niște sfinți.
- Sufletele Domnului !
- Dar, cînd sînt strînși laolaltă, sînt groaznici.
- Ce vor acum ?
- Pe cine vor să spînzure ?
- Pe cine vor să pedepsească ?
- Pe cine vor să ucidă ?
- Pe cine ?
- Dumnezeu să ne apere !
- Isus să ne ajute !
- Indieni sălbatici ! Fiare !
- Indienii dracului !

Preotul obișnuia să arate o nemărginită milă și o binesocotită compătimire față de credincioșii obștii, iar aceștia îi trimiteau indieni pentru muncile grădinii și tinere servitoare pentru treburile gospodăriei. Acum, aflînd despre pornirea indienilor, nu-și putu stăpîni îngrijorarea și, intrînd în biserică, primul lucru pe care l-a făcut a fost să se urce în clopotniță, de unde

putea cuprinde cu vederea o mare parte din pământurile *Yatunyurei*. Ceața învăluia priveliștea într-un giulgiu de vată murdară. Dar bătaia tobei și țipătul flautului au fost de-ajuns pentru a-l lămuri asupra celor ce se puneau la cale în parohia lui.

— Biata indiană. Nu... Nu trebuie... murmură cu jumătate glas, în timp ce cobora scara clopotniței. Și cu acea stăruință a ideilor fixe și contradictorii — amestec de bunătate și egoism — bunul preot frământa în minte mereu aceleași gânduri : „Biata indiană. Datoria mea creștinească... Creștinească ? Da, e o femeie însărcinată. Stăpînul a lăsat-o grea. Stăpînul cel mare, *su mercé*... Mai desfrînat decît toți ceilalți. Mi-e totuna. Indienele nasc metiși. Metisele se culcă cu domni și ajung mame de domni, în urma păcatului pe care îl săvîrșesc. Ha ! Ha ! Ha ! Stăpînul Providenciei trebuie să-mi devină prieten ; pentru binele bisericii. Pîntecele miresei este umflat sub fustă. Puțin... Atît numai ca să nu-și dea seama mirele. E indian. Indian *Yatunyura*. Sînt cei mai nenorociți. Indiană e tînără, ispititoare, are sînii tari. Nu m-aș da în lături s-o încerc... Ha ! Ha ! Ha !” Tot cu gîndul la plăcerile trupesti, preotul intră în biserică, murmurînd cu voce de om în primejdie :

— Sfinte Isuse, scapă-mă de diavol !

Nu din lașitate se codea să ia hotărîrea cea mai dreaptă. Cuvîntul său fusese totdeauna lege pentru indienii din obște și de pe *huasipungos*. Pînă și riturile și obiceiurile tradiționale ale indienilor le transformase după dorința sa. Cei

din Yatunyura îl iubeau și îi purtau respect. Preotul, cu multă șiretenie, reușea să impună pe primarii, guvernatorii și pe ceilalți conducători, pe care-i dorea el. Indienii, la rîndul lor, îi puneau la îndemîină clăcași, servitoare, și îi aduceau plocoane. Cazul de față i se părea însă îndoielnic, iar dezlegarea problematică, pentru că nu știa lămurit care era dorința ascunsă a stăpînului pămînturilor Providenciei, cu privire la soarta Juanei. S-o lase să moară, ca să dispară copilul? Să-i scape viața? Inima stăpînului putea fi pradă ambelor dorințe.

— Stăpînii aceștia noi sînt foarte ciudați, nu vorbesc niciodată limpede, murmură preotul cu jumătate glas, în timp ce-și trecea mîna peste frunte.

— Ce-o fi avînd părintele? Parcă-i nebun, spuse nepoata, pe cînd îi servea micul dejun.

— Tu nu te pricepi la lucruri din acestea, fetiço, se dezvinovățea preotul, dîndu-și acre de sfînt și de înțelept.

— O fi...

— Desigur!

— Dacă sfinția voastră sînteți atît de preocupat, o fi la mijloc ceva important, spuse femeia, cuprinsă de gelozie.

— E o problemă care... începu părintele, apoi, deodată, făcînd un gest larg și clipind din ochi vesel, lăsă la o parte orice discuție familiară, pentru a se concentra asupra celei mai potrivite ieșiri din încurcătura care-l neliniștea. Moșierul avea el un interes aici, și din cauza asta el trebuia să se gîndească bine. Da, el singur o adusesese. El o ocrotise... Avea nevoie de un paravan.

Atît și nimic mai mult. Trebuia să-i salveze viața. Poate că e îndrăgostit de ea. E nou venit pe moșie. Poate de aceea... Dar cînd o să afle că are la dispoziția lui sute de indiene și de metise... Dar pînă atunci... Nu mai încape în-doială. E de datoria mea s-o salvez. E datoria mea creștinească...”

Fără să-și mai termine micul dejun, bunul părinte dădu ordin nepoatei :

— Una din servitoarele indiene să se ducă în grădină și să-i spună argatului să vină pînă la mine, am nevoie de el... Trebuie să plec la *Yatunyura*.

— Așa devreme ?

— Da.

— Cu gălăgia asta ? s-ar putea...

— N-are importanță, încheie preotul discuția, cu un gest hotărît.

— A !

— Trebuie să salvez o indiană.

— E în agonie ?

— Nu ! E însărcinată.

— Cum ?

— Așa cum am spus. Lasă, știu eu ce trebuie să fac...

Cînd preotul ajunsese pe locul care se întindea în fața bisericii obștii, îi ieșiră în cale o mulțime de indieni încruntați, care veneau spre el buluc, văitîndu-se. Îl tîrau pe Pablo Tixi și pe indiana sa.

— Taică ! Tătucule !

— Priviți-i !

— Priviți nenorocirea !

— Ce ? Ce s-a întâmplat, copiii mei ? Întrebă preotul binecuvîntînd în trecere pe indieni.

— *Huairapamushcas !*

— Daaa. *Huairapamushcaaas !*

— Tăcere ! strigă preotul într-o pornire de sfîntă indignare.

Apoi, urcîndu-se pe o ridicătură de pămînt, se trezi înconjurat de acea mulțime de indieni, pe-ale căror fețe înflăcărate se citea o veche și aprigă dorință de răzbunare. În fața acestor oameni, cu pumnii strînși sub *poncho*, gata să izbucnească în cele mai înfiorătoare înjurături, preotul vorbi de mila creștinească, de respectul pe care trebuie să-l avem față de aproapele nostru, și de multe alte lucruri. Totul a fost însă zadarnic. Predica părintelui n-a potolit furia mulțimii care, cu buzele uscate, cu ochii aprinși ca flăcările iadului, și cu gesturi amenințătoare, se dezlănțui din nou :

— *Huairapamushcas.*

— Daaa... *Huairapamushcaaas.*

„Situația e gravă. Diavolii ăștia nu se liniștesc cu una cu două. Trebuie să nascocesc ceva care să-i uimească... ceva nemaipomenit...” își zise preotul, și, întorcîndu-se cu un aer viclean și misterios de vrăjitor care vrea să facă farmece cuiva, strigă :

— Tăcere ! Staați ! Stați !

Glasul cu care le impusese liniște, ca și privirea lui, erau atît de neobișnuite, încît timiditatea naivă a indienilor, gata întotdeauna să cadă pradă celor mai mari nenorociri, a izbucnit într-un strigăt de emoție și curiozitate :

— Eeei ?

— Am auzit un glas...

— Eeci ?

— Da ! E glasul Maicii Domnului. Sînt sigur. Foarte sigur ! spuse preotul, înaintînd pînă în ușa bisericii, cu atitudinea unuia care ar asculta un murmur ușor venit din cealaltă lume. Mulțimea, înghițindu-și înjurăturile și blestemele urii, porni ca hipnotizată în urma preotului, într-o tăcere de cîteva clipe, pînă cînd ajunse pe pragul unde misterul avea să fie lămurit.

— Tată... Tătucule ! strigau indienii.

Preotul deschise cu un gest teatral ușa bisericii. În adîncul naosului, la lumina unei lămpi gata să se stingă, se putea desluși chipul Maicii Domnului. Toți voiau să o vadă și o priveau cu ochii ieșiți din orbite, rugîndu-se :

— Maică, măicuță, îndură-te de noi !

— O clipă ! spuse preotul. Dar indienii continuau să se vaite :

— Maică... măicuță !

— E mama voastră, a tuturor ! Singura ! a strigat parohul din Guagraloma, însuflețit de lamentările delirante ale mulțimii care-l înconjură. Apoi continuă : Tăcere ! Ssst... Aud din nou glasul ei... Glasul ei... Așteptați ! Am să vă spun cuvintele ei... Vorbește ! Nu o auziți ? Ah ! Ați săvîrșit un păcat de moarte ! Voi n-o puteți auzi. Eu... Eu în schimb...

Întîmplarea, binecuvîntata întîmplare, care dă naștere atîtor minuni, ale binelui și ale răului, a stins în acea clipă lampa care lumina chipul Fecioarei. Fusese, fără îndoială, un val de aer, care pătrunzînd pe ușa pe care o deschisese preo-

tul, căuta să răzbată prin găurile și crăpăturile acoperișului stricat al bisericii. Indienii nu auziră nimic, în schimb văzură cu ochii lor cei păcătoși — cum obișnuiau să spună popii și moșierii — că idolul de piatră, moștenit de la părintele Alberto Tapia, dispăruse !

— Unde-i Maica Domnului ?

— Vrea să fugă...

— Nu !

— Vrea să fugă în cer, de unde a venit...

— Nu !

— Așa mi-a spus, că nu se va mai întoarce niciodată, dacă voi vă înverșunați s-o pedepsiți pe biata indiană și pe soțul ei legitim Pablo Tixi, uniți prin căsătoria pe care a binecuvîntat-o Dumnezeu, spuse sentențios preotul, aducînd în taină mulțumiri divinei providențe, pentru oportuna și binevoitoarea ei intervenție.

— Să se întoarcă ! Să se întoarcă !

— Se va întoarce dacă jurați că n-o să-i mai prigoniți pe tinerii care s-au căsătorit de curînd.

— Da, tăicuță, jurăm ! răspunse în delir mulțimea de indieni.

Numai vrăjitorii, presimțind o înfrîngere a farmecelor lor misterioase și a leacurilor de taină, cu care încercau să-și aline ura moștenită din strămoși, au rămas nemulțumiți de lașa și netrebnică pocăință a mulțimii. În sinea lor, cu o amărăciune care le sfîrteca inima, știau ce trebuie să gîndească despre preot și despre Fecioara Maria : „Și el e tot *huairapamushca*, dar cu sutană și coroană de sfînt alb... Sfînta, de

asemeni, e *huairapamushca*, cu chip și îmbrăcăminte de mare stăpînă...

— Jurați? Jurați pe tatăl vostru, pămîntul? pe ploaia prielnică semănăturilor? pe copacul *Yatunyura*? pe strămoși? stărui preotul cu glas de amenințare.

— Jurăm, tăicuțule! răspunse mulțimea, căzînd în genunchi. Femeile ridicară spre cer mîinile lor împreunate, ca pentru rugă.

Parohul de la Guagraloma îi dezlegă pe Juana și pe Pablo Tixi, îi împacă cu restul obștii, le dădu sfaturi, și-i chemă pe toți să intre în biserică.

Interiorul bisericii, întunecat și umed, nu avea nimic primitor în clipa aceea. Sentimentul dureros de a fi păcătuît, și atmosfera de mister care-i înconjura îi făcu pe indieni să intre cu pași neauziți. Preotul, îndemînatic iluzionist de liturghie catolică, aprinse lămpile, și Fecioara cu fața de piatră și îmbrăcăminte de mare stăpînă, înconjurată de sfinții de lemn și de stîngacele ornamente aurite ale altarului, răsări în toată splendoarea ei. Se auzi un țipăt de ușurare, un vaiet prelung, și mulțimea îngenuncha. Nesfîrșite erau rugăciunile, pline de credință păreau lacrimile și darnice gesturile de iertare, în timp ce în sufletele vrăjitorilor împrăstiați prin colțurile cele mai ascunse, pînă la ușa bisericii, fierbea drojdia diabolică a unei vechi amărăciuni, dospită în sufletul indienilor, sub coaja umilinții, a fricii și a nepăsării prefăcute. Clocoteau înăbușite impulsurile străvechi: „Toți sînt *huairapamushcas*... Albii, metișii, popii, ofițerii de stare civilă, sfinții, sfintele fe-

cioare, rugăciunile, cîntecele bisericești, glasurile, casele din sat... Era iarba cea rea care îl otrăvea pe bietul băștinaș... *Huairapamushcas...* Tîlharii !“

În timp ce trudea pe bucata de pămînt a bărbatului ei și încerca să se deprindă cu pereții afumați ai cocioabei, cu acoperișul de paie și mușchi, cu salteaua făcută din piei și zdrențe de haine vechi, cu mirosul de bălegar uscat și de iarbă pentru cobai, cu oalele de pămînt, cu lingurile de lemn, cu buruienile de leac și ierburile împotriva farmecelor, cu cuptorul de pămînt și cu toate celelalte lucruri din casă, Juana simțea că în curînd va fi mamă. Era un gînd pe care îl ascundea ca pe o crimă monstruoasă ; teama aceasta mistuitoare o frigea și îi sleia puterile.

Într-o dimineață, cum făcea în toate celelalte zile, l-a urmat pe bărbatul ei în munți. Intrînd într-un tufiș, el înainte, ea în urma lui, o mișcare a fătului o făcu să tresară. „Mișcă-te, mamă... măicuță... mișcă-te mai tare...”

— *Ayayay !* se văită femeia.

— Ce-i ?

— Pîntecele...

— Ave Maria ! Să ne întoarcem la colibă.

— O clipă... Așteaptă... A trecut...

Cîteva minute mai tîrziu, durerea își înfipse din nou gheara în pîntecele indienei.

— *Ayayay !*

— Iar ?

— Da.

Tremurînd toată, și cuprinsă de presimțiri rele, Juana se culcă pe salteaua de piei și de zdrențe. Indianul, zăpăcit, bolborosea cuvinte neînțelese și căuta prin colțuri, prin ascunzătorile din pereți, leacul care... Își aduse aminte deodată, ca o sclipire în mintea-i întunecată, că atunci cînd mama sa era pe moarte, bunicul îi ușura durerile dîndu-i să bea o fiertură din niște ierburi de munte. Ce ierburi erau? I se păru fără rost să mai răscolească peste tot. Se opri în fața Juanei, care se tăvălea pe jos și se văita de durere. Un glas lăuntric, glasul cine știe cărui strămoș, îi veni în ajutor: „Alcargă și caută pe doftoroaie... Du-te odată, tîlharule! Să vină repede... Că urlă sărmana, urlă ca ieșită din minți...”

— *Ayayay*, tăicuță!

— Așteaptă. Mă duc la mătușa Catota... Ea se pricepe... îi șopti cu blîndețe indianul.

Plin de încredere în ajutorul pe care mătușa Catota avea să-l dea bolnavei, Pablo Tixi străbătu imașul și se cățără pe coasta pădurii, pînă dădu de casa doftoroaiei, un fel de șopron la marginea unei văgăuni. În puține cuvinte, povesti bătrînei despre ce era vorba și o rugă să-l ajute.

— Se va ușura repede, biata femeie. Taica-popa v-a dat de curînd binecuvîntarea... N-ai trăit împreună mai-nainte... Nu s-a ostenit prea mult? Nu i-ai călcat pîntecele în picioare? O fi *Cuichi*! Sau o fi taica-diavolul cel roșu... Sărmana *huairapamushca*... glăsui misterios mătușa Catota.

— *Huairapamushca*, repetă indianul, ca să spună ceva. Acel : „Nu s-a ostenit...” i se învîrtea în cap, în inimă, în sînge... Ce să fie ? Ce ?

— Să mergem. Trebuie s-o văd.

— Să mergem.

Cînd sosiră la bolnavă, bătrîna îl opri pe indian să intre în cocioabă.

— Așteaptă puțin. Dacă e *Cuichi*, dacă e taica-diavolul cel roșu, dacă e... nu va voi să iasă, văzîndu-l pe bărbatul ei.

— Bine, mătușă, murmură Pablo Tixi, fără să gîndească. Apoi se așează în ușa cocioabei. O neînțeleasă amărăciune și o scîrbă pentru neputința lui i-au strîns inima. Își pironi ochii în zare. Coline... Coline... Nu-și dădea seama dacă privirile lui hoinăreau peste cîmpuri, peste rîu, peste drumuri, peste nori, peste cer, sau se întorceau, învîrtindu-se în jurul lumii lui interioare, întunecată și fără sfîrșit. Într-o clipă de răgaz a gîndurilor, auzul său a prins murmurul vorbei dintre femei. Nu s-a putut înfrîna. S-a tîrît pînă la crăpătura pe care o știa în perețele dinspre curte al locuinței. Auzea vaietele, glasurile, o vedea pe Juana pe saltea...

— Silește-te ! stăruia glasul doftoroaiei.

— *Ayayay*, măicuță... se văita bolnava neconținut. Fața ei era înspăimîntată, ca a unui copil speriat. Deschidea ochii cu disperare, ochi plini de neliniște și de rugăminți.

Mult mai tîrziu, înspre noapte, țipetele izbucniră din ce în ce mai dese. Indianul se întoarce la crăpătura prin care privea în odaie. La lumina focului din vatră și a ușii deschise întotdeauna spre cîmp, a putut să bage de seamă cum dof-

toroaia, stînd jos se uita cu dragoste de mamă la două ființe plătînde, culcate pe o piele de ied.

„Ave Maria ! Cîți copii a născut ticăloasa ? Cîți ? Abia ne-a dat părintele binecuvîntarea. Abia...” își spunea indianul, pierdut într-un labirint de bănuieli. Apoi, nevoind să dea crezare urechilor, auzi vorbele bătrînei :

— Doamne păzește ! Doamne ajută ! Copiii au ieșit pe jumătate albi... Par de-a dreptul *Huairapamushcas*...

— Nu !

— Nu fi rea, mătușă. Au păr negru de indian, a protestat lehuza, căutînd să-și apere copiii.

— Părul nu spune nimic. Ochii vorbesc. În ochi e diavolul cel alb.

— Nuuuu !

— *Huairapamushcas*.

— Nu, măicuțo !

Femeile continuară îndelung să schimbe între ele cuvinte aspre, în timp ce indianul se cufundase într-o stare de idioată nepăsare. În mintea lui de ființă primitivă, era numai prostie și neștiință. Ura și dorința răzbunării puseseră stăpînire pe inima lui, dar deși vedea, auzea și suferea, nu-și putea îngădui să urle și să se revolte, apărîndu-și cinstea pîngărită. S-a mîrginit să se scarpine în cap, să-și treacă mîinile peste ochii plini de ceață, și să-și umezească buzele amare cu limba, copleșit de groaznicul haos în care se învîlmășeau, tot mai tulburi, pornirile ascunse ale singelui său.

Pe la mijlocul nopții, după ce primi drept plată trei găini și cinci cobai, bătrîna dofto-

roaie s-a despărțit de indian, cu vorbe de mîngîiere :

— Ce ți-ai mai putea dori, omule? Au venit copiii pe lume. Acum ai cine să-ți spună tată, tăicuță.

— Tată... repetă indianul, fără să se miște de la locul unde se așezase pe vine, văitîndu-se.

Iar cînd ieși mătușa Catota, crezînd că duce cu ea taina pe care o descoperise — diavolul cel alb în ochii nou-născuților — indianul își aruncă capul pe spate, și, într-o izbucnire răgușită a glasului, amenință :

— Am să-i zdrobesc ca pe niște viermi... Cu laba mea desculță de indian *Yatunyura*, am să-i zdrobesc...

— Nuuu. Maica Precistă vrea... bunul Dumnezeu vrea... Minunea... Ce-a spus... Ce ne-a spus... *Ayayay*, a gemut Juana, cu glasul ei firav și plîngăreț, care se înfigea ca un cuțit în tăcerea cocioabei și în inima indianului.

Pablo Tixi murmură un răspuns care părea de neînțeles :

— Unde-i Maica Precistă? Unde e preotul? Unde-s toți? Sînt singur ca bobul de porumb printre pietre... Singur de tot m-au lăsat... Am să-i zdrobesc... Am să-i zdrobesc, să-i ia naiba!

A vrut să se ridice cu gîndul de-a ucide, dar ceva mai tare decît el, o putere ascunsă, care-i amortise mușchii și nervii, l-a împiedicat să se miște. Îl țintuia pe loc o spaimă aprinsă în sînge de amintiri dureroase, gheara unor vechi răni, împlîntată în carne, groaznice amenințări și primejdii de moarte: „Bunul Dumnezeu... Maica Precistă... Minunile preotului... Biciul stăpînilor

care încercuiseră obștea. Reprezentantul autorității... Metișii din sat... Vrajmășia celor din *Yatunyuras*. Indiana e *huairapamushca*... Indiana care i s-a cuibărit în inimă... Copiii sînt *huairapamushcas*... copii blestemați... Eu... Ochiul diavolului celui alb... *Huairapamushcaas*...”

În mijlocul acestei lupte cu el însuși, în care furia îi fu înfrîntă și ura i se stinse, indianul auzi din nou gemînd glasul lehuzei :

— Tăicuță... Copiii...

Cu o curiozitate ciudată și de neînțeles, indianul își îndreptă privirea spre femeia care cerea milă, cu ochii ei de vacă bolnavă, cu scîncet de cîine biciuit. Privi și la micuți. Unu... doi. Se gîndise să-i zdrobească cu laba piciorului său greu. Dar... Lăsă capul în jos, își încrucișă brațele pe piept și-și ascunse picioarele sub manta.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, cu prilejul uneia din vizitele lui obișnuite, preotul i-a botezat pe cei doi gemeni :

— Ăstuia, care spui că s-a născut cel dintîi, să-i pui numele Pascual, iar celuiilalt, care-i mai puțin negricios, să-i zici Jacinto.

— Bine, părinte, spuse Juana, făcînd semn cu cotul bărbatului, să-i dea mai repede preotului darul : o capră și un coș cu ouă.

Trecură alte cîteva săptămîni. Neliniștea și zbuciumul ascuns, în care trăia, întipăriseră pe fața Juanei amărăciune și frică. La rîndul lui, după ce ajunsese tată de familie, indianul se simțea alt om ; poate mai îmbătrînit, dar nu lipsit de vlagă, mai aspru și mult mai tăcut. Femeia lui a încercat de mai multe ori să-i vor-

bească, dar n-a izbutit. L-ar fi rugat : „Nu mai fi așa... Iartă-mă, că din pricina mea te-ai întristat ca o găină bolnavă... Să știi că-i o minciună... Nu se citește nimic în ochii copiilor... Nu, tatăl lor nu-i un diavol alb. Să crezi așa ceva, ar însemna să n-ai inimă... să nu vezi că o biată...”

Într-o dimineață, odată cu revărsatul zorilor, Pablo Tixi se trezi pe salteaua lui. Rămase mult timp nemișcat, cufundat în gânduri. Deodată, urmărit parcă de spaima unui vis urât, porunci femeii, care dormea lângă el :

— Scoate-i... Scoate-i pe indieni din pat. Sînt împruțiți ! Să doarmă în altă parte... În altă parte...

— Tătuca ! se rugă femeia cînd se trezi mai bine, apărîndu-și copiii cu propriul ei trup.

— Sînt împruțiți ! Să nu-i văd aici. Nu vreau să-i văd...

— Bine... bine, tătuca, spuse ea, și se culcă cu copiii într-un așternut de saci vechi, pe un maldăr de iarbă uscată pentru cobai. Din noaptea aceea, dormeau fiecare în altă parte. Dar, acum, indianul se arăta și mai supărat. Blestemații, *huairapamushcas*, îl lipseau de plăcerea nopților furate somnului, de căldura trupului femeii sale.

Cînd mergeau la clacă în pădure, să aducă lemne, sau după hrană pentru vite, și o vedea cum îl urmează ducînd în spate pe cei doi băieți, izbucnea furios :

— Unde cari plozii, *carajo* ?

— Dar ce pot să fac ? Unde să-i las ?

— Toți bărbații din sat mă blestemă, murmură el.

— Am să-i ascund undeva la marginea pădurii, într-un loc cu umbră, sau în fîneață. Am să-i țin ascunși de lume...

— Ascunși de lume... îngăimă indianul, și cum nu știa ce să mai spună, urcă cărarea în fugă, suflînd ca un taur.

Nu o dată i s-a întîmplat ca venind trudit de la muncă, asudat, însetat, să urle către indiană strîngînd din pumni :

— Juanaaa ! Fă să tacă plozii ! Să tacă, blestemații !

— Ai puțină răbdare... o să tacă...

— Acum, îndată !

— Să le dau numai să sugă.

Dar cînd pentru un motiv sau altul, femeia nu-i răspundea, indianul, neputîndu-se stăpîni, înnebunit, o zbughea pe drum, cu lopata ridicată. cu sapa sau cu un topor, îmboldit de gînduri ucigașe. Dar cînd dădea peste bieții copii plîngînd, Juana, femeia inimii sale, i se punea în cale, și în genunchi, tremurînd, țipa și-l ruga :

— Nu, tăicuță ! Nu pe ei ! Pe mine lovește-mă, sparge-mi capul, smulge-mi inima, omoară-mă, dacă vrei ! Dar pe copiii bunului Dumnezeu. nu !

— Tatăl lor e un diavol alb, sînt pui de diavol.

— Nuuu !

Indianul se obișnuise să aibă tot mai des asemenea ieșiri necugetate. Cînd se întorcea de la muncă, din drumurile lui prin sate sau de la cîmp, se așeza pe vine fără să scoată o vorbă,

la gura cuptorului, și rumega, nefericit, amare sentimente de ură. Săptămîni întregi se închidea într-o tăcere ca de piatră, iar cînd copiii, care umblau pe jos în patru labe, ajungeau fără să-și dea seama pînă la el, mîrîia ca un cîine turbat. Secerișul, al doilea de la căsătoria lor, i-a adus cîteva zile de răgaz și de uitare. Sîmbătă noaptea își pregătea desagi, și duminica, în zori de zi, înainte de răsăritul soarelui, vecinii din Guagraloma îl găseau așezîndu-și marfa pe jos, în piața tirgului.

— Ce vinzi, *Yatunyura* ?

— Porumbel, cartofiori, oușoare, bostănei, frunzulițe de munte, stăpîne.

— Altceva ?

— Luați puțin și încercați.

— Ooooh !

— Dau mai ieftin, dacă luați toată grămada.

După ce-și vindea marfa, Pablo Tixi hoinărea pe străzile înțesate cu cîrciumi, căutînd să întîrzie cît mai mult prin aceste locuri. Cu mintea tulburată de țipătul sălbatic care izbucnea din inima lui, ori de cîte ori se gîndea la femeia sa și la copii, nu putea să se împotrivească ispitei, și se îmbăta ca un porc, cu *chicha*, rachiu și *guarapo*¹. Intra în prima dugheană care-i ieșea în cale cu mirosul ei de fermentație, de sudoare și de lemne ude, și cerea :

— Patroano, dă-mi o jumătate de sticlă de *puro*². Apoi puțin *guarapo*.

— Mai întîi plătește.

^{1, 2} Băuturi alcoolice specifice în Ecuador (n. tr.).

— Doamne Dumnezeu, nici n-am gîndit altminteri.

— După ce vă afumați, nici dracu nu mai scoate un gologan de la voi.

Pîna la urmă, beat turtă, abia ținîndu-se pe picioare, orbecăind în întunericul nopții, pe văile munților, apăsător de singurătate și frămîntat de gînduri, indianul se tîra peste ponoare, prin gropi și prin mărăciuș. Nu era el singurul care cădea, amețit de somn și de beție, în bătaia vîntului și a ploii. Lunea, în zori de zi, zeci de *Yatunyura*, fără să-i aștepte copii blestemați în coliba lor, dar cu vechi răni nevindecate în suflet, și scîrbiți de viață, adormeau în frig, de-a lungul și de-a latul drumurilor, sau pe cîmpiile din apropiere.

Cînd veni din nou iarna, cu cețuri care întuneceau toată zarea, cu burniță rece, cu vînt șuierînd prin pădure și cu revărsări de ape, Pablo Tixi fu apucat iar de pornirile sale ucigașe, care îl stăpîneau ceasuri de-a rîndul, uneori cîte o zi întreagă. Adeseori fugea prin vadul scăzut al apei, dar cum nu putea să doarmă în noroi, pe iarba udă sau în băltoaca șanțurilor, se întorcea acasă furios și blestemînd. Venea pe neașteptate, ca o stafie, cu ochii tulburi, cu spume la gură, îndîrjit și amenințător. Uneori, Juana îl dojenea cu blîndețe de mamă.

— Tăicuță...

— Tăicuță? Nu. Nu sînt tăicuță, *carajo*.

Bețivul se năpustea s-o lovească și ar fi fost în stare s-o și ucidă, nimeni și nimic nu-l putea opri. Atunci copiii, înspăimîntați, se ascundeau plîngînd în gropile unde dormeau cobai, sau în

spatele grămezilor de lemne și de bălegar uscat, privind cu răsuflarea tăiată cum tata *Yatunyura*, o fiară rea și neîndurată, o frîngea în bătaie pe mama lor, în a cărei poală era atît de cald, care avea pielea atît de moale și sînii atît de dulci. Îl auzeau pe tatăl lor cum cădea la pămînt, rupt de oboseală, jelindu-se printre lacrimi :

— Fără mamă, fără tată... Și mie mi-a fost hărăzită o indiană necredincioasă. Sînt singur, vai de mine, *carajo*. Sînt un indian păcătos... Cap prost... Am alergat prin munți, prin păduri și prin imașuri, de-a lungul rîului și prin ponoare, ca să găsesc o indiană, *huairapamushca*. *Huairapamushca, carajo!* Sînt un indian păcătos... Prost mai sînt! Tată indian, cu copii metiși. Metiși *huairapamushcas!* Vai, *carajo*. Un indian din obștea de pe munte trăiește laolaltă cu o indiană din *huasipungo*, crescută în casa marelui stăpîn. Copiii ce-au ieșit? O bătaie de joc! Niște plozi care au ochi de diavol alb, păr de indian, șezutul verde, obrazul spălăcit.... Un indian necioplit sînt... Nerod mai sînt! Oare nu se găseau destule fete pe pămîntul nostru? Nu era *Espíritu Cachi*, *Rosa Palaquín*, *Cacundo Secunda*, *Luz Yapu*? Nu puteam să fac dragoste cu ele pe imaș, în vreo văgăună, în vreo peșteră din munți sau într-o cocioabă! Cine e *Pablo Tixi*? Un sărăntoc? Nu ți-am făgăduit că vei avea lemne de foc din pădurea obștii? Pășune din pămîntul obștii? Că vei avea ogor însămîntat cu porumbișor, cartofiori, dovleciori, pepenași și celelalte? Nu ți-am spus că vom avea ce culege? Nu ți-am făgăduit că vom trăi sub aco-

periș de paie, pe saltea din piele de berbec merinos, că vom avea oale de pământ, linguri de lemn, cobai din Țara-de-Sus, găini care ouă, vacă de soi și câine voinic să ne păzească? Indiană necredincioasă! Vai, *carajo*. Un păcătos de indian sînt... Nerod mai sînt...

Uneori, în nopțile negre și pline de taină, mînia indianului beat se dezlănțuia în porniri bestiale : cu o furie diavolească smulgea vestimentele de pe trupul femeii, pînă o lăsa goală. Apoi, după ce o lovea fără o clipă de răgaz, peste picioare, în pîntece, în piept, peste sîni, pe umeri, peste față, se zvîrlea asupra ei, ca un îndrăgostit, și, cuprins de o patimă ciudată, și de simțiri învălmășite, o poseda pe pămîntul gol, pe salteaua răscolită, sau pe bălegarul împuțit, suflînd din greu, de furie și plăcere, totodată. Teama micuților față de tatăl lor creștea zi de zi, noapte de noapte, prefăcîndu-se într-o amarnică ură și negrăită teroare. Iar Juana, mama lor cu poală calduță, cu piele dulce și cu sîni plini de lapte, care îi mîngîia cu glas atît de alintător, murmură acum cuvinte de plăcere și de mulțumire, cuvinte de patimă fierbinte pentru tatăl *Yatunyura*, o fiară rea, sălbatică, înspăimîntătoare. Cum era cu putință? Nu! Nu! Ei vor trebui să uite pe veci acele clipe blestemate!

Juana nu obișnuia niciodată să se ducă în căutarea bărbatului ei. Dar odată, după mai multe zile de așteptare și încercări zadarnice, se hotărî să plece în sat. Un bătrîn din *Yatunyura* o ajută să treacă vadul. Închipuindu-și că ar putea să-l găsească pe omul ei la un colț de

uliță, începu să alerge în susul și josul șoselii, ca pe vremea cînd era copilă. După aproape o jumătate de zi de goană pe cărări, prin ponoare, de-a lungul șanțurilor, și pe imașuri, intră în sat. La umbra unui perete, pe jumătate prăbușit, lîngă cîrciuma bătrînei Candelaria, îl găsi pe indian dormind dezvelit.

— Tăicuțule, sărmanul de tine ! Ești beat, tăicuțule. Dormi pe jos ca un cîine. Să nu dai atîtea zile pe acasă ! spuse Juana cuprinsă de milă, dar și de necaz.

Juana dădu jos din cîrcă copiii și se așeză, umilă, lîngă bețiv. Gemenii începură să se joace în noroiul din șanț, ba cățărîndu-se pe cîte o movilă, ba mergînd de-a bușilea. Prezența copiilor stîrni curiozitatea și trîncăneala metișilor din Guagraloma. Cineva îndrăzni s-o întrebe pe mama lor :

— Ai tăi sînt, indiano ?

— Da, doamnă.

— Nu par. Nici părul nu e chiar negru. Indianul care doarme o fi tatăl lor ?

— Daaa. Da.

— S-ar zice că s-au schimbat ouăle din cui-bar ! Sînt metiși toată ziua, spuse o bătrînă mestecînd cuvintele în gura ei fără dinți.

— Veniți să vedeți ! a strigat o alta, tînără.

— Ce anume, vecino ?

— Copii de *Yatunyura*, pe jumătate albi.

— Adevărat ! De unde i-ai căpătat, indiano ?

— Ave Maria, de ce vorbești așa, doamnă ?

Zgomotul glasurilor îl trezi pe indian. Pre-

zența neașteptată a femeii, a copiilor și a curioșilor din jur, îl ameți mai mult decît băutura.

— Unul dintre ei e mai alb.

— Sînt amîndoi la fel.

— Mîndru trebuie să se mai simtă indianul !

— Sînt cu adevărat copiii tăi ? întrebă o metisă cu fustă largă, îndreptîndu-se către Pablo Tixi, care se făcea că nu aude. Pleoapele îi atîrnau grele, și buzele îi erau umflate. După lunga lui beție, capul i se învîrtea, și inima i se strîngea de durere. Trăncăneala continua, fără milă.

— Nu vorbește.

— O fi mut.

— Nu vrea să răspundă.

— Ce-ar putea să răspundă, bietul de el ?

— Pare cam prostuț.

— Cine ți-a sucit capul, indiano ?

— Pare a fi sămîntă de patron.

— Sămîntă de alb.

— Mai bine așa, decît copilul pe care i l-au făcut Esperanței americani, cînd au trecut pe-aici...

— Desigur.

— Dar tot e mai bine unul singur.

— Mai bine...

În clipa aceea, undeva în ascunzișul sufletului celor doi gemeni, se născu — neprecisă, dar menită să dăinuiască — o mare simpatie, o dulce afinitate cu acești oameni care își băteau joc, fără teamă, de tatăl lor. Un sentiment diabolic, care va crește mai tîrziu, mereu ascunsă, dar tot mai stăruitoare, în mijlocul mizeriei și tragediei familiei.

IV

ÎN FAȚA UNOR NOI PERSPECTIVE

Întorcîndu-se în Providencia, după prima sa călătorie la Quito, don Gabrielito — cum îi ziceau oamenii din Guagraloma cînd văzură cîtă atenție îi dădea preotul — arăta ca un adevărat senior, mare moșier și bărbat politic, care-și împarte activitatea și își organizează existența între sat și oraș. Atît de fudul și de puternic se simțea în urma succeselor sale din capitală, încît nici nu s-a mai întrebat cum reușise intendentul să facă rost de banii pe care îi plătise în numerar, la semnarea actului de vînzare a mlaștinii. După ce-i achită toată datoria, îi mai făcu o propunere — printre suspine și glume — cu privire la cumpărarea terenurilor de pe coastă, învecinate cu ultima sa proprietate.

— Mi-au mai rămas cîtiva gologani, spuse metisul.

— Ți-au mai rămas ?

— Mai am banii aduși de Isabel la căsătorie. Avea economii, hoțoaica ! Îmi vînd vitele. Vînd tot, stăpîne, tot, tot... în cazul cel mai rău...

Parohul, în schimb, încercă să-l perie pe moșier strecurîndu-i glume și vorbe cu subînțeles,

împotriva intendentului. Într-o duminică seară, la un joc de cărți, a spus :

— A fost o recoltă bogată anul acesta.

— Da, așa e.

— Metisul Rodríguez tot taie la vite, în fiecare săptămână. Nu știu de unde mai scoate atîtea ! E cumătru și asociat cu intendentul dumneavoastră. Știați ?

— Da.

— În ultimul timp au fost văzuți adescori laolaltă. Bună pereche fac împreună !

— Taie vite... în fiecare săptămână... murmură Gabriel, cu aerul cuiva care caută să dea de firul unei urzeli ascunse. Apoi își zise : „Metisul își pierde vremea cu fleacuri“.

— Trebuie să vă mai spun că a făcut să scadă prețul cărnii în târg. Eu mă silesc zadarnic, de cîteva luni, să vînd cei doi boi ai mei, stărui preotul. Și foarte surprins, că intrigile sale nu dădeau rezultatul dorit, gîndi : „E asociat pe ascuns cu șarlatanii de metiși“.

— Patru ași și un atù, dragă prietene, strigă Gabriel strîngînd banii de pe masă.

— Dreptul dumneavoastră !

Puțin mai târziu, s-a săvîrșit căsătoria lui Isidro Cari înaintea altarului, împodobit cu flori, și pe de-a-ntregul luminat. În prezența paracliserului, îmbrăcat în veșminte albe de copil de cor, și în fața preotului de-o gravă solemnitate, mirii împopoțonați și bățoși se uniră pentru totdeauna, făcînd eforturi grotești să imite doamnele și cavalerii din capitală care trecuseră cîndva prin sat, sau pe eroii, militari de toate gradele, pe care i-au admirat pe pozele alma-

nahurilor. Mireasa strălucea de fericire, expunînd o întreagă colecție de bijuterii de familie : cercei de perle false în urechi, coliere de mărgelile la gît, pantofi de culoarea șampaniei, cu tocul înalt, bluză de mătase lucitoare, galbenă ca untul, cu dantele și panglici, inele ieftine (unul din oțel, împotriva deochiului), fustă din țesătură de lînă trandafirie, de forma unui clopot, scurtă pînă mai sus de gleznă, o batistă de mătase la cordon, un șal, aruncat neglijent peste umeri, și un pieptene mare, cu pietre sclipitoare, înfipt în cozile groase date pe spate. Ginerele, puțin asudat și cam stîngaci, strangulat în gulerul scrobrit, adus în mod special de la San Martín, jenat de ghetetele noi din piele groasă, mirosind a tăbăcărie, încurcîndu-se în mișcări, obișnuit cu *poncho*, *zamarros*¹, și bici, nicidecum cu aerul distins pe care ar fi trebuit să i-l dea ținuta sa de senior. Stinghereala îi era oarecum ușurată de un singur gînd. Se simțea asemănător lui don Gabrielito, marele patron, *su mercé*, nașul fericitei perechi, care la ieșirea din biserică, văzînd populația metisă din Guagraloma cu pălăriile întinse, semăna monezi de cîte zece și douăzeci de centavos. Mulțimea gălăgioasă a copiilor întărita cîinii, făcînd o gălăgie asurzitoare, în timp ce femeile, tinere și bătrîne, nu mai conteneau cu murmurele :

- Ce darnic e don Gabrielito !
- Grozav de darnic...
- Azvîrle cu reali.

¹ Pantaloni din piele de oaie sau de capră (n. tr.).

- Chiar așa.
- Băgi de seamă, vecino ?
- Ce anume ?
- Mare noroc pe lepădătura asta !
- Lepădătură...
- Face pe fecioara, stricata !... Panglici albe...
- Pantofi șampan...
- Așa-i...
- Are și copil.
- Are. Nu există tîrfă, care să nu se mărite !
- Nici ban fals care să nu umble.
- S-a rostuit bine. Naș cu avere mare, cu pămînt mult... De familie bună.
- Cu de toate.
- Salomé e cu el ?
- Cu el.
- Țiitoarea lui.
- Doamne păzește-mă !
- A rămas grea.
- Grea și fără cununie !

Petrecerea nunții a ținut opt zile. De luni pînă luni. Două căruțe cu bere, zece chiupuri cu *chi-cha*, trei butoiașe cu rachiu, cinci sticle cu coniac, darul nașului, douăzeci de găini fripte și tot atîția cobai nici n-au ajuns pentru numărul mare al nuntașilor. Bărbați și femei, beți, cădeau de-a valma pe paturi, pe grămezile de saci și de rufe vechi de prin colțuri, pe jos sau pe sofaua largă și împutită din odaia unde lucra mătușa Mariquita. Apoi se sculau după trei, patru, cinci ore de somn, cu o sete cumplită. Cînd cădeau unii, intrau alții în vîrtejul veseliei și al chefului. Cîntece, jocuri, strigăte, glume, gemete, aduceri-aminte, lacrimi. Numai părin-

tele, figura principală a petrecerii, s-a retras cel dintîi, pe la trei și jumătate, în dimineața primei zile, turnîndu-și la despărțire, așa cum se cuvenea, o porție dublă de băutură, și cerîndu-și iertare că pleca, dar trebuia să slujească liturghia de la orele cinci.

Beția, prelungită cu ceasurile de odihnă și revenirea la petrecere, a dezlănțuit o neînfrînată promiscuitate, cu suspine de dragoste și gesturi de duioșie. Toți se sileau să-și alunge necazurile aducîndu-și aminte de vremuri ferice; tainele se dădeau pe față, se legau noi prietenii și se aprindeau iubiri, dintr-o singură privire. Salomé, alintîndu-l în chip de doică pe îndărătnicul don Gabrielito, care se făcuse moale ca o cîrpă, îl săruta și-l pipăia fără încetare și fără pic de rușine, ca și cum ar fi fost al ei.

Cam la fel făceau și ceilalți care nu se puteau destrăbăla aiurea. Mama Mariquita se îmbrățișa neconținut cu mătușa Candelaria, cu toată rivalitatea comercială dintre ele. Metisele de măritat erau urmărite de flăcăi, printre hîrjoneli și rîsete. Tropotul și strigătele dansatorilor făceau să se cutremure toată casa. Preotul, săltîndu-și sutana pînă la brăcinari, cu intenția vădită de a-și pune în valoare pantalonii, se învîrtea și se sucea în fața femeii care știa să dea mai bine din șolduri. De două sau de trei ori — latură caracteristică a degradării metişilor — veselie praznicului a fost întunecată de o furie molipsitoare și de brutalitatea unor oameni fără căpătii, de văicăreala și blestemele unor bezmetici. Metişii, tineri și bătrîni, fără nici un motiv

întemeiat, ieşeau doi cîte doi pe şosea, în curtea casei sau pe cîmp, şi se băteau cu pumnii pînă se umpleau de sînge. Mătuşa Candelaria, săltînd ca rachiul de trestie cînd fierbe, se sfădea cu aprindere, gata să se tragă de păr cu mama Mariquita.

Muzicantul care venea la rînd cînta cu lacrimi în ochi, din harfă sau la ghitară, iar cînd termina, se apleca asupra instrumentului şi îşi blestema soarta. Vorba devenise urlet, glumele insulte şi dragostea palme. Preotul, obosit de atîta dans, de pipăitul metiselor şi de băutură, se uita la ceilalţi, cu dispreţul şi greaţa unui om civilizat, care luptă cu propriile lui impulsuri întunecate, libidinoase, ucigaşe. În acea învălmăşală, Salomé l-a tîrît pe moşierul ei în dormitor. După ce l-a strîns cu dragoste în braţe, s-a întins în pat, alături de el, şi i-a murmurat la ureche :

— Don Gabrielito. Mă auzi ?

— Da.

— Ce vom face acum ?

— De ce ?

— Sînt gravidă. Voi avea un copil. Pune mîna.

— Aaah !

Să vorbească ? Să discute ? La ce bun ? Revendindu-şi după un moment de surprindere, Gabriel îşi aminti cuvintele intendentului : „Nimeni n-a putut să-i ia fecioria. Nimeni. Ha ! Ha ! Ha ! Eu, da, *carajo* ! Eu care sînt un bărbat adevărat, mă culc cu cine am poftă“.

— Sînt gravidă, repetă femeia.

— Fetița mea, zise cu glas duios bețivul, cuprins deodată de o dragoste paternă.

— Ce ne facem? Cum... Cum voi mai putea munci, cu un copil mic? Și surorile mele?

— Dar eu unde sînt, *carajo*? exclamă stăpînul Providenciei, pe un ton care arăta hotărîrea de a o lua sub ocrotirea sa.

Între mîngîieri nerușinate și lingușiri scîrboase, Salomé, sfătuită de instinctul ei de apărare, crezu că-i momentul potrivit să-i ceară ce dorea și să amenințe — dacă era nevoie — pe acela care îi „răpise fecioria”.

— Prăvălia din colțul pieței e de vînzare. Nici nu e scumpă. Eu mai am ceva gologani, dar îmi mai lipsește... Îmi lipsește...

— Cît? întrebă bețivul, căutînd în portmoneul unde avea niște bani pe care îi adusese intendentul.

— Vreo...

— Trei sute. Ia.

— Dumnezeu să-ți răsplătească, bunule, tătucule, stăpîne, binefăcătorul meu, termină femeia, îmbrățișîndu-l cu patimă pe moșier, ca o liană de munte care se agăță de-un arbore secular. Apoi, cînd îl văzu pe don Gabrielito mai ațîțat, îl întrebă cu viclenie și lăcomie:

— Și pentru înzestrarea prăvăliei, cine o să-mi dea?

— Euuu. Metisa mea mică și dulce...

— Să nu spui că erai amețit de băutură cînd mi-ai dat.

— Nu, *carajo*.

Înainte ca bunul său tătuc, stăpîn și binefăcător, să plece din nou la oraș, Salomé, adăugînd

la micul său capital sutele de *sucres* pe care i-a putut scoate de la Gabriel, fără să mai amîne, a cumpărat prăvălia care îi asigura viitorul.

Astfel, surorile Cumba, de la o zi la alta, se despărțiră, lucrînd fiecare pe socoteală proprie. Isabel pe proprietățile bărbatului său. Mama Mariquita în casa veche, netulburată, îndărătul tejghelei din cerdacul care da spre șosea, oferind *chicha* și mîncăruri picante localnicilor. Salomé și Rosa, în prăvălia lor din piață, dădeau loc la bîrfeli și fel de fel de vorbe, din partea obștii metise :

- Femei stricate !
- Stricatele au scos-o bine la capăt.
- Duc o viață fără griji.
- Viață de femei stricate.
- Doamne, păzește-ne !
- Au o odaie ascunsă pentru joc de cărți.
- Au un dormitor pentru desfrîu.
- Destrăbălatele au să-mi strice bărbatul !
- Au să-l strice pe tata.
- Au să-l strice pe frate-meu.
- Tîrfele au scos-o bine la capăt.
- Duc o viață veselă.
- Viață de femei stricate.
- Preotului i-au închis gura.
- I-au închis gura.
- Și ce-ar putea să spună ?
- E prieten cu stăpînul Providenciei.
- E prietenul...

O dată, pe cînd Gabriel se plimba pe moșia lui, ajungînd în sat, a întîlnit un băiețaș — copilul lui, după spusele lui Salomé și ale surorilor Cumba. Un plod cu ochii negri, cu pleoapele

umflate, și cu un surîs știrb. I-a spus „micule metis negruț“, și de atunci, sentimentele de familie ale marelui moșier s-au echilibrat, găsind un fel de compensație pentru atmosfera frivolă și plicticoasă a căminului său de la oraș. Aici la țară, în modesta și simpla locuință a ții-toarei lui, își avea odaia lui retrasă, unde se întâlnea cu ibovnica. Cealaltă cameră era pentru oaspeți, proprietari mari și mici, metiși îmbogățiți, persoane importante ale ținutului, care jucau cărți, se îmbătau cu rachiu, și discutau despre treburile administrative ale Guagralomei... dacă vor reveni la putere conservatorii sau dacă vor mai rămîne liberalii... despre lumină... apă... despre căruțași... despre farmacist... despre ajutorul de primar... despre învățător...

În timpul acesta, cei doi gemeni ai lui Pablo Tixi creșteau, o dată cu ura tatălui lor. Bețiile cu *guarapo*, lacrimile ce le vărsa cînd i se cînta un *sanjuanito*, bătaile sălbatice, pornirile simțurilor ațîțate, toate îi tulburau sufletul, din ce în ce mai mult, și îi zăpăceau mintea cu desăvîrșire. Îndoiala care fierbea în adîncul lui îl înnebunise. Într-o zi, indianul o întrebă pe Juana :

- Spune-mi odată, cine ți-a făcut plozii ?
- Cine să fie ! Prostii...
- Cine, cățea nerușinată, netrebnico, stricato !
- Oooof !
- Vorbește, *carajo*.
- Nimeni...
- *Huaira*, poate sînt *huairapamushcas*.

— Nu, tăicuță.

— *Huairapamushcaaas.*

— Tăicuță...

— Vorbește-mi. Arde-mi sufletul. Zdrobește-mă ca pe un vierme dintr-un cartof putred. Nu sînt decît un indian păcătos. Un indian necioplit, un cap prost ! Cine ți i-a făcut ?

— Nu știu.

— Cu cine te-ai tăvălit prin imaș, pe rîpă, în șanț ?

— Nu știu.

Neprimind nici un răspuns care să-l liniștească, în disperarea lui de fiară turbată, indianul simți o plăcere fără margini, dar și o durere în același timp, s-o strîngă de gît pe femeia lui.

— Vorbește, *carajo* ! urlă el.

— Ce-ai cu mine, tăicuță ?

— Simt nevoia să omor, să înfig cuțitul. Dacă ucid, mă vor trimite la închisoare. Ucigînd mă voi liniști.

Femeia se înăbușea, cei mici plîngeau înspăimîntați, afară se auzea lătratul jalnic al cîinelui. Primind în față răsufierea grea a bărbatului său, ea îi șopti :

— Da, tăicuță.

— Cine a fost ?

— Diavolul alb. Diavolul alb care mi-a apărut în pădure. Diavolul alb care venea noaptea în șură, pînă ce bucătăreasa mi-a făcut crucea cu cenușă pe pîntec. Diavolul alb, cel mare...

În mintea întunecată a indianului, totul părea absurd și cu neputință. Ridică încet capul. Îi trecuse furia ucigașă. Dădu drumul femeii, ca unei cîrpe. Ochii tulburați de ură erau galbeni-

verzui. Privirile i se pierdeau în vîlvătaia flăcărilor din foc. Cu un glas care încerca să deslușească o taină de nepătruns, întrebă :

— Care diavol alb ?

— Cel... mare...

Teama instinctivă, neputincioasă, pornirea răzbunării niciodată împlinită îi țintuia locul pe indian și pe Juana. În asemenea clipe de zadarnică frământare, se simțeau parcă striviți. Nu-și mai spuseră nimic. Ea se tîrî în tăcere pînă la saltea, ca să se ghemuiască printre pieile de capră. Nu mai avea putere nici să plîngă măcar. El o urmă. În singurătatea care-l apăsă, simțea că se cufundă într-o prăpastie, în vîlbura unui rîu clocotitor și viclean ca *Huaira*, copleșit de o durere care lua proporțiile unei tragedii antice.

Din purtarea lașă și înfricoșată pe care gemenii o vedeau la părinții lor, din zadarnicile învinuiri și tînguiri, mereu auzite, ei au putut să ghicească, încă nelămurit, că există cineva mai puternic și mai crud decît tatăl lor. Tata diavolul cel mare. Cine... Cine... ? Un dușman al lor, al mamei, al pămînturilor, al cerului, al indienilor... „Sîntem indieni pe jumătate albi...” își ziseră, amintindu-și cuvintele oamenilor din sat ; și de-atunci, acești copii care nu aveau decît șase ani, cuprinși de un dezgust amarnic, își puseră în gînd să fugă pînă la ascunzătoarea cea mai depărtată de țarină, să scape de furia drăcească a tatălui lor.

Într-o seară, după înapoierea de la Guagra-loma, Pablo Tixi, cu un gest de biruitor, scoase

dintr-un colț un *machete*¹ uriaș. Apoi, murmurînd un cîntec trist și monoton, începu să-și ascute arma de o piatră, în fața colibei. Juana, înfricoșată, se prefăcu că nu-l bagă în seamă, și cînd găsi momentul potrivit, o zbughi pe ușa care era întotdeauna deschisă spre cîmp. Copiii se ascunseră tăcuți, căutîndu-și adăpost în frunzișul care acoperea cocioaba, de unde puteau privi nestingheriți. Dar văzîndu-l pe tatăl lor liniștit, și împinși de acea nevinovată curiozitate a copiilor, se apropiară pentru a-l întreba :

— Ascuți *machetele*, tăicuță ?

— Îhî... mormăi cu scîrbă indianul.

Îndrăzneala lor nefiind pedepsită, copiii au prins curaj, și l-au întrebat fără teamă :

— E bun *machetele*, nu-i așa ?

— Bun, răspunse Pablo Tixi, parcă ar fi repetat întrebarea.

— Bun, nu-i așa ?

— E bun.

— Îl ascuți bine, nu-i așa ?

— Bine.

— Să-l încercăm, au zis băieții.

— Ooooh, urlă tătucul *Yatunyura*, arătîndu-și dinții.

— E pentru tăiat ?

În liniștea care a urmat după întrebare, fre-cușul lamei de oțel pe piatră suna ca o amenințare, și un fior rece făcu să li se zbîrlească pie-

¹ Cuțit cu diferite întrebuințări, folosit în America de Sud (n. r.).

lea. Micuții nu se lăsară, încercară să se apropie, să surîdă :

— Ca să tai, ce, tăicuță ?

— Tăicuță ! a repetat indianul, cu o strîmbătură amară. A urmat o tăcere încărcată de gânduri ucigașe.. Pascual și Jacinto, înțelegînd că au mers prea departe cu întrebările, se sfătuiră între ei într-un dialog mevinovat de copii buni, sfioși, și jucăuși :

— Pentru tăiat copaci o fi ?

— Pentru tăiat ramuri uscate o fi ?

— Pentru tăiat porcul o fi ?

— Pentru tăiat găina o fi ?

— Ca să tai ce, tăicuță ?

Indianul privi în jurul lui și își mărturisi gîndul fără voie. Se ferea să-l audă femeia. Ea era cea vinovată. Și mai rău decît atît...

— Ca să-l tai... să-l tai pe taica diavolul cel alb. Am să-i tai gîtul ! Dacă-l prind în pădure îl căsăpesc. Sîngele o să-i curgă ca un șuvoi. Am să-l fac tocătură.

— Aaah...

— Tătucul diavol alb cel mare, nu-i așa ?

Carajo !

— Ai să-l omori, tăicuță ? ai să-l omori ? întrebare într-un glas copiii, prefăcîndu-se că-i sînt complici, în timp ce ascundeau dorul lor de răzbunare, care creștea și se limpeztea în ei zi de zi.

— Da.

— Vrei să-l dobori pe taica diavolul alb, cel mare ?

— Să-l dobor !

Cu o prefăcătorie diabolică și cu o dibăcie de necrezut, copiii Juanei încurajară pornirile uci- gașe ale tatălui lor, care ara pământul și aducea de la târg dulciuri, sare și seu.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, după ce se îm- băta groaznic, Pablo Tixi scoase *machetele* din ascunzătoare și, băgînd arma sub *poncho*, o luă repede pe cărăruia pădurii din Providencia.

— Ave Maria ! Unde s-o fi ducînd ? Aleargă ca un taur scăpat din țarc, ca un cîine turbat... strigă Juana privind cum o luase Pablo la goană.

În timp ce femeia venea spre colibă, Pascual și Jacinto, care mergeau mîndri alături de ea, spu- seră amîndoi deodată :

— Se duce să-l omoare pe taica diavolul alb, cel mare.

— Cum ?

— Da, mamă !

— Ce spunei ?

— El... El singur ne-a spus... Dacă-l prinde în pădure, îl doboară... Sîngele îi va curge şu- voi. Îl va sfîrteca în bucățele. Tocătură îl face !

— Minți !

— Așa a spus.

— Indian nerod ! Ce-o fi în capul lui ?

— Să-l omoare pe taica diavolul alb, cel mare, să-i taie gîtul cu *machetele*.

— Cu *machetele* ?

— Da, mamă.

— Ave Maria !

— Cu *machetele* pe care l-a ascuns.

— Unde ?

— Aici... Aici...

— Vino, mamă.

Căutară arma în toată coliba. N-o găsiră. Îngrijorarea indienei se prefăcu în disperare ; începu să vorbească cu ea însăși, fără șir :

„O fi luat arma cu el ? Nu-mi vine să cred. O fi aici ? Doamne ferește ! Cum asta... Să omoare ? Ca să omori îți trebuie un curaj de taur. Altfel cum s-ar putea ? Cum ? îmbătat cu *guarapo*. Nu... Nu-i nicăieri. A luat *machetele* cu el. L-a luat să plece la munte, să taie lemne, să scoată scoarță de pe copaci. Ce animal, ce brută ! Diavolul alb, cel mare, e ca Dumnezeu. Nu știi ? Nu ți-am spus ? Eu sînt o indiană stricată. O indiană vrăjită, o *huairapamushca*. Privește la fața diavolului alb, cel mare. Arde ! Privește la el. Te trăsnește ! Privește-i picioarele. Te cutremură ! Privește-i ceafa. Te spin-tecă !”

Băieții, amîndoi, și fiecare la rîndul lui, mereu în spatele mamei lor, murmurau ca într-o litanie :

- Nu-i, mamă !
- Aici o pusese...
- Noi am văzut-o.
- Stăteam la pîndă.

Obosită de a mai căuta, Juana se lăsă pe vine, plîngînd în fața focului. Copiii și cîinele stăteau lîngă ea. Din cînd în cînd murmură :

— Nu-i nicăieri *machetele*... *Machetele* e ascuțit. E ascuțit... Nu-mi vine să cred. Parcă-i un vis. E o armă ucigașă. Armă de tîlhar ! Cînd i se arată în față taica diavolul alb, cel mare, o spaimă groaznică îl mușcă în inimă pe bietul băștinaș... pe bietul *Yatunyura*, de asemeni... Parcă ar răsări toți morții din pădure ! Parcă ar

năvăli toți morții din rîpe și de pe podiș ! Toți morții pe care îi sfîrtecă vulturii. Minte nebună de indieni !

Împins de-o tainică și stranie pornire, după ce trecu rîul prin vad, Pablo Tixi urcă pieziș coasta pădurii din Providencia, pe aceeași cale pe care o luase Juana, în dimineata aceea cînd i s-a întîmplat nenorocirea. Ajunse pe culme. Căută prin toate tufișurile, prin rîpe, înapoi, înainte, în sus pe coama copacilor, spre cerul neîndurător. Frînt de oboseală și pîndind ca un animal de pradă, se sprijini de trunchiul copacului, de unde odinioară o urmărise pe indiana lui, pe indiana lui *huairapamushca*.

— Aici... Aici... *Carajooo*... spuse cu glas tare. Apoi continuă într-un fel de strigăt răgușit : Aici, *carajooo* !

— O ! o ! o ! se auzi ecoul de peste vale. „Acolo e moșia... E șura unde apare taica diavolul cel alb... Stă maica bucătăreasa, cea cu crucea făcută din cenușă...” își spuse indianul, cu o teamă care se împotrivea dorinței lui de a găsi... pe cine ? Pe... Privi în jos. Ștearsă de depărtare și de ora tîrzie, reuși să deslușească casa din Providencia.

— *Carajooo* ! repetă el din nou, umblînd în neștire dintr-o parte în cealaltă, tăind cu lovituri de *machete* ramurile de care se împiedica, deopotrivă cu cele care nu-i stăteau în cale.

— Unde-i ? Unde-i, *carajooo* ?

— O ! o ! o ! se auzea ecoul.

— Taica diavolul cel maaare !

— ... a ! a — re ! răspunse ecoul.

- Vreau să-ți beau sîngeleee !
- ... ge —le !
- Minciunăăă !
- ...ă ! ă ! ă !

Noaptea urca din adîncuri, din colțuri de pădure, din peșteri. Se cățara prin tufișuri, printre copaci, pe coastele munților. În zare, cerul era de un albastru închis. Istovit de drum, indianul se prăbuși în uitare, pe un morman de frunze uscate, mirosind a sudoare.

În zori, disperarea Juanei a dat o altă întorsătură jalnicei întâmplări. Înnebunită de frică, i-a oprit pe copii să părăsească coliba. Umbla de colo colo, căutînd ceva, fără să știe ce anume și, deodată, murmură :

„Să întîrzie la bîlci, nu e nimic. Să întîrzie la muncă, nu e nimic. Dar să întîrzie într-o luptă cu taica diavolul alb, cel mare ! Ave Maria... Tăicuță...”

Tot umblînd a ajuns la Providencia. În cerdac, intendentul și scriitorul făceau socotelile la vreo douăzeci de *huasipungo*. Erau atît de mulți indieni veniți la moșie pentru diferite treburi, încît sosirea Juanei trecu neobservată. Se apropie tiptil de ușa bucătăriei și, zărind-o pe bătrîna bucătăreasă, bolborosi pe un ton de jelanie :

— Ave Maria, maică !

— Ce s-a întîmplat ? Mi se pare că e chiar Juana, spuse bătrîna, fără a da crezare ochilor săi obosiți.

— Da ! Da !

— Ce vînt te aduce pe aici ? Intră să te odihnești puțin.

— Dumnezeu să te răsplătească.

Rămînînd singură cu bucătăreasa, Juana povesti tot ce s-a întîmplat, și își mărturisi temerile ei.

— Cum așa ? întrebă bătrîna.

— Întocmai așa, maică. A luat un *machete* dinadins ascuțit. A plecat în goană. Le-a spus copiilor că pleacă să-l omoare pe taica diavolul alb, cel mare.

— Isuse ! Trebuie să dăm de veste numai-decît intendentului. Tătucul stăpîn dă acuma mai rar pe-aici. Nu e de găsit.

— Te rog din suflet, maică.

Cînd bătrîna bucătăreasă și femeia indianului Tixi povestiră lui Isidro Cari ce se întîmplase, cu vaiete și jumătăți de cuvinte, intendentul, cu mirosul lui de cîine de pază, pricepu îndată gîndurile ucigașe ale indianului. Își aruncă poalele *poncho*-ului peste umeri, cum obișnuia să facă ori de cîte ori avea de isprăvit o treabă încurcată, și spuse :

— Ce îndrăzneală ! Cum a putut cineva să creadă așa ceva despre taica diavolul alb, cel mare ? Auzi, ticălosul !

— Adevărat ! cum a putut să creadă ? răspunseră într-un glas amîndouă femeile, cu un aer de convinsă nevinovăție, deși se citea bine în ochii lor ceea ce nu îndrăzneau să mărturisească.

După cele arătate de Juana, cu ajutorul cîinilor și a unor indieni *huasipungos*, ce se găseau întîmplător în curtea proprietății, dădură după puțină vreme peste Pablo, în pădure. Cu un gest autoritar, așa cum văzuse el la judecătoria tribunalului din San Martín, Isidro, fără să co-

hoare de pe cal, dădu ordin grupului de indieni care-l înconjurau pe criminal :

— Legați-l !

Buimăcit și privind cu ură la femeia care îl vînduse, la intendentul atotputernic, la indienii scîrboși, și clocotind în mintea lui o răzbunare crudă, împotriva copiilor care i-au trădat secretul, Pablo Tixi lăsa să i se ia *machetele*.

— Să te vedem acum, *carajo* ! urlă metisul, păstrîndu-și cea mai severă ținută, pe cînd îi lua arma din mîină.

— Ia-o, tătucule...

— Aha ! Corpul delict ! Cu arma asta... ajungi drept la închisoare. La închisoarea din Capitală ! încheie Isidro, examinînd pe îndelete *machetele*, după care îl băgă într-unul din desagi.

Amenințarea îl băgă în sperieți pe vinovat, dar și pe cei care-l țineau prins. „Nu merită o pedeapsă atît de grea, gîndiră cu toții, și într-un singur glas, palizi și înfricoșați, se rugară :

— Nu, stăpîne. Nu !

— Indieni criminali ! numai de pedeapsă vă e frică. E o crimă groaznică să omori un om !

— Nu era un om. Era o stafie... o stafie... îngîna tremurînd Juana.

— O stafie... o stafie... repetară în cor indienii și femeile.

— O să spună judecătorilor din Capitală, cine e taica diavolul alb, cel mare !

— O stafie... o stafie, taică...

Spaima puse stăpînire pe vinovat, pe femei și pe urmăritori. Plutea un murmur surd și un miros împutit de sudoare. Indienii știau din pro-

pria lor pățanie că închisoarea e departe, și e greu să scapi din ea. Că te poartă pînă acolo zile și nopți întregi, flămînd, fără să ai unde te adăposti. Toți banii ți-i mănîncă avocații și clănțaii tribunalelor. Procesele țin luni și ani, toată viața. Maldăre de hîrtii cu timbre scumpe, fel de fel de legi încîlcite și de neînțeles ! Indianii ajunseseră să prefere violența, nedreptatea, exploatarea, biciul, tortura și chiar moartea lîngă pămîntul lor iubit și liber. Lîngă oamenii de același neam cu ei, care îndurau aceleași suferințe ; lîngă coliba lor de pe *huasipungo* ; lîngă mica fîșie de pămînt însămîntată ; lîngă cîinele lor ; lîngă femeie și *guarapo*. Da ! Orice era mai ușor de îndurat, decît risipa de bani, disprețul, cruda nepăsare și, pînă la urmă, uita-rea în care te înmormînta închisoarea îndepărtată, de unde rareori se mai întorcea cineva.

— Trebuie să meargă la închisoare !

— Nu, tăicuță, s-au rugat cei din jur.

— Nuuu, preabunule, s-au rugat femeile.

Juana, bătrîna bucătăreasă și o slujnică indiană, care venise din curiozitate, au căzut în genunchi, înaintea intendentului.

— Judecați-l dumneavoastră... stăpîne...

— Eu ?

— Să facă dreptate taica intendentul !

— E din *Yatunyura*... răspunse Isidro, cu o semeție de nobil, și mare stăpîn...

— N-are a face. Va rămîne totul între noi.

— Indianul criminal ce-o să zică ?

— Ei, ce să zică ?

Pablo Tixi lăasă capul în jos cu umilință ; el se gîdea cum să se răzbune pe ai săi : pe femeia necinstită, pe copiii care l-au trădat...

— Bine... să nu vă plîngeți după aceea, îi preveni pentru ultima oară intendentul.

— E rugămintea noastră a tuturor...

— Pentru ca indianul să nu se mai gîndească vreodată să săvîrșească omor de om, va primi cincizeci de lovituri de bici. Chiar aici, pe loc. Atîrnati-l de un copac. Dezveliți-i spatele.

— Cincizeci din cele zdravene, spuseră indienii în dorința de a îndeplini cît mai bine porunca.

Bicele șuierară peste *Yatunyura*, spînzurat ca o momîie. Vaietele femeilor, strigătele biciuitorilor, gemetele înăbușite ale victimei, plesniturele bicelor se amestecau laolaltă într-o învălmășeală de groază și cruzime. Victima, cu toată dîrzenia ei, își pierdu cunoștința.

— Ajunge, tătucule ! E aproape mort ; e ca o cîrpă ! țipă femeia, căzînd din nou în genunchi în fața intendentului.

— Indian înrăit ! Repede i s-a închis gura.

— Pentru Dumnezeu, tătucule !

— Dacă am avea să-i dăm un drob de sare și puțină lămîie, nu s-ar face de rîs.

— Nu mai simte nimic.

— Dați-l jos, *carajo*, dădu ordin Isidro, dezamăgit.

— Dumnezeu să vă aibă în pază, preabunule, murmură femeile.

Cînd se putu ține din nou pe picioare, Pablo Tixi, beat de durere și de furie, veni să se spri-

jine de femeia lui care gema, și fi spuse din vârful buzelor :

— Să mergem la colibă, *carajo*.

Juana a înțeles ce-o aștepta, totuși merse cu el. Unde ar fi putut să-și petreacă zilele și nopțile ? Unde ar fi putut s-o aștepte copiii ?

În loc să-i treacă turbarea după pedeapsa ce-o suferise, și să-și dea bine seama, acum, de neputința de a se răzbuna, indianul lăsă frâu liber urii față de ai lui, cu deosebire împotriva copiilor marelui diavol alb. Intrînd în colibă, nu spuse nimic, se închise într-o tăcere amară și rece, ca de stîncă, în timp ce Juana și micuții rămăseseră înspăimîntați.

Într-o zi, pe cînd lipsea din colibă femeia — de care se simțea totuși legat prin nestăpînitele sale porniri de milă și dorințe — s-a închis numai cu copiii.

— Acum o să vedeți voi, *carajo*, bandiților ! țipă el, alergînd să-i prindă pe micuții care încercau zadarnic să fugă, să se ascundă după bălegarul uscat și după lemne.

O neînchipuită groază i-a cuprins pe Pascual și pe Jacinto, cînd s-au trezit în mîinile monstruoase ale indianului, și au văzut ura aprinsă în pupilele înroșite ale tatălui lor cel rău. Nu știau ce să facă, să țipe, să ceară iertare, să plîngă... Simțeau în gură un gust amar de mătrăgună : parcă erau sub stăpînirea unui vis urît, înspăimîntător ; parcă se cufundau, sleiți de puteri, în nămolul unei mlaștini...

— Nu ! *Ayayay* ! țipară deodată copiii. Degetele indianului se înfipseră în carne, în oase, în nervi, în suflet.

— Ca pe niște viermi am să vă zdrobesc !
 — Nu, lasă-ne, tăicuță, se rugară copiii.
 — Asta ați vrea voi, *carajo*.
 — Tăicuțăăă !
 — Acum sînt tăicuță, nu-i așa ?
 — *Ayayay ! Mamăăă !*
 — Așteptați, bandiților. Acum... acum am să
 vă fac să urlați ca niște capre înjunghiate !

Uniți prin suferință și aceeași disperare, Pascual și Jacinto încercau instinctiv să trezească un sentiment de milă în sufletul lui Pablo.

— Iertare, tăicuță. Noi nu ți-am făcut nimic...
 — Cum, nimic ?
 — Iartă-ne, bunule !

Vrînd să-i îngrozească și mai mult pe copiii speriați, indianul privea spre foc, unde flăcările se învolburau sub o oală de pămînt ; apoi, cu o cruzime diavolească, cu o mînie care încerca parcă să-și răscumpere toate umilințele vieții sale trăite în rușine, mizerie și eșecuri, apucă fără să se grăbească un lemn aprins cu mîna dreaptă, îl ridică în sus ca pe o torță răzbunătoare, și gesticulînd ca un posedat de o adîncă și sălbatică pornire, tipă :

— Indieni netrebnici !... Metiși păcătoși, *carajo*... ! Copii ai marelui diavol alb sînteți, nu-i așa ? Cu lumînare indiană am să vă ard botul, am să vă ard inima, am să vă ard mîinile, am să vă ard ochii...

— Nu, nu, tăicuță !

— Numai așa nu-l veți mai putea sfîșia pe bietul indian... pe bietul băștinaș lipsit de apărare.

Prins în cleștele pornirii lui sălbaticе și al unui simțămînt de milă, care mai stăruia în el, într-un amestec diavolesc de îndemnuri potrivnice, plîngea, cînd apropia focul de fața copiilor. N-ar fi putut spune dacă de furie sau de mîhnire.

— Tăicuțăăă !

— În gură ! să nu mai spuneți altora tainele mele...

— Nuuu ! urlară gemenii, ferindu-se cu dibăcie și cu un curaj neașteptat de focul care era gata să le frigă buzele.

— Plozi nefericiți ! O să vedeți voi îndată... bolborosi indianul, fără să izbutească ce își pusese în gînd.

— Nu. Nu ! tropăiră copiii.

— Cu mine v-ați găsit să vă puneți, plozi netrebnici ?

Mînat de o cruzime fără margini, îi prinse cu brutalitate, în timp ce se zvîrcoleau, și le legă cu o frînghie mîinile. Cînd în sfîrsit, reuși să-i imobilizeze, le strigă cu o sălbatică batjocură :

— Acuma mișcați-vă, tîlharilor !

— *Ayayay !*

— Bratele...

Indianul *Yatunyura*, înnebunit, beat, ca un animal turbat, le împinse mîinile mici, cu degete tremurătoare, pînă în mijlocul focului. unde flăcările erau mai vii, ca să ardă mîinile plozilor, care aveau în ochi pe marele diavol alb !

— *Ayayay*, măiculițăăă !

— Copii blestemați ! Vreau... să vă frig pielea voastră pe jumătate albă.

— *Ayayay !*

— ...pe jumătate albă.

— *Ayayay... Aya...*

Nici tropăitul frenetic, nici urletele, nici vae-tele, nici mirosul de carne arsă, nici fumul înăbușitor al focului, nici lătratul jalnic al cînelui care zgîria ușa, nu l-au emoționat pe călău. Când, însă, i-a văzut pe copii leșinînd s-a speriat.

— Copii... copilașilor... Vreți să-l speriați pe bietul tată indian, nu-i așa ? Vă prefaceți numai... Uite, v-am scos mîinile din foc. Ajunge !

Tăcerea neînsuflețită a băieților, încremeniți parcă în grozavul vis al unui somn adînc, preschimbă, pînă la urmă, furia ucigașă a lui Pablo Tixi într-o spaimă de om bolnav. Ca totdeauna cînd dădea de greu, și de astă dată fugi, ieși din colibă și, cum se mai întîmplase de atîtea alte ori, hoinări beat timp de aproape o săptămînă prin sat.

Apoi se înapoie acasă. Nici măcar n-avea unde să se ducă, nimeni nu i-ar fi dat de lucru. Femeia lui abia îi mai vorbea, plînsă și plină de ură, iar gemenii, voind parcă să se răzbune, îi arătau neconținut, fără să scoată un cuvînt, mîinile lor pline de arsuri și bășici. Cîinele dădea din coadă și lătra cu dușmănie la crudul lui stăpîn, de parcă ar fi fost un străin. Cîteva zile mai tîrziu, totul rămăsese o tristă întîmplare, îngropată de vreme, și aproape uitată. Numai rănile băieților se întinseseră pînă aproape de

coate ; băieții simțeau dureri mari la încheieturi și aveau febră în timpul nopții, din pricina puroiului care le prinsese subțiorile. Groaza, pe care le-o inspira tatăl lor, le mărea și mai mult disprețul și ura față de el.

Datorită noii situații în care se găseau, după cumpărarea proprietății vecine, Isidro Cari și soția lui au străbătut în grabă o etapă de totală transformare a situației și purtării lor. Ei numeau această schimbare înnobilarea numelui și a familiei lor. Isabel și-a luat două slujnice, indiene crescute de mici în casele stăpînilor, să aibă grijă de primul ei născut, micul *su mercé*, și s-o însoțească duminicile, cînd mergea la biserică, cărîndu-i pe umeri scăunelul pe care stătea cît ținea slujba. Purta acum rochie în loc de fustă, iar cozile le înlocuise cu bucle și moațe. Intendentul metis a părăsit, la rîndul lui, găitanele, pantalonii din piele de oaie, și a început să poarte, cu o eleganță cam forțată, pantaloni de călărie stil „mare senior” și cizme cu șireturi. Încetă să mai bea *chicha* și *guarapo*, și nu se mai îmbăta decît din cînd în cînd, și numai cu bere. Dar o intervenție, cu totul neașteptată, a Sfintei Fecioare, care era ocrotitoarea satului, și a cărei sărbătoare se ținea în fiecare an, a oprit puțin în loc temeinicul progres al acestei familii de metiși, care se pregăteau să devină latifundieri în toată puterea cuvîntului.

Întîmplarea s-a petrecut în toiul praznicului Sfintei Marii, după liturghie și după tradiționala procesiune. Ca în toți anii, parohul, în larma focurilor de artificii, îmbrăcat cu etolă de dantelă

și odăjdii țesute din fire de aur, printre nori de tămâie, ploaie de flori, cuvinte latinești și apă sfințită, a așezat în tinda bisericii icoana Sfintei Fecioare, cioplită în lemn și împodobită cu mă-tăsuri grele, unele peste altele, cu panglici, diademă de argint, fluturi strălucitori, voaluri și dantele. Acest altar improvizat era folosit de obicei, ori de câte ori se simțea nevoie, pentru înscenarea minunilor în mijlocul metişilor din Guagraloma și a indienilor de prin împrejurimi. Indienii soseau în cete și se îndreptau spre piața din fața bisericii, pentru a-și face rugăciunea de dimineață. Fiecare grup păstra un ritual deosebit. Cei de pe podiș veneau, în asurzitoare sunete de cornuri, de tobe și de glasuri, în pantaloni din piele de oaie, cu eșarfe și *ponchos* dungați. Dansau și săreau într-un joc bezmetic, care imita bătaia cu biciul, cu arcanul și cu lavașa. Dansul era violent, sălbatic și dezlănțuit. Sunetele muzicii și şuieratul bicelor se amestecau cu furia vântului, printre crestele stîncilor, curgînd ca o lavă fără sfîrșit. Urletele se ridicau ca un blestem, iar dansatorii parcă erau apucați de ducă-se-pe-pustii. Însuflețirea nu dură mult, și toți căzură în genunchi în fața altarului din tinda bisericii, umiliți ca niște cîini bătuți și mirosind a scutece de copii. Stăteau încovoiați, triști, înfrînți. Locuitorii din vale au pornit apoi grămadă, încet-încet, pînă în piața din mijlocul satului, purtînd măști de alamă, peruci din fibre de agavă, diademe înalte, pieptare largi, împodobite cu mărgele de sticlă, oglinjoare, cutiuțe, fișii de hîrtie aurită. Aici se așezară în cerc și

începură să danseze, bătînd puternic cu picioarele, în ritmul unui fel de *sanjuanito*, fiecare avînd în mîna dreaptă capătul unei panglici de culoare țipătoare. În vîrtejul dansului, panglicile se adunau și se desfășurau în jurul unei prăjini lungi înfipte la mijloc, în timp ce se cînta din *pingullos*¹ și *rondadores*². La fel ca și indienii pe pe podiș, în fața Sfintei Fecioare încetau pe neașteptate veselia, își ridicau masca pentru a plînge și a-și sufla nasul, schimonosindu-se, văitîndu-se și amestecîndu-se în mulțimea credincioșilor dinaintea lor. Fudulia celor din *Yatunyura* se vădea în găteala primarilor și a vrăjitorilor, care purtau bastoane cu mîner, însemnele autorității, lanțuri și medalii de argint, amulete de oțel, coarne pictate în culori aprinse, și podoabe de pene. Duceau în mînă mici ramuri din arborele lor tutelar, pe care le mișcau în pas cu monotonă și tulburătoare melodie a flautelor și a tobelor. În timp ce dansul era în toi, porneau val-vîrtej, ca o turmă fugărită, și înainte de a se tîrî în fața Fecioarei — care în subconștientul lor era *huairapamushca* — se biciuiau cu furie unii pe alții, ca să ispășească păcatul de a-și fi trădat idolul, flagelîndu-și trupul cu ramurile pe care le purtau. Seara, cu o dezlănțuită cruzime, mețișii — administratorii, negustorii, meseriașii, paracliserii, oameni fără meserie și fără avere, care pe jos, care călare, înarmați sau

¹ Fluier mic din rogoz (n. r.).

² Un fel de nai (n. r.).

fără arme — goleau piața și, mușcînd și lovind, se înghesuiau, să fie cît mai aproape de locul, unde bolnavii lor aveau să se vindece, printr-o minune. Vacarmul devenea atunci un adevărat delir :

— Afarăăă ! Afară de aici, indieni păcătoși !

— Pe aici, pe aici !

— Acum ! Fără teamă ! Înainte !

— O clipă... o clipă... pînă se va îndura Sfînta Fecioară.

— Alungați-i, au stat aici toată dimineata... Noi...

— Pînă s-o milui Maica Domnului...

— Ce, *carajo* ! Praf să-i faceți !

— O clipă...

— Nimic, afară !

— Strîmbul să se îndrepte ! Rana să se vindece !

— Dați în ei ! Nu sînt decît niște indieni nemernici !

— Unde ți-ai lăsat copilul ?

— Uite-i, că au început să fugă ! Fug ca niște diavoli !

— Unde l-ai lăsat pe bătrîn ?

Ca în toți anii, Torcuato Rodríguez a așezat-o pe femeia sa, pe biata lui femeie neputincioasă, cît mai aproape de altar. Larma mulțimii, învîlmășeala, mirosurile, totul o înăbușea.

„De data aceasta trebuie să se întîmple minunea ! De data aceasta, neapărat... Două liturghii și un praznic îți închin acum, cînd am de unde face rost de ceva gologani, dacă faci minunea...”, spuse metisul privind cu ochii plini de lacrimi la Sfînta Fecioară, apoi, întor-

cîndu-se spre bolnavă, fi spuse pe un ton de prefăcută veselie :

— Să te rogi tare, cu încredere și cu dragoste ! Fiecare pune de-o parte puțină credință pentru caz de nevoie. Cînd vei simți furtună, pe care spui că ai simțit-o în alte dăți, să faci o sfortare să te ridici. Nițeluș, cît de cît...

Metisa paralică, mai palidă și mai nemișcată decît oricînd, așezată într-un fotoliu vechi, cu brațe înnegrite de lemn ordinar și înconjurată de la cel mai mic pînă la cel mai mare copil al ei, în loc să găsească ușurare și mîngîiere în cuvintele bărbatului, le simți amare și nepotrivite. Făcu un gest arătînd supărare, ca o fetiță încă-păînată, și murmură cu necaz :

— Nu fac oare tot ce-mi stă în putință ? Nu mă silesc în toate zilele ?... De cîte ori... de cîte ori... Ooof !

— Iar scîncești ca un copil ! Acuma, cînd toate sînt pregătite... În fața Sfintei Fecioare ! Nu se cuvine... Nimeni nu m-ar crede dacă aș povesti, începu să se plîngă Rodríguez, încercînd să uite și să ascundă în același timp că fusese de o sută de ori dezamăgit, căutînd s-o vindece. Nimic n-a folosit. Nici vrăjitoarele, nici doftoroaiele, nici leacurile băbești, nici rețetele farmacistului din San Martín. Făcuse tot ce era omeneste cu putință, chiar și dincolo de puterile omenesti.

Băieții, care se pricepeau la potolirea certurilor din familie, au intervenit, fiecare la rîndul lui :

— Mămico, nu fi nici tu așa...

— Fă-o pentru noi !

— Cît ne-am rugat ! Cîte mătăanii !... Și-a-cum...

— Ai să vezi, că se va milostivi.

— Ai să vezi...

Supărarea morocănoasă a femeii bolnave se mai muie puțin, cînd simți buzele și lacrimile celui mai mic dintre băieți, udîndu-i mîinile. Nu putea s-o lase nesimțitoare nici stăruința cu care căuta s-o înduplece bărbatul ei :

— Roagă-te cu credință, și te va face să mergi. Ce are s-o coste pe Sfînta ? Ce are s-o coste pe Făcătoarea de minuni ? Nimic. Trebuie să înțelegi.

— Da, înțeleg. Dar...

Mulțimea înghesuită și nerăbdătoare mirosea a fructe putrede. Un glas a început de undeva să murmure, și murmurul a crescut valuri-valuri pînă la altar. Oamenii, plini de nădușeală, mormăiau tot felul de cuvinte ciudate. Unii așteptau în extaz, alții urlau ca niște apucați.

Cu teamă și neputință femeia lui Rodríguez privi în jur, și văzînd că feciorii și soțul se uitau la ea cu îngrijorare și blîndețe, se simți oarecum vinovată. „Eu nu... De atîtea ori... Vreau... Păcatele mele ! Marile mele păcate... Ți-am cerut iertare... Iertare !” își spuse plîngînd cu o forță care o făcea să i se înfioare tot trupul.

— Ai și început... să plîngi ?

— Ooof !

— Simți ceva, mamă ?

— Ooof !

— Roagă-te mai tare... Mai tare... Cu credință... Din toată inima...

În fața stăruințelor naive și atât de călduroase ale ființelor dragi, dorind din răspuțeri să umble sau să moară, metisa paralizată simți cum mâinile i se încordau, în furia blestemelor și a rugăciunilor, de brațele necioplite ale fotoliului, și începeau să asude puternic.

— Uitați-vă...

— Asudă !

— S-a făcut roșie !

— Asudă ! Asudă !

„Sfântă Fecioară, făcătoare de minuni... Aș vrea, aș vrea. Îți cer iertare, iertare pentru păcatele mele. Numai copiii n-au păcate... Păcatele lui Torcuato... Of ! Nu-s eu vinovată de ele... Nu mă ascuți ? Da ? Spui că da ? Atunci voi putea, chiar acum...” se ruga în gând femeia lui Rodríguez, simțind o ciudată căldură în picioare care o făcea să uite învălmășcala și țipelele celor din jurul ei.

— Cu credință ! Să te facă să mergi ! Roagă-te, cere-i... ! urla ca într-un vis îngrozitor soțul bolnavei.

„I-o voi cere... i-o voi cere, *car ijo !*” răspunse în gând metisa, în culmea deznădejdiei, sub imboldul alor săi și a zelului cu care se ruga.

În acel moment, preotul, urmat de paracliser și de copiii din cor, în patrafir strălucitor, prin fum de tămâie, sub o ploaie de petale, se îndreptă spre altar, unde era Sfânta Fecioară ; de la această dumnezeiască tribună, după ce murmură ceva pe latinește la urechea sfintei milostive, împărți cu gesturi largi binecuvântări mulțimii de metiși. Toți cei de față căzură în ge-

nunchi și, într-o cutremurare plină de nădejde, se rugau urlînd :

— Măicuță ! Milostivo ! Vindecă-mă pe mine mai întîi, că am plătit liturghia, vînzîndu-mi haina cea nouă ! Inimioară, tămăduiește-mi rănilile ! Îți dau în schimb pe copilașul meu ! Sfîntă Fecioară ! Blestem pe capul tîrfei ! M-ai uitat și nu-ți pasă de mine ! Pînă cînd ? Vreau să muncesc ! Ridică-mă de jos ! Din noroi ! Măicuță, mi se scurge sîngele ! Fie-ți milă de cel sărman ! Fie-ți milă de mine, oropsitul... De noi... Tuuu !

Glasurile mulțimii se tălăzuiau mereu neobosite și, în rafale pline de izbucnirea acestor suferințe cumplite a tuturor, ajungeau pînă la Trinidad, femeia lui Rodríguez : nu putea să rămîna nepăsătoare față de acel puhoi de glasuri. Era strigătul atît de cunoscut inimii ei, era strigătul propriului ei sînge. Deodată crezu că visează și că cineva o ridică în aer. Cineva nevăzut care o împinge înainte și o îndeamnă să umble, ca altă dată, prin adunarea tumultuoasă a oamenilor, descurajați de mizerie și de neputință, printre femeile cu fețe schimonosite și triste. Paralitica s-a ridicat ca un vierme orb care-și mișcă anevoie capul.

— S-a ridicat ! a strigat unul dintre feciori.

— Minune ! au vestit cei ce se aflau în preajma familiei. Marea majoritate a mulțimii, cuprinsă de propriile ei speranțe, nu băgase de seamă cele întîmplate și își continua invocările, rugăciunile, urletele.

— Așa, așa ! murmură bărbatul, cu o surprindere copilărească, și cu ochii încă neîncrezători.

— Minune, măicuță !

Susținută, ca într-un brîu, de extazul frenetic și de impulsul puternic al propriei sale voințe, Trinidad făcu unul, doi, trei, patru pași, dar la al cincilea, poate zăpăcită de vorbăria plîngăreață a soțului și de rugămințile copiilor, ale cărei iubitoare și amare stăruințe cereau mai mult decît era cu putință, speriată poate de țipetele celor prăbușiți în jurul ei, simți că se scufundă ca într-o mlaștină și că îi fuge pămîntul de sub picioare. Trupul se clătină, și căzu întinsă ca o paieață căreia i s-au rupt sforile.

— Ce s-a întîmplat ?

— Tocmai acum...

— Ce s-a întîmplat, mămică ?

— Minunea...

— Trinidad, eu sînt soțul tău. Se pare că... Se pare că Sfînta Fecioară ne va asculta.

— Poate că ne va auzi... îngîină cu jumătate glas bolnava, amărîtă și decepționată. Puterile, încetul cu încetul, o părăseau, vraja minunii se risipea, sîngele nu-i mai zvîcnea în vine... Era din nou pierdută.

— Măicuță...

— Vorbește, nu sta întinsă ca o vită istovită. Atît de frumos începuseși să umbli !

— Atît de frumos, spuseră în cor feciorii.

— Scoală-te ! N-a fost decît un moment de oboseală. Nu fi rea. Nu mă face... nu mă face să sufăr...

— Nu sînt rea... Nu pot !

— Dar minunea ?

— Nu pot ! oftă femeia, ridicîndu-se în capul oaselor, cu o disperare plină de durere dar și de ciudă în același timp.

— Trebuie să poți ! spuse metisul Rodríguez, cu o stăruință grosolană și nepotrivită.

— Nu !

— Ba da !

Cu buzele uscate, purtînd parcă în privire umbrele unei nopți de furtună, cu obrazul îngrozitor de crispat, horcăind ca o fiară în agonie și clătînînd în neștire din cap, paralytica zăcea întinsă pe jos și refuza să mai încerce. Bărbatul îndărătnic, prins ca de friguri, cu degetele încheștate, bolborosind frînturi de cuvinte, cu spume în colțurile gurii, părea copleșit de-o nesfîrșită oboseală. Puținii curioși, care se strînseseră în jurul familiei, dibuiră numaidecît pricina pentru care nu izbutise minunea, și de ce Sfînta, dintr-o dată, renunțase la milostivire. „Bunătatea cerului nu se poate coborî asupra celor ce și-au vîndut sufletul diavolului în prădăciuni, lăcomie de bani și trădarea stăpînilor...“, gîndeau în același fel metișii și metisele care cunoșteau necinstita cîrdășie a lui Rodríguez cu intențentul Providenciei.

— Cum ?... Cum mai are Torcuato nerușinarea să-l roage pe Dumnezeu, cînd știe bine că nu-i vrednic de mila cerească ! s-a oțărît o bătrînă, cu ochi de vrăjitoare, îmbrăcată în zdrențe, și împărtășind cu glas tare gîndul tuturor.

— Așa-i... Așa-i.

— Să se spovedească ! Să-și mărturisească păcatele ! Să se pocăiască !

— Să-și ceară iertare !

— Dumnezeu iartă întotdeauna.

— Întotdeauna...

— Să spună ! Să vorbească ! Unde este ?

Vinovatul, sub povara remușcărilor, cu atât mai chinuitoare și mai amare, cu cât își dădea seama că toți îi știau păcatele și, fără îndoială, îl pizmuiau — chiar și cei din alaiul ceresc — răspunse în gând : „Aici... Aici sînt“.

— De ce taci ?

„Pentru mine nu mai e scăpare... Eu i-am spus lui Isidro... Eu l-am rugat... Pentru copii, pentru femeia mea care cere îndurare... Adevărat, am păcate, dar sînt altele și mai mari. Eu știu...“

— Ce diavol ! Ce diavol !...

„Mi se frînge inima... inima... Să mă spovedesc... să cer iertare... Dacă nu vorbește Isidro, eu ce să mărturisesc ? “

— Nu te mai ascunde ! Nu mai fă pe prostul. Prea Sfînta Făcătoare de minuni știe tot. Și Dumnezeu știe !

„Ei... sus-acolo... mă vor judeca ca pe un răufăcător, ca pe un nelegiuit... Sînt osîndit... Iadul mă așteaptă... Mă vor chinui diavolii în bezna pămîntului... Iadul mă va înghiți, după moarte...“

— Să se spovedească, poate mila Sfintei Fecioare se va întoarce asupra bolnavei, să-i vindece boala...

Bolnava, de care toată lumea uitase, zăcea întinsă la pămînt și privea rugătoare spre bărbatul ei. Băieții, la rîndul lor...

„Ei știu... N-au milă de mine, bietul taică al lor... Se uită cu ochi firoși la mine... Ah ! ei nu înțeleg... nu înțeleg... că sînt gata să mă jertfesc pentru ea... Ea n-are nici o vină... Eu... eu și Isidro... Ce să fac ? Luminează-mă, Doamne !“

Zăpăcit, fără să știe ce face, metisul Rodríguez se învîrtea de colo pînă colo, privea spre cer și dădea din mîini, ca și cum ar fi căutat, în restrîștea lui, un drum spre izbăvire. Peste marea de capete, și dincolo de brațele care îl înconjurau acum amenințătoare, erau alții, care neștiind și neaflînd ce se întîmplase, implorau neconținut pe Prea Sfînta Făcătoare de minuni. Departe, ca într-o zare înnegurată — poate că bunul Dumnezeu îl adusese dinadins în fața cîrciumii surorilor Cumba — călare pe un murg jucăuș, se ivi statura lui don Gabrielito.

„Un semn din cer... O prevestire a mîntuirii mele... a însănătoșirii ei... femeia mea neputincioasă... femeia mea“, gîndi păcătosul, strivit de amenințările alor săi și obsedat și îmbătat de credința că s-ar putea împlini pe de-a-ntregul minunea. Apoi își spuse : „La el, la cel pe care l-am furat, e toată nădejdea...“

Și în timp ce-și tăia drum prin mulțime, sute de glasuri, ca un curent de apă curgătoare, îl împingeau și-l îndemnau spre mărturisirea faptei care-l tulbura atît.

- Să te spovedești !
- Să-i spui totul !
- Să te pocăiești !
- Niciodată nu-i prea tîrziu !
- Niciodată !
- Pentru Trinidad !

— Pentru toți !

Leoarcă de sudoare, istovit, stors de puteri, însoăimîntat, bolborosind frînturi de cuvinte neînțelese, metisul Rodríguez ajunsese în fața stăpînului Providenciei. Se agăță de gîtul calului cu violentă și stîngăcie.

— E beat, spuseră cei care îl însoțeau pe don Gabrielito.

Dar Torcuato, tremurînd din cap pînă în picioare, cu părul vîlvoi — își pierduse pălăria — cu obrajii supti și privirea întunecată, scăpîndu-se pe el ca un cîine speriat, și înfruntînd primejdia de a fi trîntit la pămînt sub copitele calului, se rugă :

— Fie-vă milă, iertați-mă ! Iertați-mă, pentru ca Sfînta Fecioară s-o facă să umble pe femeia mea.

— Ce spui ?

— Sînt un păcătos, senior. De aceea... de aceea Prea Sfînta Milostivă nu vrea ca Trinidad... Domnul Dumnezeu mi-e martor. Am fost înțeles... cu intendentul dumneavoastră, cu Isidro... Amîndoi sîntem vinovați...

— Nu pricep.

— V-am furat, senior ! Am început tăind copacii din pădure, mai mulți decît vă plăteam dumneavoastră... Pe podiș... nimeni nu știa cîte vite sînt... am vîndut... patru pînă la șase capete de vită pe lună... din cirezile dumneavoastră... Cîștigul îl împărțeam...

— Cu Isidro ? urlă moșierul.

— Da. Împărțeam... fiecare o jumătate. Am păcătuît, senior. Dumneavoastră sînteți om bun,

iertăți-mă, pentru ca Sfânta Fecioară să mă ierte și s-o vindece pe Trinidad.

Drept răspuns, Gabriel Quintana, stăpînit la rîndul lui de o sfîntă indignare, înfipse pîntenii cu cruzime în burta calului, silindu-l să se ridice în două picioare și să-l trîntească la pămînt pe metisul nerușinat și scîrbos. Apoi, fără să spună un cuvînt, cu o hotărîre teribilă, ce se putea citi în paloarea fetei sale și în buzele-i tremurînde de furie, se îndepărtă spre cel mai apropiat colț al uliței.

În timp ce metisul Rodríguez se ridica de jos, mototolit, murdar de noroi și mirosind a baligă, parte din oamenii care umpleau piața și fuseseră de față la toată întîmplarea, începură să murmure, găsind că stăpînul Providenciei fusese prea nemilos.

— Nici n-a deschis gura. Se făcuse galben și stătea ca împietrit.

— Ce, s-ar fi dezonorat, dacă îl ierta?

— Dacă îl ierta, Prea Milostiva s-ar fi îndurat să facă minunea.

— Și dacă nu s-ar fi întîmplat nimic?

— Poate de aceea...

— Se mai spune că e cavaler!

— N-o fi vrut să se pună rău cu Sfînta Fecioară?

— O fi adevărat că are legături cu liberalii?

— Nici la sfînta liturghie nu se duce!

— Dar cu preotul e prieten bun de băutură... și joacă împreună cărți... amîndoi...

— Tăceți din gură! Or fi numai vorbe.

— Cine le scornește, tot noi?

— Unde o fi pornit atât de furios don Gabrielito ?

— Furios de parcă voia să muște.

— Furios, că ar fi fost în stare să ucidă.

— Cine o să plătească oalele sparte ?

— Cine ?

În drum spre Providencia, Gabriel îl întâlnește pe Isidro, care o luase pe jos spre sat, împreună cu vreo douăzeci de metiși și indieni. Trase frîul cu violență și, uitîndu-se amenințător la intendent, răcni :

— Hoț de metis ! Indian nerușinat !

— Eu... ? reuși să bolborosească Isidro, făcînd doi pași înapoi, ca să poată fugi. Era o mișcare instinctivă, în realitate nici el nu știa ce învinuire i se aducea. Teama însă...

— Fecior de curvă ! continuă Gabriel, năvălind cu calul printre oamenii care-l însoțeau pe intendent.

— Stăpîne...

— Stăpîne ? Fățarnic fără de rușine ! După ce m-am purtat cu tine ca un tată. După ce...

— Mă insultați, fără să spuneți de ce, răspunse metisul speriat, căutînd să afle motivul pentru care stăpînul își ieșise din fire.

— Fără să spun de ce ? Acum cîteva clipe, Rodríguez a mărturisit în fața oamenilor și a Sfintei Fecioare toate hojiile și mîrșăviile voastre !

După atîția ani de atotputernicie moșierească ; după ce ajunsese să fie respectat la oraș, și mai mult încă la țară, ca un mare stăpîn ; după ce se deprinsese să-și facă toate poftele după voie,

să împartă slujbe și hatîruri după bunul său plac ; să facă risipă pentru fleacuri și să se arate zgîrcit la cheltuieli folositoare, Gabriel Quintana nu mai avea același simț moral și aceeași putere de pătrundere, pe care o dovedise în primele sale scrisori, după sosirea la Providencia. Prins de patima luptei murdare pentru apărarea unor privilegii exclusive, de care într-o epocă nu prea îndepărtată se simțea străin, își ieșea din fire, ori de cîte ori cineva, apropiat sau nu, încerca să-i știrbească cît de cît noblețea, demnitatea, sau să-l atingă în interesele sale. Schimbase scara valorilor, după care îi prețuia pe cei care-i acordau, sau se făceau că-i acordă stima lor, fie ei dintre cei sus-puși ori oameni de rînd. Aflînd acum despre trădarea intendentului său, și prețuindu-l ceva mai mult decît pe un indian, dar ceva mai puțin decît pe o vacă de rasă, ar fi vrut să termine o dată cu el, dînd cîteva lovături de bici acestui animal care se apăra urlînd :

— Minciuni ! Minciuni, stăpîne !

— Cum așa, minciuni ? *Carajo !*

— Acest Rodríguez e un ticălos. Umblă numai cu minciuni. Cînd și unde am făcut ce spune el ? întrebă Isidro cu îndrăzneală, schimbîndu-și dintr-o dată atitudinea, și aducîndu-și aminte cu mîndrie că era stăpînul unei case de cărămidă arsă, cu acoperiș de olane, și a cîtorva bucăți bune de pămînt.

— Metis fățarnic ce ești ! Destul ! Ai să pre-dai chiar mîine slujba altui intendent.

— Nu se poate, stăpîne. E o calomnie ! Unde sînt dovezile ? Nu e drept, după atîția ani...

— Atîția ani, în care m-ai furat.

— Dovezi, stăpîne, dovezi ! stăruia metisul cu prefăcută blîndețe, prinzîndu-se cu dibăcie de dîrlogi, așa cum făcuse prietenul său Rodríguez, pînă ce sărise calul în două picioare.

— *Carajo !* începu să urle stăpînul Providenciei, clătînîndu-se în șa ca o momîie.

În lupta aceea inegală, neputînd să se apere, Gabriel se pomeni trîntit la pămînt. Se ridică clocotind de mînie, apucă biciul cu trei curele — care devenise prietenul său nedespărțit — și înaintă, cu o satisfacție teribilă, spre Isidro, care rămăsese în mijlocul drumului. Indienii și metișii care se strînseseră așteptau să vadă ce va urma, înțelegîndu-se între ei fără să scoată un cuvînt și fără să miște din buze, așa cum știu oamenii aceștia să vorbească clipind numai din ochi și făcîndu-și semne. La un moment dat, părea că indienii și metișii gîndeau în același timp același lucru :

„Bagă de seamă, frate... Lasă mîndria... Lasă țîfna... Vei găsi altă dată un prilej mai nimerit“.

„De ce ? Nu sînt oare destul de puternic să mă apăr, ba să-i sug și sîngele ? E singur. Voi sînteți cu mine. Acum !“ îi stîrni Isidro Cari, într-o atitudine de cîine care vrea să muște, și privind pe sub sprîncene la prietenii săi. Aceștia însă, speriați la gîndul de a-l ataca pe atotputernicul stăpîn al pămîntului, se codeau, pierzîndu-și impulsul care-i unea la început. Tăranii din Guagraloma, pentru a-și scuza lașitatea, dădeau vina pe indieni :

„Cine știe dacă indienii vor fi de partea noastră ? Sînt niște porci ! Mai ales că toată dorința lor de răzbunare se îndreaptă asupra

noastră, care i-am apăsât și i-am chinuit în folosul stăpînilor proprietari de pămînt, a stăpînilor trimiși de Dumnezeu, a stăpînilor impuși de lege... Cum să avem încredere în ei !...

La rîndul lor, indienii, ațîțați, nici nu se gîndeau, sau mai bine zis nu judecau :

— Cum să-ți pui pielea la bătaie în apărarea intendentului, cînd el... cu biciul, cu bîta, cu cuțitul, cu făclii aprinse ne-a chinuit, ne-a pedepsit, ne-a înșîngerat, ne-a umplut trupul de cicatrice, zbierînd la noi ca un diavol : Stăpînul *su mercé* este ca Dumnezeu, ca Sfînta Fecioară, ca un rîu în revărsare, ca lava vulcanului ! Indieni nerușinați ce sînteți, ticăloșilor ! tîlharilor ! Chiar el vorbea așa... iar acum, bieții de noi... cu ce curaj ? cu ce inimă ? Ne-au luat totul...

Și în timp ce patronul — cu biciul ridicat — sta gata să pedepsească, un dialog ciudat, care părea ispășirea unor păcate strămoșești, s-a înfiripat între grupul de metiși — printre care nu se afla nici un indian — și intendentul resemnat :

— E stăpînul tău, Isidro.

— Da.

— Sîngele care-ți curge în vine un stăpîn ți l-a dat.

— Da.

— Te mîndrești cu sîngele acesta.

— Da.

— Stăpînul ți-a dat adăpost și hrană...

— Da.

— Stăpînul te-a învățat să te bucuri de viață, să trăiești.

— Da.

— Dorința noastră cea dintâi e să ne slujim stăpînul.

— Da.

— A ta de asemenea.

— Da.

— Atunci pentru ce ?

— Cum pentru ce, *carajo* ?

— Trebuie să aștepți pînă cînd va suna ceasul nostru.

— Să așteptăm.

— În tăcere...

— În tăcere...

Prins între glasurile care îi veneau din afară și propriile sale gînduri, țintuit în mijlocul drumului, intendentul privea cum calul stăpînului alerga fără dîrlogi peste imașul vecin, în timp ce Gabriel, stăpînul atotputernic, în culmea mîniei, învîrtea biciul cu trei curele asupra metisului, lovindu-l peste spinare, peste brațe, peste obraz...

PĂRĂSIȚI DE DUMNEZEU

În seara acelei zile, zi nefastă pentru el, Isidro Cari fu cuprins de gânduri negre. E greu de spus în ce stare sufletească se găsea. Suferință să fi fost? Îngrijorare pentru viitorul lui? Dorul de răzbunare pentru pedeapsa ce-o suferise? Remușcare pentru vinovăția sa? O amețitoare senzație de gol, simțindu-se părăsit de Dumnezeu? Părerea de rău că trebuie să se despartă de Providencia? Sau rușinea că fusese biciuit, ca orice mizerabil indian? Poate toate la un loc. Îl rodeau, poate, suferințele vieții sale; amintiri de demult îi striveau pieptul, îi săgețau încheieturile, i se încolăceau în jurul gâtului, și-l înăbușeau, întunecându-i mintea.

Fără a lua în seamă vorbele femeii, care se pusese pe bocete aflînd despre cele întîmplate, și-i făcea muștrări stupide dîndu-i tot felul de sfaturi fără rost, metisul se duse noaptea în șopron să-și caute calul. Ascunzînd sub *poncho machetele* pe care i-l luase indianului Tixi, ieși în drum. „Încotro?” se întrebă, cu toate că nu-l ardea în sînge decît dorința de răzbunare împotriva denunțătorului. Vîntul suiera ca o amenințare de moarte, prin frunzișul care acoperea

pereții de chirpici, prin lanurile apropiate de porumb, prin ramurile îndepărtatelor păduri. Pe la sfârșitul praznicului Sfintei Fecioare, după o cumplită beție, oamenii se împrăștiară luînd drumul cărarilor știute, peste cîmpuri, lăsînd în urmă murmur de glasuri, jeluiri, blesteme și cîntece. Isidro se pomeni pe neașteptate, în fața casei cumătrului său. Ușa era încuiată. „O fi fugit?” gîndi el înciudat, sărînd de pe cal. Apoi țipă din cerdac :

— Torcuatooo ! Rodrigueez !

Tipetele sale sunau în noapte ca niște lovituri deznădăjduite într-o poartă veche. Fața suptă a celui mai mic dintre feciori se arată printr-una din micile ferestruici laterale ale casei. Ținea o lumînare în mînă.

— Cine-i ?

— Eu, *carajo* !

— Care eu ?

— Isidro Cari vine să ceară socoteală lui taică-tău.

— Ave Maria !

— Deschide !

— Vin îndată, răspunse băiatul cu lacrimi în glas.

Bolnava, stînd în fața focului din vatră, înconjurată de copiii ei, mai palidă și mai abătută ca niciodată, primi acest oaspe nedorit, ca o nenorocire cu neputință de evitat. Plîngea cu sughițuri. Nu putea vorbi. Avea atîtea de spus pentru dezvinovățirea bărbatului ei, dar nu izbutea să rostească nici un cuvînt.

— Unde-i Torcuato ? Unde-i ? Socotelile acestea se lămuresc între bărbați. Vreau... vreau

să-l întreb, de ce a făcut o asemenea prostie? De ce? întrebă Isidro, mîngîind *machetele* cu o nestăpînită plăcere.

Printre lacrimile și suspinele familiei metisului Rodríguez, se deosebeau, cu o înfiorătoare claritate, pîlpîitul lumînărilor, răsuflarea gîfîită a băieților și ușorul hohotit al femeii.

— Unde e? întrebă stăruitor intendentul Providenciei, cu glasul parcă mai puțin aspru. Cu o privire bănuitoare, cercetă toate colțurile care i se păreau suspecte.

Se auzea șuieratul vîntului, care se strecura prin ogradă, ca o grăbită filfîire de aripi, prevestind furtună. „Cine-i? El o fi?! Nu se poate!” gîndiră în același timp băieții, Isidro și metisa paralică. Fără voie, ochii tuturor se îndreptară în direcția de unde venea zgomotul. Era vîntul care răbufnise în vatră, ațîțind focul.

— Nu, nu e el... spuse femeia bolnavă.

— Unde-i? Vreau să-l întreb de ce a vorbit, cînd știa că își face și lui rău.

— Așteaptă. Am să-ți spun... Sîntem cu toții băștinași. Dumneata, eu și el. Ce vrei dacă pînă și Dumnezeu își bate joc de noi? îngînă paraltica, fără să-și ia ochii de la foc.

— De ce, *carajo*?

— Parcă dumneata nu știi! Pînă și Sfînta Fecioară ne-a amăgit, făgăduindu-ne că va săvîrși minunea... și nimic! Nimic... Toate au fost în zadar. Mă vezi tot cum am fost. Bietul Torcuato ar fi dat orice numai să mă vadă cît de cît înzdrăvenită. I-au poruncit să spună ce avea pe cuget... și n-a avut încotro... Înțelege acum, cumetre?

— Dar de ce să se apuce să spună prostii ? Curate prostii... mîrîi metisul, în timp ce se așeza pe laviță greoi, întunecat la față.

— Se întîmplă cîteodată și așa. Să vezi... Am făcut cîtiva pași, să fi fost trei, să fi fost patru, nu știu cîți să fi fost... Nu ți s-a povestit ? Se părea că toate începeau să meargă bine... Oh ! Oamenii strigau de bucurie... de necaz, poate ? Cine poate să știe ? Deodată... Sfînta, care mă apucase de subțiori și-mi dăduse puteri să umblu, m-a lăsat să cad... m-a părăsit, m-a lăsat singură. Singură de tot.

— Nu țipa, mamă.

— Cînd m-a văzut bietul de bărbatul meu căzînd și cînd i-a auzit pe credincioși cum îi strigau să vorbească, crezu că Domnul Dumnezeu și Sfînta Fecioară îl puneau la încercare, că-i dădeau un prilej să scape de chinurile iadului, cu care de atîtea ori ne-a amenințat preotul.

— *Carajo !*

— Ce putea să facă, pentru a scăpa de remușcări ? Ce alta decît să-și mărturisească păcatele ? Singurele pe care și le știe, pentru că altele nici nu are, cumetre. E un om bun... Bun...

Femeia vorbea mai departe, dezvinovățindu-se. Cuvintele ei încîlcite și fără legătură, spuse gîfîit, în grabă, cu sufletul la gură, potoliră încetul cu încetul dorințele ucigașe ale lui Isidro. Gîndurile și simțămintele lui se învălmășeau într-un amestec de porniri potrivnice. Spunea din cînd în cînd :

— Cum a putut să facă așa ceva ?

— Bunul Dumnezeu a vrut ca în clipa aceea să se arate don Gabrielito. Ca și cum ar fi spus : iată pe acela căruia trebuie să-i ceri iertare !

Jalea și lacrimile metisei îl făcură pe Isidro să dea înapoi. Pînă la urmă, a ajuns să-i spună și vorbe de mîngîiere :

— Nu mai plînge, cumătră. N-ai ce-i face. S-ar părea că cei din cer și cei de pe pămînt vor să-și bată joc de noi.

— De noi, metișii.

— Cu mine însă e altceva. Ai să vezi.

Indemnată de șiretenie, după ce-și șterse ochii cu basmaua, Trinidad spuse feciorilor săi :

— Copii, poștiți-l pe cumătru la un păhărel. Rachiul e și el cîteodată bun la ceva. Uneori strică, dar, alteori e sfetnic bun.

Și, fiindcă erau amîndoi foarte întristați, au băut în tăcere. Au dat pe gît primul pahar de rachi, fără plăcere. La al doilea pahar, simțiră totuși că îi cuprinde o căldură molesitoare, în care se topiră laolaltă, potolite, pornirile de răzbunare, vaietele și temerile. Începeau să pricεapă că-i leagă aceeași soartă.

— Pentru familiile noastre, cumetre !

— Așa-i. Pentru femeile și copiii noștri !

— Și pentru pămîntul nostru care nu e totdeauna atît de darnic, precum se spune.

— Mlaștina, înghețul, apele mari...

— Afacerile nu merg întotdeauna bine.

— Și cînd îți merge rău, cazi în primejdie și te nenorocεști ucigînd, bînd sînge...

— Sau mori.

— Pînă și bunul Dumnezeu...

— Pînă și Sfînta Fecioară...

— Parcă n-am fi la fel ca toți ceilalți !

— Ca toți ceilalți...

Iar cînd Rodríguez se ivi în pragul ușii, Isidro nu sări asupra lui să-l spintece, cum își pusese în gînd. Metisul arăta rău. Cu *poncho*-ul care-i cădea de pe umeri, se apropie ca un om speriat, cu o privire umedă, în ochi, cerșind iertare. În loc să-i zdrobească capul și să-i sfîrtece pîntecele trădătorului cu *machetele*, intendentul se mulțumi să se ridice în picioare și să-i arate arma cu o încetineală calculată. A fost destul, pentru ca cel amenințat să se apere, băieții să urle speriați, îngenunchind la picioarele lui Isidro, iar paralitica să țipe cu toată disperarea neputinței sale :

— Fie-ți milă, cumetre ! Și dumneata ești de-ai noștri !

— Și eu... repetă Isidro, după o scurtă tăcere.

Ascultase cu amărăciune cuvintele pline de adevăr ale femeii, ca și cum i-ar fi aruncat în față un blestem. Vroise să-și omoare complicele, păcatul, hoțiile, sîngele și speranța lui.

— Cu *machetele* indianului ticălos... Al indianului care încercase să se ridice împotriva stăpînului... Eu, în schimb... Oh ! zise lăsînd să-i cadă din mîină arma. Băieții o ridicară de pe jos și o dădură paraliticii.

— Cumetre dragă, recunosc, sînt vinovat. M-am purtat ca un nerod. Între noi însă putem să ne iertăm... se ruga Torcuato.

— Bine. Dă-ne de băut, cumătră. spuse Isidro, vrînd să-și potolească arsura simțămintelor potrivnice care-l chinuiau.

— L-ai iertat, așadar? Ce inimă bună!... murmură bolnava.

— Ce pot să fac?

— Mulțumesc, cumetre. Noi, da, ne putem înțelege... Dar, seniorul Providenciei n-a vrut să fie milostiv și să mă ierte.

— Nici pe mine n-a vrut să mă ierte. Care intendent face ce am făcut eu? Să mă dea afară după atîția ani...

— Cum? Te scoate din slujbă, cumetre?

— Așa mi-a spus.

— Nu e drept. De cînd erai copil...

— De totdeauna...

Din vorbele pe care le-au schimbat, golind pahar după pahar, în noaptea aceea, Isidro a priceput că în fața lui Gabriel, care în ultimul timp devenise autoritar, crud, atotputernic și lacom, planurile lui asupra pămînturilor pe care le dorea se vor lovi ca de o stîncă. Trebuia să găsească o altă cale. Care? Poate tot pe spinarea indienilor. Dar cum? Se frămînta și nu găsea nici o soluție. Mai tîrziu, poate...

— E mai bine așa. Nu face să mori intendent, așteptînd pomana unei bucăți de pămînt. Viitorul nostru... De cîte ori n-am mai vorbit noi despre ce-ar fi de făcut? Încheiase Torcuato discuția, aproape de miezul nopții.

— Da. Am să fac ceea ce se cuvine! spuse Isidro, plin de noi speranțe.

Cele două locuri rămase libere în administrația Providenciei — căci fusese concediat și Víctor Simbana — au fost ocupate de doi metiși, rude ale nepoatei preotului, un oarecare Luis

Estrella pentru contabilitate, și un anume Segundo José Yépez, ca intendent.

În aceste zile, cînd Isidro trebuia să predea slujba, precum și toate socotelile moșiei, lucrul cel mai dureros a fost pentru el răfuiala de pe podiș. Don Gabrielito voia să constate el însuși jaful și, în afară de aceasta, refuza cu încăpăținare să plătească fostului intendent o sumă de una sau două mii de *sucres* pe care pare-se că i-o datora, în adevăr, pentru anumite servicii îndeplinite. Moșierul se gîndea să acopere în acest fel măcar o mică parte din pierderile pe care i le pricinuise metisul. O acțiune judiciară ar fi durat prea mult, ar fi fost anevoioasă și ar fi putut totodată să răscolească unele afaceri, cam încurcate pentru onoarea defunctului don Manuelito, pricinuind, după cum era și de așteptat, neplăceri întregii familii, făcînd-o de rîs. Pe de altă parte, nici Gabriel nu prea știa exact cît de mari erau turmele care pășteau în voie pe imășurile sale. I se tot spusese că stăpînește o avere imensă, vite nenumărate, cirezi întregi, dar era oare adevărat? Și dacă era adevărat? Bine! Cine putea mai bine decît Isidro să-l călăuzească prin acest labirint al munților? La urma urmelor, chiar dacă stăpînul Providenciei nu-l prețuia pe Isidro (simțea față de el un amestec curios de dispreț și de teamă), îi era însă necesar, și își dădea seama că, oricum, metisul acesta reprezenta forța stăpînitoare de mîine.

În zorii zilei cînd fusese hotărîtă plecarea, Isidro a aprins, cu o superstițioasă evlavie, o lumînare la icoana Sfintei Fecioare din altar

— maldărul unui naiv amestec de amulete, sfinți ciopliți în lemn, chipuri mistice, flori de hîrtie și ghirlânzi aurite — pe care Isabel Cumba, onorabila lui soție, le strînsese la căpătîiul patului lor, cînd își orînduise lucrurile prin casă. Intendentul, căzut în dizgrație, cerea Maicii Domnului lucruri destul de greu de realizat : „Măicuță, ajută-mă în această clipă grea ! Nu-ți voi rămîne nerecunoscător, am să-ți închin un praznic. Luminează-mă, ajută-mă cum să scap de venetic, de *huairapamushca* ! Eu... Eu sînt fiul... Eu am dreptul... Cu *machetele* nu se poate... Poate cu biciul... Cu biciul... Sau o capcană în prăpastia muntelui... Luminează-mă !” Apoi, retrăgîndu-se să ia micul dejun, un ceai de scortîșoară, două pîinișoare și o mîncare din porumb, continuă să fie urmărit de aceleași închipuiri macabre, în care el era eroul și Gabriel victima.

După ce a urcat coasta cea mai apropiată a muntelui și, înainte de a pătrunde în savană grupul de călăreți, alcătuit din șase înorijitori, patru văcari metiși și noul intendent, Isidro Cari și don Gabrielito făcură un popas pentru a doua gustare — cîteva înghițituri de rachiu, începînd cu don Gabrielito și terminînd cu cel mai prăpădit dintre indieni. Era un loc de unde puteai să cuprinzi cu privirea cea mai mare parte a văii. Oboseala drumului și teama de primeidiile care puteau să se ivească îi făcuse pe totii să transpire. Se simțea un miros de piele înfierbîntată, venind de la pantalonii de piele, de la cai, de la bice, de la iavașe, și un iz de lînă udă, de la *ponchos*, de la fulare, de la păturile

cailor. Frînturi de vorbe se încrucișau și se amestecau din toate părțile :

— Bravo, metisule !

— Nu-i prea frig.

— Bun rachiu !

— De aici se vede pădurea de la Rinconada.

— Se zăresc pe coastă potecile, ca niște izvoare care se varsă în râu.

— Chiar așa.

— Uite casa mea !

— Unde ?

— E ascunsă în tufiș.

— Cea de colo ?

— Nu. În spatele ei.

— Uite imașul.

— Fumul de la colibe !

— Parcă ar fi zugrăvite pe cer !

— Așa pare.

— Bravo, metisule !

— Să mergem, spuse Gabriel. Adevărul e că nici el nu știa unde. Nădăjduia că cineva o să-i arate încotro s-o ia.

Umblară în neștire, metișii, indienii, stăpînul, cînd în sus, cînd în jos, pe stînci, spre prăpastie. Apoi, întreaga coloană se opri, încurcîndu-se în tot felul de dibuiri și presupuneri.

— S-o luăm pe-aici...

— Prostii. Dăm de stînci.

— Să trecem dincolo de savană.

— Cădem în rîpa cea mare.

— Pe aici !

— Nu. Să ne întoarcem în vale.

— Într-o vreme cunoșteam drumul...

— Care drum ? Șoseaua națională ?

- Am uitat...
- Indieni netrebnici ! Pe unde o luăm ?
- Ave Maria, stăpîne, pe unde s-o luăm ?
- Pe unde ?
- N-am urcat niciodată pînă aici, *su mercé*.
- Eu da. Dar...
- Ne-am dus pe copcă !
- Eu ştiu drumul de pe valea cealaltă.
- Şi eu.
- Eu sînt văcar, nu-s călăuză.
- Trebuia să ne fi spus dinainte, stăpîne...

Pînă la urmă, după multe ciorovăieli şi zăpăceală, observînd cu ciudă liniştea — prefăcută de altfel — a fostului său intendent, Gabriel îi dădu ordin, cu un glas care nu mai îngăduia nici o replică :

— Isidro ! Arată-ne pe unde să mergem, *carajo* !

— Cum adică ? Eu ? De ce eu ! Aţi chemat pe alţii pentru treaba asta. Eu nu mai sînt nimic, răspunse batjocoritor intendentul, vărsîndu-şi năduful.

— Nu discut. Am spus să ne arăţi drumul ! Treci în capul coloanei. Cu mine n-ai să faci pe prostul. Ştii bine de ce... spuse stăpînul Providenciei, însoţindu-şi porunca cu un gest de furie cumplită.

În faţa acestei ameninţări, care nu prevestea nimic bun şi îi trezea ruşinoase amintiri, Isidro Cari coborî privirea şi renunţă la atitudinea lui sfidătoare. Şi-a dat seama, în cele din urmă, că totul depindea de iertarea pe care încerca s-o obţină soţia lui, cu ajutorul lui Salomé.

— Bine, stăpîne, spuse Isidro trecînd fără nici un chef în fruntea coloanei.

Deodată, ceața coborînd de pe munți, acoperi valea, învăluind totodată întreaga coloană.

— Pe unde o luăm ? strigă cineva.

— Pe aici ! răspunse Isidro fără să gîndească, în timp ce în el mai răsuna ecoul amenințării lui Gabriel : *Cu mine n-ai să faci pe prostul... Știi de ce...* „De ce ? Pedepsa ! O funie de gît, așa cum sînt osîndiți indienii ucigași. Cu mîinile legate la spate, mînat din urmă de polițiști. Nu ! Atunci ? Eu știu al cui fiu sînt... El e *huairapamushca* ! Știi de ce... De ce ? Să stea mereu cu frica în sîn... Cu pata rușinii pe obraz... Cu mîinile legate... Cu o funie de grumaz, îmbrîncit și azvîrlit în prăpastie... în prăpastie...”

De cîteva ori coloana s-a oprit, pentru ca oamenii să bea rachiul, cu care îi cinstea stăpînul, și să mănînce merindele pe care le avea fiecare în desagă — indienii : porumb copt și terci de orz ; metișii : *arepas*¹, *charqui*² și ceva dulce, să-i apere de *soroche* ; stăpînul : găină rasol, ouă răscoapte și pîine. După-amiază, ajunseră la o colibă cu țarcuri pentru vite. Era gospodăria indianului Marcillo, despre a cărui existență știau puțini, printre care se număra și Isidro.

— Ale cui sînt țarcurile ? întrebă Gabriel surprins.

— Ale Providenciei, răspunse Isidro, plictisit.

¹ Pîine de mălai (n. tr.).

² Carne uscată sau afumată (n. tr.).

— Nu știam.

— Ați uitat. Nu vă aduceți aminte de indianul care a căzut în prăpastie și de fiul lui, căruia i-ați dat aici un *huasipungo* ?

— Lasă prostiile.

— El păzește țărcurile folosite pentru însemnarea vitelor de pe imașuri. Un neisprăvit...

— Dar... încercă să răspundă Gabriel, fără să poată termina fraza. Gura i se umpluse de salivă și dintr-o dată i se făcuse greață. Se aplecă amețit peste cal.

— *Soroche* ! au pus diagnosticul văcarii, sărind să dea ajutor bolnavului.

Indianul Marcillo, un bărbat mic de statură, negricios la față, cu nasul ca un cârlig și urechile vîrîte într-o scufie, răsuflînd ca o vită într-o dimineață de iarnă, văzînd starea în care se afla stăpînul, îl duse în colibă și-i dădu să bea o fiertură de *chaguarmishqui*¹, ierburi de munte, spirt și sare.

— Beți, stăpîne, vă trece numaidecît, parcă v-ar lua Dumnezeu răul cu mîna.

Într-o jumătate de oră, Gabriel era refăcut. Cu un glas în care se amesteca recunoștința și încrederea, îi punea întrebări indianului, în timp ce coloana se odihnea în țărcuri.

— Cum te cheamă ?

— Marcillo. Marcillo cel mic, în slujba bunului Dumnezeu și a dumneavoastră, *su mercé*.

— Vino și stai lîngă mine.

¹ Băutură dulce, preparată prin fermentare, dintr-o plantă locală (n. tr.).

Indianul se așează pe vine, în fața patului improvizat din butuci, chirpici și scînduri.

— Eu...

— Nu-ți fie teamă. Spune, sînt multe vite pe imașuri ?

— Multe.

— Cîte capete ?

— Nimeni nu știe, stăpîne. Taică-meu, căruia i se spunea Marcillo cel bătrîn, fie-i sufletul binecuvîntat, era singurul care știa.

— Singurul ?

— Da, dar a murit.

— Cum ?

— Într-o dimineață a plecat cu domnul intendent Cari. În timp ce se întorcea... cum s-o fi întîmplat ?... nu știu... s-a prăbușit în fundul rîpii celei mari, pe unde coboară apa spre rîu ; ca o vită s-a prăbușit și s-a făcut praf... N-a fost chip să-l mai scoatem din prăpastie.

— Nu cunoștea drumul ?

— Cum să nu-l cunoască, stăpîne ?

— Atunci ?

— Atunci ! Ceasul cel rău. Nenorocirea. L-o fi împins diavolul !

— Nu era nimeni de față ?

— Numai domnul intendent Cari.

— Domnul...

Și în timp ce vorbeau, se lăsa noaptea. Burnița neînteruptă, șuieratul vîntului, care pătrundea prin toate crăpăturile colibei, zarva și sporovăiala metișilor și a indienilor, care stăteau întinși, la căldură, pe paie din țarcuri, laolaltă cu animalele, îl făceau pe Gabriel să tresară din cînd în cînd, gîndindu-se că se afla

singur și pierdut la capătul lumii. „Am biciul cu trei curele... Am revolverul... Am gloanțe...” își zicea, ca să se liniștească. Cu toate acestea, când indianul a vrut să iasă din colibă, pe la mijlocul nopții, îi spuse pe un ton de complice :

— Rămîi. Dormi aici.

— Aici, stăpîne ?

— Pe jos, la picioarele mele.

— Dumnezeu să vă răsplătească, *su mercé* !

În timp ce indianul se așeza pe vine, ghemuindu-se sub *poncho*, ca un făt în pîntecele mamei, stăpînul continuă cu întrebările :

— Cunoști pășunile ?

— Cum să nu le cunosc ?

— Atunci ai să vii mîine cu noi.

— Cum porunciți, *su mercé*.

— Am să te iau cu mine la fermă. Să ai grijă de vite, spuse Gabriel, așteptînd recunoștința indianului.

— Ave María ! Dumnezeu să vă răsplătească, stăpîne, murmură Marcillo, aproape plîngînd de emoție.

— Da, așa am să fac.

Dimineața, pe o ceață deasă, și împotriva unui vînt care pătrundea pînă la oase, trecînd prin tufișuri și peste stînci, coloana mergea din nou, în sus, pe coastă. Gabriel, care se știa în paza lui Marcillo, prinsese curaj și împărțea porunci în stînga și în dreapta, urlînd și zvîrlind cuvinte de ocară. O jumătate de zi pierdură indienii și văcarii însemnînd cu fierul roșu vreo douăzeci de capete de vită, pe care le-au prins la cotitura unei văi. Încercară să mai prindă o ciurdă, cam tot atît de mare, dar vitele răzlețite reușiră să

scape de arcan, fugind prin rîpe prăpăstioase și peste întinsele pășuni. Isidro Cari spuse atunci că treaba lor s-a terminat și că acestea erau toate vitele de la munte, dînd să se înțeleagă că pentru atîta lucru stăpînul n-ar fi trebuit să facă un asemenea scandal. După obiceiul pămîntului, oamenii cerură stăpînului Providenciei un taur pentru tăiere. Așa s-a și făcut, după care toți indienii și metișii și-au umplut burțile și desagiile cu carne proaspătă, gîndindu-se la bucuria copiilor și a femeilor lor, cînd se vor întoarce acasă cu această amintire a drumului lor la munte. Numai Marcillo, într-un moment cînd a putut să-l prindă singur pe Gabriel, i-a șoptit bănuitor :

— Cum se poate, stăpîne, numai atîtea să fie ? Ne aflăm de abia la poalele muntelui. Sus, pe podișul înalt... La Rinconada... Dincoace de prăpastia în care a căzut taică-meu, fie-i sufletul binecuvîntat...

— Ce vrei să spui ?

— Nimic, stăpîne.

— Cum nimic ? se răsti Gabriel, plin de bănuieli. În clipa în care i se păruse și lui că cirezile de la munte nu erau atît de numeroase pe cît credea, începuse să aibă remușcări. Va să zică, metisul Isidro Cari avea dreptate cînd spunea : „Nu sînt decît treizeci sau patruzeci de capete de vită. Nu face să cheltuiți bani și vreme pentru a le căuta și a le strînge.” Chiar dacă m-a jefuit, n-a putut să-mi fure mai mult de opt sau nouă capete de vită. De unde să fi scos mai multe ?” Acum însă, devenise din nou neîncrezător.

— Eu, *su mercé*... murmură Marcillo.

— Vorbește !

— S-ar putea să fie vite mai multe, *su mercé*.

— Unde ? În iad ?

— Sînt cirezi întregi, stăpîne. Le-am văzut cu ochii mei !

— Cirezi ?

— Întregi.

— Bine, *carajo*. Dar dacă mă minți, porc de indian, te omor !

Nu i-a fost prea lesne lui Gabriel să-și convingă văcarii și slugile să-l însoțească în noua sa încercare. Pîna la urmă, a reușit să-i înduplece, în schimbul unor făgăduieli atrăgătoare.

Vremea se îndreptase, cerul mai era întunecat, dar atmosfera era liniștită. Coloana străbătea o întindere de pămînt roasă de ape. Deodată, arătînd cu mîna un șir de stînci, și fără să mai stea la îndoială, Marcillo strigă :

— Iată ! Priviți, stăpîne !

— Unde ?

— Da ! Da ! urlară de-a valma văcarii, începînd să alerge. În cîteva clipe, înconjurară vitele, pe care le descoperise indianul.

— Nu-s decît vreo cinci ! spuse cineva.

— Cinci ! Nimica toată ! rînji Isidro batjocoritor, găsind încă o dovadă care venea să întărească spusele sale.

— Turma trebuie să fie mai încolo, își dădu părerea Marcillo, privind cu supunere spre stăpînul Providenciei.

„Porc de indian ce ești ! Cîine rîios ! Lingăule ! Unde te-oi prinde, am să-ți beau sîngele ! Sînge de indian ! Ce scîrbă ! Din pri-

cina ta am s-o pătesc... Am să isprăvesc cu tine, așa cum am făcut cu celălalt, cu moș Marcillo, dușmanul meu de moarte. Mai bine ar fi să isprăvim cu toți indienii ăștia. Dacă isprăvim cu ei, rămînem numai noi. Supraviețuitorii! De ce nu? Cei mari fac la fel cu noi, cu noi care sîntem la mijloc. La mijloc..." Urzind în mintea lui asemenea planuri, Isidro se gîndea la un viitor mai sigur și cu mai puține riscuri decît cel pe care îl visase în fața icoanei Sfintei Fecioare, de deasupra patului său, cînd se răfuia în închipuire cu stăpînul Providenciei.

Se dezlănțui apoi o învălmășeală de nedescris. Metișii văcari își puneau la încercare îndemînarea pe caii lor mărunți care goneau în salturi nervoase, nechezau, se opreau în loc, și s-avîntau din nou pentru a stăpîni năvala sălbatică a vitelor, pe care dibacii călăreți le trăgeau cu funia. Vitele fură prinse. Numai un taur mic și pătat reuși să fugă, pierzîndu-se într-o rîpă.

— S-a dus !

— Să mergem după el. Poate dăm de turmă.

— De turmă, repetă Gabriel.

— O clipă, stăpîne. Întîi să le însemnăm pe astea.

— Cum ?

— Le trîntim la pămînt, și slugile o să aducă fiarele.

După ce au sfîrșit cu înfieratul vitelor, avînd încă în nări mirosul plăcut de carne și pârars, oamenii coborîră o vale, fără a da de urma comorii rîvnite.

Din murmurul lor, Gabriel înțelese că voiau să facă cale întoarsă.

— Să ne întoarcem la țarcuri.
— Ne apucă noaptea.
— ...noaptea.
— Ne-am îndepărtat prea mult.
— ...prea mult.
— E o beznă, de nu-l vezi nici pe cel de-alături...

— ...nici pe cel de-alături.
— Ne rătăcim.
— ...ne rătăcim...
— Pe aici ! porunci nesățiosul Gabriel, încercînd să înainteze după o cotitură.

— Încotro, stăpîne ? Nu-i bine să mai întîrziem.

— Numai cîțiva pași.

— Uuu...

Înaintau fără tragere de inimă. Un vînt puternic risipi deodată ceața. În față apărură stînci negre și abrupte : zidul muntelui care se ridica pînă la cer. Coloana se opri. La picioarele peretelui de piatră, pîrjolită de soare, se întindea o pajiște largă, unduită parcă de un tremur tainic.

— Ave Maria, stăpîne ! Sîntem în văgăuna lui *Huaira*, murmurară îngrozite slugile indiene.

— Așa e ! Văgăuna diavolului ! A lui *Huaira* cel rău ! adăugară metișii.

Cuprinși de spaimă, toți căutau în grabă o ieșire care să-i scape de vraja blestematului loc, în timp ce Gabriel, stăpînindu-și cu greutate calul, urla :

— Stați, *carajo* !

Pe neașteptate se porni ploaia. Atît de repede și de puternică, încît tot convoiul se opri

pe loc. Oamenii și animalele se adunară, înghe-suindu-se unii într-alții, pentru a se apăra.

— Ploaie de munte.

— Vijelie, *carajo* !

— Nu mai scăpăm de-aici.

— Nu-i chip de mers înainte.

— Nici îndărăt.

— Pe aici !

— Nu-i chip...

— Pe dincoace !...

— Nu se poate...

— O să înghețăm de frig !

— Ca păsările în nopțile geroase...

— Iată pe unde ne-am apucat să venim !

— Unde or mai fi bîntuind asemenea ploi ?

— Dar un astfel de vînt ?

— Să fugim !

— Încotro ?

— N-are nici un rost.

— Stați !

— Așteptați !

Furtuna a preschimbat, în numai cîteva clipe, acea văgăună singuratică de pe culme, într-o lume de trăsnete, de șuvoaie care se rostogoleau peste rîpe și ponoare, de noroi clisos, și stînci alunecoase.

— Un adăpost ! Cine știe pe-aici un adăpost ?
întrebă Gabriel.

— Nimeni !

— *Huaira* cel rău ne-a înhățat ca pe niște muieri proaste ! murmură printre dinți indienii.

O nemulțumire ascunsă, surdă, izbucni între metiși :

— E lucru necurat la mijloc ! Aşa e !

— E blestem, *carajo*.

— Cine m-a pus să vin ?

— Vai, ce răpăială !

— Vai şi amar de viaţa noastră !

— Mama ei...

Împinşi parcă de nestăpînite impulsuri instinctive, înnebuniţi de spaimă, caii se învîrteau în cerc, nechezînd ascuţit, tremurînd, făcînd sforţări să calce prin noroiul, din ce în ce mai moale, şi scoţînd din fire pe călăreţii, şi-aşa destul de tulburaţi.

— Cal sălbatic ca un indian !

— Stai că te scarpin eu acum cu pintenii, *carajo*.

— Faci pe nebunul ? Ce-ai văzut, netrebnicele ?

— Stai locului !

— Să fie din pricina ploii ?

— Din pricina noroiului să fie ?

— Din pricina fulgerelor să fie ?

Marcillo s-a apropiat cu multă greutate de stăpîn, care se mişca stîngaci printre văcari. Luptîndu-se cu valurile de *ponchos*, ude learcă, printre strigăte şi blestemuri, indianul a spus :

— Să coborîm prin rîpă, stăpîne.

— Prin rîpă ?

— E acolo o peşteră.

— Bestie de indian, de ce nu mi-ai spus pînă acum ?

Isidro, care pînă atunci îşi rumegase în tăcere înfrîngerea, crezînd că va izbuti să-l îndeparteze pe indian din preajma stăpînului, găsi nimerit să ia el iniţiativa, dovedind tuturor cu-

noștințele lui și arătându-le că nu pot s-o scoată la capăt fără ajutorul lui.

— Veniți pe aici. Indianul ăsta ticălos vrea să vă ducă pe povârnișul unde a pierit taică-său. Veniți cu mine...

Cu îngîmfare, înfigînd cu sălbăticie pintenii în burta calului, Isidro trecu în fruntea coloanei. Unul cîte unul îl urmară toți, deschizîndu-și drum prin furtuna care îi învăluia, biciuindu-i. Dădură în curînd peste peșteră. O lumină împrăștiată de crepuscul pătrundea tremurînd înăuntru; se auzea clipocitul apei care picura de sus. Pe pereții de piatră, acoperiți cu mușchi și licheni milenari, atîrnau văluri murdare de păienjeniș. Un ecou pierdut se auzea, parcă gemînd, dintr-o adîncime fără fund. Cu toate că simțeau în preajma lor duhul lui *Huairá*, oamenii s-au mai liniștit, au putut să-și scoată *ponchos*-urile, să-și stoarcă veșmintele și să dea drumul vorbelor :

— Grozavă ploaie.

— Așa-i.

— Cît p-aci să ne dea gata.

— Căutați lemne. Să aprindem focul.

— Să tragem cîte o dușcă, să ne treacă spaima.

— Priviți la stăpîn, parcă ar vrea să înfigă tîrnăcopul...

— Va trebui să înnoptăm aici, *carajo*.

— Să dormim cu *Huairá*.

— Să-l visăm pe *Huairá*.

— Aprindeți focul !

— Băgați animalele înăuntru.

— Și desagii.

— Va trebui să mîncăm carnea pe care o pregătisem copiilor.

— S-o fi stricat, *carajo*.

— Să ne mai dea un taur. Da cum oare, cînd stăpînul e așa cum e ?

— Dacă am găsi cirezile, s-ar schimba lucrurile.

— Or mai fi și alte vite ?

— Desigur. Am auzit întotdeauna spunîndu-se că aici sus, la munte, se găsesc vite multe de tot... o avere !

— Te pomenești că toate nu-s decît basme.

— Basm e ceea ce se întîmplă acum cu noi.

— Aprindeți focul odată !

Orele treceau una după alta. Metișii și indienii începură să se întindă obosiți pe pămînt, fără să le pese de umezeală, de frig, de stafii și de *Huaira*, care urla neputincios la gura peșterii. Tîrziu în noapte, pe cînd animalele răsufiau adînc și oamenii sforăiau, Gabriel, care nu putea dormi decît în pat moale, rămăsese singurul treaz. Stăpînit de lăcomia care creștea în el neconținut, își zicea : „E, într-adevăr, de necrezut ! O cireadă prețuiește. cred, cel puțin cincizeci de mii de *sucres*. Două-trei cirezi dacă ar fi... Merită osteneala. Indianul nu putea să mintă, numai așa de plăcere. A vrut oare să ne ducă pe povîrniș, în prăpastia unde a pierit taică-său ? Pentru ce ? Răzbunare de indian ? Împotriva mea ? Împotriva tuturor. O răfuială mai veche împotriva metișilor, a călăilor, a zbirilor... Metisul Isidro !... Nenorocitul, *carajo* ! Cunoștea drumul și făcea pe prostul. Nu mai încape îndoială că a mai fost pe-aici. De multe

ori, cu siguranță. Hotul ! Cincizeci de mii fiecare cireadă. Face ! Dacă văcarii nu vor să mă urmeze, îi împrusc. Cît m-o fi furat ? Banii primiți pentru mlaștină au fost banii mei, prostul de mine ! Dar acum i s-a înfundat. Numai are pe cine să fure. Toți îl cunosc. Metis obraznic. Poate că... Nu, nu, cu mine și-a găsit nașul !..."

Dimineața, vremea se schimbase cu totul pe creștetul munților. O dimineață liniștită, care făgăduia vreme frumoasă ; soarele era cald și plăcut, vîntul murmură vesel, cerul se limpezise. Viața renăștea. Văcarii se arătau răbdători și îndeplineau cu supunere poruncile lui Gabriel.

— Să căutăm mai departe !

— Pînă la prînz. Să avem timp de întoarcere la țarcuri.

— Pînă la prînz.

— Eu trebuie să mă întorc numaidecît, spuse Isidro, cu un gest trufaș.

— Te vei întoarce cînd îți voi porunci eu. Dumneata trebuie să predai tot ce ți s-a dat în seamă, îl avertiză stăpînul Providenciei.

— ...În seamă ?

— Nu discuta. Dacă nu te învoiești cu binele, ai să primești cu răul ! țipă stăpînul, punînd mîna pe revolver.

— Să mergem, Isidro, se amestecară văcarii, cu gînd împăciuitor.

Făcură o bună bucată de drum. cînd Marcillo, care scruta mereu depărtările, ridicîndu-se în șa, anunță vestea atît de mult așteptată.

— Cireada, *su mercé*.

— Unde-i ?

— Jos, printre stînci. De la marginea savanei se va putea vedea mai bine.

— Trebuie să ne grăbim, că ne apucă ceața... O simt cum se apropie, îi preveni unul dintre vâcari.

Ajungînd la cotul pe care-l alcătua îmbinarea a două coaste, Gabriel, care privea în jos, exclamă :

— Da, se văd vitele.

— Nu v-am spus, stăpîne ?

— Cîte ? ... Cîte or fi ?

— Se pare că e o cireadă mare.

— De necrezut !

— Trebuie să fie peste patru sute.

— Patru sute ? Să mergem. Isidro, ia-o înaintea ! dădu ordin cu nervozitate stăpînului Providenciei.

Mișcîndu-se ca un automat, atît de mare era zăpăceala care îl cuprinsese, fostul intendent trecu în fruntea convoiului, conducîndu-l pe singura cale care ducea pînă la turmă. Un povîrniș înfiorător, cu surpături mîncate de vreme, unde animalele, ca să nu se prăvălească, trebuiau să se sprijine cu dibăcie pe picioarele dinapoi, iar oamenii, ca să scape cu viață, se agățau, disperați, de orice colț de piatră, cu spaima în sîn.

— Ave Maria !

— De-am scăpa cu viață !

— Cum de ne-ai băgat în iadul ăsta, metise ?

— Să vedeți...

— Încet printre pietre ! Dacă o ia la vale una de astea mari, e jale.

— Încetișor...

Cu toate protestele celor din jur, Isidro își continua drumul, netulburat, pe potecile stîncilor vulcanice. Mai tîrziu, cînd primejdia trecu, se gîndi cu groază și cu rușine : „Iată-ne ajunși la Rinconada, unde se ascund cele mai bune vite. Dacă ai putea... Sfîntă Fecioară, ți-am aprins o lumîinare. Fă ca un taur sălbatic să năvălească deodată ! Unul din cei care te fac una cu pămîntul. Nu-ți cer un lucru cu neputință !...”

Ceața care ascundea totdeauna locurile primejdioase, parcă pentru a fi pe placul lui Isidro, umplu brusc toată valea, întinzîndu-se de la o margine a ei la alta. Coloana a trebuit din nou să înainteze bîjbîind, cu auzul ațintit la tropotul copitelor.

— Pe unde ? Pe unde ? întrebă Gabriel cu nerăbdare, dornic să aiungă cît mai repede, să fie cel dintîi care să-și vadă avutul. Lîngă el mergea indianul Marcillo, păstrînd în privire neîncrederea moștenită din moși-strămoși.

— Pe aici. Veniți... veniți, *su mercé*, îl chema Isidro, făcîndu-i loc să treacă stăpînului Providenciei și indianului care-l însoțea printr-un fel de poartă tăiată între stînci, îndărătul căreia intendentul zărise sau, mai bine zis, intuise prin ceață umbra unor coarne cu vîrfuri ascutite. „Îți mulțumesc, preamilostivo... Ei bine“, își spuse metisul răzbnător, în clipa cînd cei doi dusmani pe care îi ura dispărură. Apoi trecură și ceilalți.

Scotînd un muget infernal și destrămînd ceața care-i învăluia, apăru ca într-un vis urît un taur negru. Neliniștit, părăd bănuitor și speriat, rămase o clipă locului, privindu-i țintă pe noii-veniți. Se pregătea de atac, lovind pămîntul cu

copitele dinainte. Ținta cea mai apropiată era Gabriel Quintana, care văzîndu-l cum se apropia cu fruntea în jos, cu ochii aprinși și trupul uriaș, își dădu seama că era pierdut. Cînd, deodată, un altul primi lovitura în locul său. Era indianul Marcillo, care, cît ai clipi din ochi, fu zvîrlit la pămînt, în mijlocul învîlmășelii de *ponchos*, a scărilor de șa, a bicelor și a pantalonilor de piele.

— Taur viclean, *carajo* !

— Aruncați repede arcanele !

— Arcanele, *ayayay* !

— Uite-l pe al meu !

— Și pe al meu !

— L-a nenorocit pe indian !

— Atenție, stăpîne !

— Aici în poartă lipsește cineva !

— Vin eu îndată !

— Sucește funia !

— Oprește calul !

— Oprește-l, *carajo* !

— Ține-te bine în șa ! Bagă de seamă cum tragi !

— Îl vezi pe al meu ? E mărunțel, dar parcă-i de fier !

— Of !

— Bagă de seamă !

— Așa, *carajo* !

— Dă-i la coarne !

— Așa... ! Încă o dată !

După țipetele oamenilor, după galopul iute al cailor și după ce șuieratul lațurilor puse capăt dramaticii înfruntări, taurul rămase lîngă stîncă, nemișcat, cu botul în jos, potolit, printre

frîghiile văcarilor. Pe jos zăcea și indianul Marcillo, care nu se mai putea mișca. Cerea ajutor. Într-un colț, Isidro Cari rămase rușinat, căutînd să-și ascundă vina și făcînd o mutră, în care nu se putea citi dacă e supărare sau zeflemea. Pe cer se mișcau vâlvuri de ceață. Oamenii își vărsau năduful :

- Taurul diavolului !
- Parcă-i hrănit cu carne de om.
- Cum de nu l-au zărit ?
- S-a năpustit fără veste de după stînci.
- O fi întruchiparea vreunui tîlhar osîndit să trăiască în chip de taur !
- Trebuie înjunghiat !
- Înjunghiat ?
- Cine o să mănînce asemenea carne ?
- Eu, unul, am să mănînc.
- Și eu.
- Te pomenești că e vrăjit ?
- Taurul diavolului !

Glasurile se opriă, cînd oamenii îl văzură pe Gabriel lîngă rănit, cercetîndu-l cu îngrijorare.

- E spintecat în două locuri, stăpîne.
- Par două lovituri de pumnal.
- Urîte lovituri de pumnal !
- La umăr și la picior.
- Dacă ar fi bine îngrijit, bietul om ar putea să scape.
- Și dacă... bombăni Gabriel, îndreptîndu-se direct spre cel vinovat.
- Stăpîne... Eu... încercă să se apere Isidro, cînd îl văzu pe stăpînul Providenciei că se apropie, mîngîindu-și biciul cu trei curele.

— Porc de metis ! Lașule !

— Nu sînt vinovat. Nu știam. Vă jur...

— „Vă jur !“ îl îngîănă mîniat peste măsură stăpînul Providenciei, dar ridicînd furios biciul să-l lovească pe ticălos, se clătină în șa ca un bețiv, dînd răgaz metisului — de loc dornic să mai înghită o nouă jignire — s-o ia la goană. Mînios, Gabriel zvîrli biciul și scoase revolverul. Trase o dată, de două ori. Ecoul pocnetelor de gloanțe se auzi ca izbitura unor pietre zvîrlite într-o prăpastie, în timp ce prin ceața de nepătruns se auzea zgomotul batjocoritor al unor copite ce fugeau.

— Urmăriți-l, *carajo* ! porunci Gabriel. Dar metișii nu voiau să-l asculte, unii se ascundeau, alții răspunseră drept în față :

— Așa ceva nu se poate !

— Nu-i drept, stăpîne...

— Pînă aici !

— De unde putea să știe bietul Isidro ?

— Vedeți și dumneavoastră !

— Nu vă nenorociți ucigînd un om ! Pentru un indian de nimic !...

— Pentru un indian...

— Asta nu...

Stăpînindu-și furia și lăsînd în jos arma, Gabriel se gîndi : „Metiși ticăloși ! Bandă de tîlhari ! Se apără unii pe alții. Pentru un indian de nimic. Auzi vorbă ! Și ei ce sînt, *carajo* ? Pentru un om. Ce îndrăzneală !“

Isidro, pierzîndu-se în ceață, se lăsă în voia calului, care înainta printre ierburile pășunilor, fără țintă, într-un galop neîntrerupt. Metisul se

simțea tulburat de înfrîngerile suferite și se frămînta căutînd o ieșire pentru el și ai săi.

„De ce dracu îmi ies toate de-a-ndoaselea ? Ce păcat mă urmărește de nu pot s-o scot la capăt în nici un fel ? se întreba el. Vreau să știu !” Începu să blesteme, apoi se lăsă copleșit de singurătatea care domnea de jur împrejur, pînă sus, pe culmea munților. Îl năpădiră amintirile : puzderia de întîmplări, de pe vremea cînd era copil, o mulțime de glasuri, aproape uitate, înviară, un iureș de fețe i se perindă înaintea ochilor. Se întoarse la realitate, și luă o hotărîre vicleană : să renunțe la ura împotriva stăpînului samavolnic al pămînturilor din Providencia, stăpînul văii, al coastelor și al podișurilor. De la el și de la răposatul stăpîn, de la marele stăpîn *su mercé*, a smuls cît a putut. Îi moștenise mîndria și disprețul, îi imitase ținuta, cruzimea și încrederea în puterea lui. Înșelase, ca să strîngă bani ; furase, ca să-și ridice casă ; învățase să fie lacom de pămînt. Îi ajungea. Era absurd să mai continue... Pe de altă parte, nu-i venea să lase lucrurile pe jumătate. Mlaștina, femeia sa, fiul său, ambițiile sale cereau o nouă victimă. Ce fel de victimă ? Fără să știe pentru ce, gîndurile sale se întorceau la șoproanele Providenciei, unde își petrecuse copilăria. Acolo se adunau noaptea, în jurul vetrei în care ardea focul, ciobanii și îngrijitorii catîrilor, povestindu-și unii altora întîmplări închipuite despre stafii, și depănînd firul suferințelor adevărate din viața lor năpăstuită. Își amintea limpede discuțiile de-atunci, retrăindu-le : „Toți stăpînii... toți se îmbogățesc în același

chip. Cum ajung să facă avere ? Din sudoarea și din sîngele indienilor ! Și ei, proștii, se lasă. De aceea trăiesc așa cum trăiesc. Cel mai bătrîn dintre fôștii stăpîni se îmbogățise, vînzînd oamenilor pămîntul care fusese al lor. Se spunea că mai de mult, cu ani în urmă, acești hrăpăreți *huairapamushca* veniseră de departe, și coborînd din munți, nu și-au pierdut vremea cu fleacuri, ci au despuiat pe băștinași de tot avutul lor, lăsîndu-le, ca un blestem, viața. Acum e la fel. Legile, titlurile de proprietate, drepturile au fost născocite pentru ca judecătorii, notarii, armata, preoții, guvernul să asigure moșierimii stăpînirea pămînturilor celor mai rodnice. Toate celelalte sînt minciuni, nimicuri, palavre..." Auzise cuvintele acestea de o sută de ori, și văzuse cu proprii săi ochi că așa se întîmplă. El însuși vorbise la fel în diferite ocazii. Totuși, ce stupide speranțe hrănise ! Cum de nu s-a gîndit la originea lui ? Dorință vanitoasă ! Ambiție deșartă ! Voia să fie și el stăpîn ! De aceea crezuse că Gabriel, care era el însuși un parvenit, va consimți să-l lase să-și facă micile sale afaceri, pînă va ajunge și el cineva, pînă își va lărgi pămîntul și va pune în valoare mlaștina aceea... Dar nu, n-a fost așa. „Va trebui s-o scot la capăt pe socoteala indienilor... Am să-i storc... De ce altora să le meargă și mie nu ? Dar cum ? Nu știu încă. Voi vedea..." gîndea el cu năduf. Încetase a mai fi intendent. Păcat. I-ar fi fost mai ușor. Lucru ciudat, aceste gînduri îl făcuseră să uite rușinea pe care-o suferise din partea fostului său stăpîn. Nu regreta ceea ce se întîmplase. Se lămurise cel puțin cu soarta sa de metis

pricopsit, dornic de a deveni magnatul satului. „Metis pricopsit !“ își zise, dîndu-și deodată seama că, lăsat în voie, calul lui alerga printre rîpe și mărăcinișuri, ca un suflet răpit de diavol.

— Încotro ?... Încotro ai luat-o, prostule ? se pomeni întrebîndu-l și vrînd să-l îndrepte pe drumul cel bun. Apoi, privi în jurul lui și, uitîndu-se la cer, rosti de parcă i-ar fi cerut iertare :

— E în regulă, flăcăule ! Mergi înainte... Grăbește-te că ne apucă noaptea. Mai avem încă de mers.

Nu se putu opri să nu-i blesteme pe cei ce ră-măseseră în urmă : „Să-i ia dracul, *carajo* ! Să-i ia *Huaira* care s-a dezlănțuit peste aceste paragini“. Leoarcă de sudoare, răscolit de teamă și de atîtea frămîntări, obosit de drumul lung, făcut călare, o apucă printr-un defileu strîmt. Umbrele sinilii ale amurgului cuprindeau valea, întinzîndu-se leneșe și somnoroase, sub creste. Se auzea numai foșnetul frunzelor. Priveliștea acestor locuri părea că-i dă din nou putere și speranță. Simți că-i e foame. Înghiți cîteva turte de porumb, pe care le avea în desagi. „Metis pricopsit ! Metiiis...“, își zicea el, plin de curaj, gata să lupte și hotărît să învingă. Acuma știa împotriva cui va lupta. Nu știa însă cum, și aceasta îl scotea din fire. Îl urmărea mirosul său obișnuit, mirosul pe care-l avusese întotdeauna, mirosul pieii de vițel al încălțărilor, cu care călcase prin bălegar uscat și nutreț verde, mirosul de ciorapi îndelung purtați și al seului care-i picase pe pantaloni. Îi mirosea panglica

de la pălărie, unghiile, pielea rău argăsită, flaneaua umedă, răsuflarea. Își zicea : „Metisul trebuie să miroase a țap ; trebuie să miroase a mascul...” Dădu din nou îndemn calului și cu cîteva cuvinte grosolane, îi înfipse adînc pintenii în burtă. Trebuia să ajungă înainte de a se întuneca la cărarea care cobora. Răsuflă adînc. Zărilor erau înnegurate și din ce în ce mai tulburi. Lăsă calul în voia lui.

— Fleacuri, murmură el cu jumătate glas, ca să spună ceva.

Cînd totul se cufundă în noapte, simți în preajma lui întunericul amețitor, ca o băutură tare. Începu să se clatine în șa. Era lucru primejdios să se lase dus astfel, cu frîul slobod, în goana calului. Privea în jurul lui sumbra privești, și nu-și dădea seama de ce tot ce-l înconjura se identifica cu tragedia din sufletul lui : linia sinuoasă a dealurilor și a văilor, crestate de revărsarea apelor, vînturile care ridicau vârtejuri de praf pe kilometri întregi, cutremurele care frămîntaseră pămîntul, spintecînd prăpăstii adînci și ridicînd în văzduh culmea munților înalți, și creasta vulcanilor. Da ! Și el își schimba chipul, și el se transforma în aceeași măsură... Isidro ajunse acasă după miezul nopții.

Mai întîi însănătoșirea grabnică a lui Marcillo, care, de îndată ce s-a ridicat în picioare, a strîns de pe podiș pînă la ultima vită, cam o mie de capete, apoi sfaturile prietenești ale preotului, ca moșierul să nu se lase cumva cuprins de pornirea răzbnării, și, în sfîrșit, repetatele rugăminți ale Salomeii, sub îndemnul lacrimilor surorii sale, îl făcură pe stăpînul Providenciei

să-l ierte încă o dată pe metisul Isidro Cari. Gabriel ajunsese acum ceea ce dorise, un moșier în toată puterea cuvîntului, stăpînul în stare să ierte sau să zdrobească, după pofta inimii sale, trufia și îndrăzneala metişilor, ca și hoțiile și puturoșenia sclavilor indieni. Lucru curios, nu dorea să lupte, n-avea împotriva cui, și nici pe cine să țină în frîu. De vină să fi fost firea lui ? Sau poate făceau alții ceea ce trebuia să facă el. Toți îi erau cumetri, complici, salariați, servitori, slugi. Era mai bine să nu se gîndească măcar că oamenii aceia s-ar putea uni la un moment dat împotriva lui și a vieții pe care o ducea. N-avea pentru ce să-și bată capul, cîtă vreme nu se întîmpla nimic îngrijorător. Toți vorbeau de el ca despre ceva sfînt, misterios și de neatins. Toți. Mari și mici. Bătăioșii și pașnicii. Cei fericiți, ca și cei nenorociți. Cei de sus, ca și cei de jos. Ba chiar și acei care se numiseră, singuri revoluționari. Ajunsese, într-un cuvînt, să hotărască singur soarta indienilor și a metişilor, a pămînturilor, a drumurilor, a satelor și a orașelor.

În acest timp, la *Yatunyura*, în coliba lui Pablo Tixi, dorul de răzbunare, care-i stăpînea pe feciori, crescuse cu trecerea anilor. Vorbele cu gust amar și izbucnirile de teribilă îndrăzneală, care-l zăpăceau pe bietul „diavol de tată indian“, cum îl porecliseră băieții în batjocură pe tatăl lor, nu mai conteneau. Într-o noapte, cînd Pablo se întorsese mai beat ca oricînd și se pregătea să-și bată ca de obicei nevasta, cei doi gemeni, de o bărbăție prematură, căliți din fragedă copilărie de munca cîmpului, săriră într-o dezlănțuire plină de ură din patul lor, așternut

pe piei de berbec și *ponchos* vechi, peste stiva lemnelor de foc, și, cu o violență și un curaj neașteptat, se azvîrliră asupra tatălui lor. Flăcările din vatră prelungeau înfricoșător pe podea și pe pereți umbrele celor doi băieți care, ținînd un topor în mîinile ridicate, amenințau pe „diavolul de tată indian”, care tocmai se pregătea în clipa aceea s-o sugrume pe mama Juana, deasupra pietrei de măcinat. Se gîndeau poate că, doborîndu-l pe bătrînul indian și isprăvind cu el, vor scăpa totodată și de destinul lor mizerabil, de scenele infernale din colibă, de munca grea a cîmpului, la care fuseseră puși de la vîrsta de șapte ani. Dar mai înainte ca tăișul armei să cadă, printr-o neînțeleasă pornire din partea mamei, despre care credeau că împărtășește aceeași durere și aceeași dorință, Juana, eliberîndu-se cu o forță de necrezut din mîinile călăului său, îi privi pe băieți cu ochii îngroziți și, cu mîinile rugătoare, se împotrivea teribilei fapte pe care erau gata s-o săvîrșescă. Ei au rămas nemișcați, cu brațele ridicate amenințător, cu dorința răzbunării înăbușită în suflet. Încă o dată mama lor îi trăda.

— Lăsați-l să mă omoare, să mă strivească, *carajo* ! De aceea e bărbatul meu. De aceea e un păcătos de indian ! țipă femeia ca o bezmetică, uitînd înțelegerea tainică dintre mamă și copii, născută în acele ore lungi petrecute în fața vetrei și în singurătatea nopților cînd, simțindu-se părăsiți, plîngeau și cereau răzbunare. Pentru cei doi gemeni, strigătul Juanei trezi deodată, dincolo de înțelegerea minții, durerea care nu se putea mărturisi și care îi rodea : ble-

stemul cu care erau de peste tot goniți : *huairapamushcas* ! Ea de asemeni... Era deci adevărat... În strigătul ei mocnea o disperare reținută, rău ascunsă, care trăda, destul de limpede, prezența lor de intruși în mijlocul vieții chinuite a indienilor și în acea colibă unde se irosea, în aparentă nepăsare, o viață de sclav.

— Mamă ! murmură băieții în același timp, cu acea spaimă pe care o simți când ceva scump și apropiat se prăbușește.

Ea răspunse cu aceeași oarbă stăruință, care în loc s-o liniștească o înfuria și mai tare :

— Da, de aceea e bărbatul meu, indianul meu. Cum îndrăzniți, voi, copii, să vă atingeți de tăicuțul vostru ? Nu mă auziți, diavolilor ? Tăicuțaaa !

— Tăicuță, *carajo*, reuși să spună nefericitul *yatunyura* de jos, unde zăcea mototol. Era ca o cârpă murdară, ca un animal otrăvit, ca o epavă omenească, pe care o aruncase la pământ spaima și amețeaua beției.

Pascual și Jacinto lăsară arma din mâini și se tîrîră pînă în colțul unde își aveau patul lor. În mirosul fermentat care îi înconjura — miros de iarbă, lemne, bălegar, pământ ud de urină — și în freamătul pe care-l făceau cobaii urmărindu-se drăgăstos și mestecînd cu lăcomie iarbă, repetau cu o ură înverșunată : „Bestii și netrebnici“. Pentru prima oară amestecau în același dispreț pe amîndoi părinții : pe tatăl și pe mama lor. Era ecoul glasurilor metişilor, al preotului, al stăpînilor. Gîndurile acestea le-au adus aminte de grelele încercări, trăite în scurta lor viață de mici *Yatunyuras* : dure-

roasa coptură a mâinilor, învelite cu cataplasme din pânză de păianjen, oboseala drumurilor cu grele încărcături în spinare, munca pe petecul de pământ dinapoia colibei, paza imaşului şi a pădurii obştii, groaznicele văitări ale mamei după bătaile „diavolului de tată indian“. Dar lucru ciudat, întâmplarea din ajun, în loc să-i frîngă pentru totdeauna, le-a dat o neînţeleasă şi nelămurită nădejde. În ziua următoare, foarte devreme, fugiră în pădure.

— Pentru ce ? Pentru ce ? Băieţi fără minte !
ţipa mama lor, în timp ce ei se căţarau pe înălţiimi, să vadă cel puţin de departe Guagraloma, satul metişilor, biserica, străzile înguste, piaţa pustie.

VI

FATA ÎN FATA

— Privește ! Îți face milă cînd te uiți ce a mai rămas din zid. A căzut tot varul și cimentul, și piatra s-a desprins din loc. Parcă-i o pedeapsă de la Dumnezeu ! se văita Isidro Cari, care împreună cu nevastă-sa, Isabel, și cei doi copii ai lor (crescuse între timp numărul plozilor), privea la distrugerile provocate de revărsarea rîului, peste digurile ridicate de el împotriva apelor, de-a lungul pămînturilor mlăștinoase.

— Dacă ne vom încăpățîna mai departe, vom rămîne fără o lețcaie. N-o să ne mai rămîna decît să cerșim. Trebuie să îndreptăm apele spre bestiile de indieni.

— E o adevărată nebunie, își dădu părerea femeia, nemaiputîndu-se stăpîni. Se împotrivise din primul moment planurilor soțului ei de a abate năpasta revărsărilor asupra indienilor din *Yatunyura*.

— Știu eu ce fac. Dacă nu voi îngriji de puținul pămînt pe care am putut să-l smulg Providenciei, cum vom putea trăi și cum vom putea crește copiii, așa cum trebuie ? murmură Isidro fără să se sinchisească prea mult de supărarea

femeii. Privea cu ciudă la curentul tulbure și umflat de bulboane, în ale cărui șuvoaie apa ducea bolborosind, nepăsătoare, frînturi de var și piatră din zidul, atît de scump plătit cu nopți de veghe și bani. Cu încăpățînarea unui catîr nedomesticit, își spunea : „Blestemată să fie mlaștina asta ! Trebuie să-i pun zăgaz, cu orice preț... Trebuie să arunc năpasta asupra indienilor. Un alt zid mai gros... Altă cheltuială... M-au lăsat singur... Dacă toți oamenii de pe mal... Dacă toți metișii... Dar cum ? Ce poți să te aștepti de la asemenea țărani neghiobi ? Ei nu pricep că trebuie să lupți cînd vrei să obții ceva, *carajo*... Așteaptă mai întîi să ajungă la sapă de lemn !...

— Și banii care se duc pe gîrlă ? stăruia Isabel, scuturîndu-l, fără gînd anume, pe cel mai mare dintre copii, care plîngea agățat de fusta ei.

— Banii ! Numai la bani te gîndești ! Am să mă fac luntre și punte, ca porcăria asta de rîu să nu ne mai pustiască...

— Doar nu ești Dumnezeu.

— Sînt Isidro Cari ! i-o retează bărbatul, plin de aceea diabolică încredere, care-i schimbase purtarea slugarnică și vicleană de intendent supus într-o ținută trufașă și sfidătoare, de metis îmbogățit.

— Ei bine, da. Cine nu știe ? Totuși...

— Totuși... ce, *carajo* ? Amestecă-te în ce trebuie să se priceapă femeile : bucătărie, copii...

— Hai să intrăm mai bine în casă. A început iar să plouă, spuse Isabel, luînd-o la fugă prin noroiul cîmpului, cu cîte un copil sub fiecare braț.

— Iar ! bombăni Isidro, ridicînd scîrbit privirea spre cer și lăsînd să-i picure pe față primii stropi de ploaie.

Cu toate aceste neînțelegeri, metisului îi plăcea să stea de vorbă cu nevasta despre proiectele lui, despre rîu, despre indieni, despre zid, despre mlaștină. Iată pentru ce s-au întors amîndoi, cîteva zile mai tîrziu, la locul de unde se putea vedea o mare parte a rîului, a mlaștinii, a obștii, a zidului în ruină, măcinat de puterea apei. Cu speranța unor oameni încrezători în soarta lor, ei se gîndeau că paguba nu era chiar atît de mare cum își închipuiseră ei prima oară. Apele mai scăzuseră puțin, dar nu conteneau să îngrămădească gunoaie pe maluri, înaintînd neconținut în valuri înspumate, peste ultimele piedici ale canalurilor și ale mormanelor de piatră. Se umflau ca niște uriașe pîlnii care înghițeau totul în cale, cu o voracitate de fiară flămîndă.

— Nimic nu mai rămîne, se văită femeia.

— Nimic ? Ba... da... Tot mai rămîne ceva.

— Ce ?

— Am cîștigat puțin pămînt.

— Văd numai pietriș pe mal.

— Deasupra acestui pietriș, dacă Dumnezeu îmi va da zile și sănătate, am să ridic ziduri mai trainice, vara viitoare. Ceva... *carajo* ! a spus Isidro, cu mîndrie.

Acest pietriș, cîștigat de metis pe pămîntul său amenințat de ape, a fost plătit cu lacrimi în *Yatunyura*, unde a dat naștere la o adevărată tragedie. Pentru Isidro Cari și soția lui n-a fost decît o seară de comedie, căci la trista ei realitate s-au adăugat cîteva amănunte hazlii.

— Îl vezi pe indianul acela cum aleargă ?
întrebă metisul, uitînd de treburile sale și pri-
vind înspre sat.

— Sărmanul !

— O să se sature de alergat.

— S-ar zice că cere ajutor, să-și scoată soția
și copiii din colibă.

— Ca o vacă turbată aleargă !

— Uite altul, care strigă, sprijinind o bătrînă
indiană.

— O să tacă el.

— Și ceilalți, care au rămas să privească
apele ! Unde a fost coliba ? Unde a fost pă-
mîntul ? Nu se mișcă nici unu !

— Niște indieni înapoiati.

— S-or fi rugînd ?

— Parcă știu să se roage ?

— Or fi plîngînd ?

— Parcă pot să simtă ceva ?

— Or fi blestemînd ?

— Parcă sînt în stare ?

— Atunci ?

— N-ai văzut cum rămîn, cînd li se întîmplă
o nenorocire ?

— Nu...

— Ce tîmpiți ! încheie metisul, întărindu-și
vorbele cu o sumedenie de pilde din cîte știa.
Îi văzuse pe indieni la muncă, în timpul beției,
în fața justiției, în fața preotului, în fața stăpî-
nului, cînd îi cereau iertare.

— Dar acum e vorba să-și apere pămîntul,
huasipungo... Nu i-ai văzut cum stau ? răspunse
Isabel.

— Proștii ăștia nu pricep de unde le-a venit năpasta. E o pedeapsă trimisă din cer. E revărsarea apelor ! E iarna, e râul ! Cine e vinovat ? Împotriva cui să pornească ? Să-l dea în judecată pe Dumnezeu, că trimite atîta apă ?

— Ave Maria ! N-au văzut ce am făcut noi ?... N-au văzut ?...

— Lasă-i să se zbată, *carajo* !

Ceea ce se petrecea în *Yatunyura* era cu mult mai dureros decît cele văzute de departe de Isidro și Isabel. În alte dăți, apa pătrundea încet-încet prin taluzurile de pămînt, transformînd malul nisipos al satului într-o mocirlă, prin care nu se mai putea trece. Dar oamenii se strîngeau laolaltă, se apucau de lucru, săpau în grabă șanțuri, propteau colibele și adunau vitele. Acum, însă, apa năvălise cu o furie drăcească, revărsîndu-se peste țărcuri, peste tufișuri, peste colibe, fără să dea răgaz oamenilor să ia vreo măsură de apărare. Cel mult puteau să fugă, să scape cu viață. Vaietele indienilor creșteau la rîndul lor, ca valurile învolburate ale revărsării apei.

— Pedeapsă de la Dumnezeu să fie ?

— Ce poate să fie ?

— Toate cad peste bietul *yatunyura*. Ciuma, foametea, apele, vînturile care spulberă pămîntul și-l duc...

— Apa a venit cu o furie de *huairapamushca*.

— Va trebui să trăim prin tufișuri, ca șopîrlele.

— Va trebui să trăim pe culmea muntelui, ca iarba și ca paie.

— O să murim în noroi, ca viermii în putreziciunea stîrvurilor.

— Va trebui să ne cuibărim coliba în stînca golașă, ca iepurii, cerbii...

— Cerbii și iepurii, care se ascund printre ierburi și în văgăuni.

— *Ayayay*, măicuță.

— *Ayayay*, tăicuță.

— *Ayayay*, sărman indian !

— Unde o să semănăm ?

— Cum o să trăim ?

— Cum o să murim, fără priveghi ?

— Taică *Yatunyura*, apără-ne !

— Taică *Yatunyura*, ocrotește-ne !

— Cum ai făcut și cu strămoșii noștri !

— Tătucă *Yatunyuraaa* !

— O să jertfim cobai la rădăcinile tale.

— Și un berbec o să jertfim !

— Ce ar putea să mai dea bietul pămîntean ?

— *Ayayay*, măicuță.

— *Ayayay*, tăicuță.

— Ar trebui să-i cerem Sfintei Fecioare...

— Și dacă n-o vrea să facă minunea ?

— S-o vîrîm cu capul în mlaștină, să vadă cît de bine este.

În nădejdea că se vor putea întoarce la colibă, la semănături, la micul lor țarc de vite, familiile lovite de nenorocire rămaseră mai departe lîngă malul pe care-l cuprinsese apele, fără să le pese de frig, de burniță, de noroi, de vremea geroasă. Într-o mută contemplare, cu înfățișare de nebuni și chipuri incremenite, ca ale morților, cu ochi sticloși, cu pielea uscată ca pergamentul, înspăimîntați, indienii priveau țintă, așteptînd cu o speranță absurdă și copilărească, să iasă din blestemata apă avutul ce le-a fost mai scump

pe acest pămînt. Numai cînd s-a făcut întuneric beznă și nimic nu se mai putea vedea, cînd cea din urmă nădejde se destrămase, risipită de vînt, în zgomotul monoton al ploii și în negura nopții fără sfîrșit, mulțimea de oameni îndobitociți se lăsă în voia jalei, stînd ca la un priveghi de îngropăciune. Cîte unul, mai disperat sau mai puțin curajos, rupea tăcerea cu un țipăt, zbatîndu-se într-un tremur nepotolit. Apoi, îi urmau ceilalți, toți, ca un cor de suflete chinuite, stafii înlănțuite de spaimă.

— *Ay... Ay... Ay !... Tăicuțăăă...*

— *Tăicuțăăă !*

— *Maică Precistă ! Milostivooo !*

— *Zdrobită-i inima bietului indian ca grăuntele sub piatra de moară !*

— *Mîinile și picioarele îi sînt terciuite, ca o fiertură de porumb.*

— *În noroi au rămas coliba, cobaii, găinile, porcul !*

— *A rămas copilașul micuț...*

— *În noroi a rămas patul, oala de pămînt, țealele femeii, lemnele și lopata de lucru !*

— *A rămas bătrînul bunic...*

— *O să murim, vai de noi !*

— *Ayayay, tăicuțăă !*

— *Ayayay, Maică Precistă ! Milostivooo !*

— *Vai de pielea noastră !*

— *Vai de oasele noastre !*

— *Ce rău ți-am făcut, inimioarooo ?*

— *Pe cine am omorît ?*

— *Pe cine am jefuit ?*

— *Cui i-am furat pămîntul ?*

- Cui i-am dat *chamico*¹, să înnebunească ?
- Pieile de berbec le-a luat apa.
- Fusta mi-a luat-o apa.
- Șalul mi l-a luat apa.
- Tăicuțăăă ! Și mîncărurile pregătite pentru praznic le-a luat apa.
- *Ayayay, carajo !*
- Acum unde vom semăna ?
- Ce vom secera ?
- Ce vom vinde ?
- Ce vom mînca ?
- *Ayayay, ce răpăială !*
- *Ayayay !*

Corul acela de vaiete răsuna ca tobele unui carnaval al indienilor de la munte, cîteodată în piață, alteori în fața copacului ocrotitor, și de cele mai multe ori la marginea apelor umflate. Încetă însă, de îndată ce oamenii și-au dat seama că rîul în loc să se retragă, după cum se așteptau să se întîmple, prefăcuse întreg țărmul nisipos într-o mlaștină verzuie și nemîscată, care continua să cuprindă toată întinderea de pămînturi joase ale obștii. Vrăjitorii îi sfătuiră să aducă jertfe lui taica *Yatunyura*.

— E supărat, spuse unul.

— E supărat. Nu ne apără de *Huaira*, care s-a năpustit împotriva noastră, spuse cel mai bătrîn, privind flăcările focului.

— E supărat, repetară oamenii.

Și ca în vremurile de mare îngrijorare și spaimă, cei din *Yatunyura* invocară spiritul pri-

¹ Băutură fermecată (n. r.).

mitiv al strămoșilor celor mai îndepărtați, cu ritualele lor sălbatice, cu dansurile lor nebunești, cu băuturi vrăjite, odoare misterioase, cîntece și urlete infernale.

Mai tîrziu, cînd văzură că toate acestea nu duc la nimic, că arăturile mai joase continuau să rămînă acoperite de apă, se ridicară iar cîteva glasuri :

— Mai bine să facem rugăciuni.

— Rugăciuni către Sfînta Fecioară, făcătoare de minuni.

— Sfînta Fecioară !

Și plecară, în grupuri sau răslețiți, la Guagraloma, în căutarea preotului, să cadă la învoială cu el pentru înfăptuirea minunii. Isidro Cari îi zări trecînd pe ultimii. Mergeau în șir, ca vitele, împruînd aerul cu mirosul de bălegar, de cîine ud, de putreziciune.

— Unde s-or fi ducînd ? întrebă metisul cu glas tare, lăsînd treaba pe care o începea, în toate diminețile, cu cîte o duzină de zilieri.

— La preot, pentru marea rugăciune către Preamilostiva, răspunse unul dintre muncitori.

— Rugăciune ?

— Așa se spune.

— *Carajo !* Prostii, răspunse Isidro cu aerul că nu-l interesează. Dar ceva mai tîrziu, simțindu-se pradă unei irezistibile frici superstițioase — îi trecură prin minte minunile Sfintei Fecioare, așa cum se vedeau pe naivele tablouri din interiorul bisericii, de la pridvor pînă la cafas — își zise : „Poate că sclerații de indieni obțin ceva. Ea este mama tuturor. A tuturor care se roagă cu credință, cum spune preotul...

În schimb pe mine o să mă năpăstuiască că nu m-am rugat la timp. Cît are să-mi ceară oare preotul? O muncă atît de îndelungată... Și acuma vor să mă nenorocească... Cu lucrurile cerești nu te poți juca...”

Blestemînd în gînd pe indieni și timpul pe care trebuia să-l piardă cu drumul la Guagraloma, Isidro urcă spre casă.

— Ce s-a întîmplat? îl întrebă Isabel, cînd îl văzu venind la o oră atît de neobișnuită.

— Trebuie să mă duc în sat.

— De ce?

— Să vorbesc cu preotul.

— Cu preotul?

— Indienii din *Yatunyura* vor să mă nenorocească.

— Cum așa?

— Fac rugăciuni.

— Ave Maria! Cum de le-a trecut așa ceva prin minte? Trebuie să te duci numaidecît la preot. Unde s-a mai văzut asemenea îndrăzneală? Sfînta Fecioară e a întregului sat. E a noastră, a oamenilor albi. Indienii sînt altceva. Altă plămadă! E de ajuns să-i privești, ca să-ți dai seama. Ce timpuri am ajuns să trăim!

— Chiar așa, îi tăie vorba Isidro, prost dispus. Era gata de plecare. Cu cizmele murdare, în pantaloni de călărie, cu haina mototolită și buzunarele umflate, cu un fular la gît în loc de cravată, cu pălărie de pai, ieși în pridvor și se opri. Îi venise o idee ingenioasă, șiretenie de metis! În fața unui cocoș de luptă, pe care-l ținea legat de un țaruș, se gîndi: „De cîte ori nu mi-a propus părintele: Îți dau cît ceri pe

cocoș. Are viitor... Nu e prea arătos, dar e voinic și grozav de bătaios...” Aducîndu-și aminte de cuvintele preotului, dezlegă în grabă pasărea și-i mîngîie capul, așa cum obișnuia să facă atunci cînd paria înaintea unei lupte importante.

— Acum sînt sigur că a dat năpasta peste neciopliții de indieni. Mă bizui pe cocoșul meu, murmură metisul, și luă drumul bisericii, cu luptătorul sub braț.

Cînd Isidro a intrat în casa preotului, acesta discuta cu indienii din *Yatunyura*, prețul rugăciunii, precizînd cu grijă toate amănuntele. Ca de obicei, indienii vorbeau toți deodată, cu mîinile împreunate, și păreau foarte nenorociți. În schimb, simulînd o adîncă evlavie și folosind cuvinte alese, preotul căuta cu viclenie, cu prefăcută simplitate și cu un deosebit simț practic, să-i lămurească despre ceea ce e mai important într-o minune.

— Dacă nu aveți cît trebuie în numerar, atunci o să facem o liturghie fără cîntece.

— Bine, tăicuță. Clopotele să sune însă tare, tare...

— Cele două mici.

— Și cel mare.

— Cel mare costă mai scump.

— Bine, părinte.

— Voi să aduceți toate cele trebuincioase din ajun : *chamizas*¹, artificii, lumînări pentru altar, globuri...

— Da... Da...

¹ Crengile unei plante pitice locale care se aprind în anumite ocazii (n. tr.).

Isidro îi lăasă pe indieni să se retragă, într-un murmur, în care se amesteca încredere și îngrijorare. Când preotul rămase singur, metisul Cari se apropie cu șiretenie, ca unul care avea de adus o veste mare.

— Ce minune te-a dus în această sfântă casă ? îl întrebă preotul. Zărind însă cocoșul rîvnit, schimbă repede tonul și atitudinea. Se întoarse spre noul-venit, ca pentru o consfătuire tainică între oameni cu aceleași preocupări.

— Și eu vin tot pentru rugăciuni, răspunse metisul cu glas coborît, ca și cum ar fi avut să-i împărtășească o taină.

— Da ??

— Daaa, continuă Isidro plimbînd cocoșul pe sub nasul părintelui.

— Pentru o asemenea pasăre a Domnului, se poate face într-o duminică o rugăciune clasa întîi.

— Dar... să vedeți... Aș dori ca liturghia indienilor să-mi fie și mie de folos.

— Cum așa ?

— Ei cer Sfintei Fecioare același lucru ca și mine. Să sece mlaștinile. Pot să plătesc și eu cît plătesc ei pentru slujbă. Dar a mea să fie cea dintîi. Fără să știe nimeni. Indienii vor veni să asculte slujba pe care au plătit-o. Eu vreau să rămîn în umbră, părinte. Ascuns.

— Aaah !

— Sfînta Fecioară e a Guagralomei. Ca metis merit și eu atît. Metisul a dat destul pentru biserică, pentru sat, pentru toate celelalte.

— Pe ascuns ?

— Desigur, vreau ca slujba mea să ajungă prima la Preamilostiva.

— Dar mie ce-mi dai ? întrebă părintele, fără ocoluri.

— Vă dau, cum se cuvine, o sută de *sucres* pentru liturghie.

— Dar ca să strecor rugăciunea dumitale pe ascuns ?

— Pentru asta v-am adus ploconul, răspunse Isidro, mîngîind din nou cocoșul pe cap.

Toate ieșiră cum nu se poate mai bine, liturghia, praznicul și rugăciunile. Metisul a fost tot timpul primul în pomenire, la liturghie, ca și în mintea preotului, ba chiar și în binecuvîntarea mîncărilor și a băuturilor, aduse de indieni. Dar, deși se aranjase atît de abil cu preotul, și cu toate că noile lucrări de pe terenul smuls rîului mergeau foarte bine, Isidro nu reușea să se elibereze de teama unei înfrîngerii. Visa aproape în fiecare noapte că oameni sălbatici, purtînd coarne, veneau ca un puhoi, din munți, și alergau după el pe cîmp. „Cînd își vor da seama, mă vor ucide. Poate că și-au și dat seama... Nu spun nimic, pentru că sînt niște animale fără simțire. Noaptea drumul e neumblat. Și casa mea... Casa mea este ultima din Guagra-loma. Nu trece nimeni pe-aici... Sînt singur. Trebuie să-mi fac aliați. Cineva care să mă apere. Cine ? Vecinii mei. Ar fi bine, dar sînt niște țărani proști. Iași, trîndavi... Nu-și cunosc interesul... Își zicea el adeseori, ștergîndu-și de pe frunte sudoarea oboselii și a fricii. A mers așa, pînă cînd într-o zi, se hotărî să semene trestie de zahăr, de-a lungul îngusteii fîșii de teren ara-

bil pe care-o smulsese zmîrcului. Nici nu răsărise bine firul verde din sămînță, că Isidro a și început să se laude printre vecinii săi, metiși posesori de pămînt lîngă rîu, cu cîștigurile ce-l așteaptă.

— Priviți cum crește. Mulți bănișori am să strîng de pe mlaștina mea. Trestie pentru rachiu, metișilor !

— Așa să fie ?

— Pămînt bun, pe care acum îl îneacă apele, dar nu mă voi lăsa, și am să fiu singurul producător din regiune, stăruia el cu o trufie făcută să trezească pofta de cîștig al celui mai dezinteresat dintre oameni.

În odaia din fund a dughenei pe care o ținea bătrîna Candelaria, unde obișnuia metisul Isidro Cari să joace cărți duminicile, cînd, pentru un motiv sau altul, nu erau lupte de cocoși ca să parieze, în timp ce bea și juca, vorbea despre ușurința cu care s-ar putea cîștiga bani grei, dacă s-ar ridica ziduri de zăgăzuire a mlaștinilor, acum lăsate cu totul în părăsire de vecini.

— O adevărată mină, *carajo*.

— Chiar o mină ?

— Nu înțeleg de ce...

— Adică cum de ce ?

— Băutura e singura marfă care găsește totdeauna cumpărători.

— Așa-i. Totdeauna.

— În anul care vine am să fac bănuți buni cu rachiu.

— Buni...

— Toți ar putea să cîștige ca și mine.

— Da, toți...

Cu atîta îndemînare ştiu Isidro să aţîte ambiţia metişilor, atîtea le-a spus şi le-a cîntat, încît într-o duminică după amiază, unul dintre vecinii săi, Alfonso Cañas, îmbibat de băutură, ca o cîrpă udă, şi plin de-o sfidătoare trufie, începu să urle în mijlocul prietenilor săi, tot atît de beţi ca şi el :

— Uite-l pe Cări ! Hei, ia nu mai fă pe grozavul ! Şi eu... Şi eu am început să ridic un zid...

— Mincinosule !

— Cum adică ? Ce vrei să spui ? Da ce, e ceva de pe altă lume, ceva care nu se poate ?

— Nu te cred !

— Nu mă crezi ? *Carajo !*

— Ascultă aici, frate-meu ! Şi eu lucrez la un zid ! ţipă un altul dintre beţivi, lovindu-se în piept cu palma.

— Da ?

— Da, *carajo !*

La fel strigară şi se lăudară la rîndul lor Juan Carrasco, Timoteo Guamán şi José María Chaupisiqui. Era un spectacol emoţionant şi înălţător.

— Toţi ? Toţi ? murmură Isidro prefăcîndu-se surprins, şi mustind în el o mulţumire ascunsă. Atît de surprins se arătă, şi atît de mulţumit se simţea, încît, ciudată întorsătură a firii sale, căzu în genunchi scoţînd hohote de plîns pe care nu reuşea să le oprească.

În faţa unei asemenea purtări, pe cît de nefirească pe atît de neobişnuită, vecinii se strînseseră în jurul lui, mîngîindu-l cu o dragoste părintească şi dezvinovăţindu-se :

— Nu te mai necăji aşa, frate.

— Nu-ţi face sînge rău pentru atîta lucru.

- E pământ destul pentru toți.
- E berechet !
- Nu spuneai chiar tu ?
- Nu ne sfătuiai tu ?
- N-am făcut ce doreai tu ?

Isidro dădea din cap tăgăduind. Ar. fi vrut să vorbească, dar nu putea. Îi era mai ușor să rîdă și să plîngă în același timp. Oamenii nu-l înțelegeau, și nici el nu se simțea în stare să-i lămurească. Se ridică de pe jos grăbit și ceru tușei Candelaria :

— Trei litri din cel bun... Dar din cel bun.

— Trei litri ? Ca să-ți omori necazul ? rîseră vecinii în cor.

„Nu de necaz, nici de invidie, proștilor... E pentru ceva mai bun“... ar fi vrut el să le strige, dar tăcu, pradă unei fericiri pe care nu o cunoscuse pînă atunci. Iar cînd în noaptea aceea se întoarce acasă beat turtă, nu simți nici un fel de teamă, ba, în mijlocul drumului, țipă de cîteva ori :

— Acum pot să vină indienii, și în turmă dacă vor, *carajo* ! Sîntem și noi acum o oaste de metiși !

Vorbele sale spintecară bezna nopții, cu toată puterea și bucuria pe care o avea în glas, acum cînd se putea bizui pe solidaritatea și spiritul de sacrificiu alor săi, în lupta care avea să înceapă : bună, rea, ucigătoare sau vicleană, după cum îi va fi soarta.

„Pînă azi îi zdrobeam pe indieni cu sutele, pentru stăpîn... Acum, *carajo*... ! Vor plăti cu viața, dar nu pentru alții, ci pentru noi...“ fură

ultimele cuvinte pe care le-a mai putut rosti, în clipa cînd intră în casă și căzu beat mort în brațele Isabelei.

În anul acela, apele se revărsară mult mai devreme și mult mai furioase, ca în alte dăți. Mai smulseră cîteva colibe, din cele care se aflau la poalele coastei, înghițiră noi pămînturi însămîntate, secerară alte vieți. Jeluirile și vaielele indienilor ajungeau pînă în satul metişilor. Într-o procesiune fără cap și fără coadă, ca un trup scămoșat, rupt în grupulețe, în oameni izolați, în șiruri grăbite, cu o muzică stridentă de tobă și flaut, în murmure haotice, miros de bălegar, de sudoare, de mortăciune și de umezeală, o parte din indieni trecură prin vad și o luară de-a lungul drumului. Isidro Cari, adulmecînd ca un cîine de vînătoare, îi simți pe indieni de departe. Își luă carabina și-i spuse Isabelei :

— Ia copiii și pleacă în sat. Pe drum dă de veste vecinilor să se pregătească, așa cum le-am spus. Vin indienii !

— Dar...

— Vin cu muzică.

— Ave Maria !

— Nimeni nu poate să știe de ce sînt în stare.

— Nimeni nu poate să știe.

— Trebuie să fie în culmea disperării.

— Sînt, fără îndoială.

Metisa ieși grăbită și își îndeplini întocmai sarcina ce-o primise. Dincolo de zidurile de pămînt, în dosul frunzișului, după cotiturile apei sau adăpostindu-se dinapoia ferestrelor ascunse

în umbră, toți vecinii se puseră la pîndă în tăcere, cu mișcări încete și cu ochii țintă. „Cu lovituri de bîță și cu plumb îi vom primi pe indieni, dacă vor îndrăzni să vie asupra noastră“, era gîndul tuturor locuitorilor din Guagraloma. Dar, din fericire, muzica aceea abia se tîra pe șosea, ca o rugăciune pentru pace. Duceau cu ei patru tîrgi simple ; le tremurau buzele și aveau ochii în lacrimi.

Se opriră în piață, în fața cortului unde erau adăpostiți jandarmii, păzitori ai ordinii publice. Reprezentantul autorității, care își avea partea lui din viitoarea recoltă a trestiei de zahăr, prevestit din vreme de Isabel, îi primi pe indieni în ușa biroului, între patru santinele înarmate și, înainte de a-i asculta cît de cît, îi întrebă plin de semeție :

— Ce doriți ? De ce ați venit ?

În tăcere, indienii lăsară tîrgile jos. Patru cadavre pe jumătate descompuse alunecară pe pămînt : doi băieți livizi, cu trupul umflat de apă, o tînă ră, a cărei carne se desfăcea în fișii, și o bătrînă, care păstrase în zbîrciturile obrazilor ei de pergament masca crispată a celor care mor de frig. Reprezentantul autorității metise, fără să-și dea seama unde vroia să ajungă mulțimea indienilor, văzîndu-i plini de-o mută indignare, și scîrbit de stîrvurile din fața lui, i-a întrebat :

— Ce vreți, *carajo* ?

— Să vedeți, tătucă, îndrăzni să spună unul dintre indieni.

— Să vedeți, spuseră toți în cor.

— Ce vreți să văd ?

— Cum mor bieții pămînteni, înecați în apele revărsate.

— Ah...

— Toată săptămîna am așteptat să scadă rîul, ca să putem trece morții peste vad.

— Da. Acum văd.

— Uitați-vă bine. Uitați-vă pînă veți ajunge să pricepeți! strigară cei din *Yatunyura*, cu glasul mai ridicat, profitînd de un moment de șovăială a reprezentantului autorității.

— Și acum ce vreți să fac, *carajo*? se răsti acesta dintr-o dată, în loc să răspundă.

— Dreptate, tătucă!

— Ce putem face noi? Dreptatea e la Dumnezeu, nu-i treaba oamenilor.

— Am văzut! Am văzut, stăpîne! urlară indienii, făcînd un pas înainte.

— Ce-ați văzut? Vorbiți limpede, le spuse metisul, cu o prefăcută nevinovăție.

— Lucrările. Zidurile. Pereții. Zăgazurile din cealaltă parte a satului, tătucă.

— Nu fiți proști. Nu fiți animale. Nu vă lăsați duși de neștiința voastră! Cum vreți să împiedic eu pe cineva să facă pe pămîntul lui ce poștește? De aceea e proprietatea lui. Datoria mea e să apăr această proprietate.

— Și noi, *su mercé*? stăruiră cei din *Yatunyura*, cu glasul lor în care era deopotrivă plîngere și teamă?

Într-o frămîntare tragicomică, ridicînd brațele și privirile spre cer, reprezentantul autorității a întrebat la rîndul său, adresîndu-se parcă norilor cărora le cerea un sfat potrivit și un răspuns satisfăcător:

— Dumnezeuule, cum să vă fac să înțelegeți ? Cum ? Uite, de pildă : V-ar place să intru în obștea voastră și să dărîm tot ce ați clădit cu banii și cu munca voastră ? Colibele... biserică... înșămîntările... satul întreg...

— Ba nu, tătucă.

— Atunci, *carajo* ? Ridicați și voi pereți, ziduri, munți dacă vreți...

— Eeei... ! De unde vreți să aducem piatră ? De unde să luăm lut ? Cum să scoatem nămolul din mlaștină ? De unde să adunăm, bieții de noi, ciment, var... Cheltuială multă, stăpîne, de unde bani ?

— Dacă nu sînteți buni de nimic, dacă n-aveți bani, dacă nu sînteți în stare să zidiți, atunci ce mai vreți ?!

— Avocații de la oraș ar putea... amenințară indienii mai pe ocolite.

— Nici un fel de avocat nu vă poate ajuta. Nici un judecător din lume nu vă poate face pe voie, proștilor. Ce-mi cereți voi ? Să dau buzna în casele oamenilor de la marginea Guagralomei. satul nostru, satul meu, să încalc dreptul de proprietate, să distrug liniștea oamenilor și să dărîm construcțiile pe care ai noștri le-au realizat. din patriotism, pe pămînturile lor de pe malul rîului ? Nu, iubiții mei prieteni, așa ceva nu voi face, oricît m-ați ruga.

Reprezentantul legii și-a continuat argumentarea, de parcă ar fi ținut un discurs. Acea „liniște a oamenilor“, acel „patriotism“, acei „oameni ai noștri“ erau vorbe învățate din ziarele pe care le răsfoia din cînd în cînd. Era perdeaua sub care își camuflau dictatorii abuzurile

lor. Era masca lor constituțională. Cu această metodă nu dăduseră niciodată greș. De data aceasta, însă, indienii l-au întrerupt pe orator :

— Va curge sânge ! Vom ucide, *carajo* !

— Pe cine ? Pe cine, *carajo* ? Indieni asasi-
sini, criminali ! urlă reprezentantul autorității
metise, făcând un pas înainte și ridicând în ace-
lași timp mâna dreaptă, cu gestul eroic al unui
căpitan de operetă.

Metișii din Guagraloma, care se strânseseră
între timp, se frământau în tăcere. Furioși, gata
să-l apere pe reprezentantul autorității, începură
să se apropie pas cu pas de locul unde avea loc
discuția.

Cu viclenie, încercând să ascundă dorința în-
drăzneței răzbunări, fără voie dată în vileag,
indienii murmură :

— Dreptate, tăicuță !

— Ce dreptate, *carajo* ! Eu am fost numit
aici să apăr satul, pe stăpînii pămîntului, pe oa-
menii cinstiți din sat, nu pe indienii netrebnici
care vor să facă moarte de om. Plecați numai
decît de aici, cu stîrvurile voastre împutite !

— Dreptate, tăicuță !

— Și să nu mai veniți aici cu toată ciurda, că
pun să vă împuște, auziți ?

— Dreptate, tăicuță !

— Criminalilor ! Vreți să ne ucideți femeile
și copiii...

Metișii, găsind momentul prielnic pentru a-i
pedepsi pe indienii obștii, făcîndu-i să-și plă-
tească scump îndrăzneala, năvăliră deodată asu-
pra lor, lovindu-i cu picioarele, cu bîtele, cu
pumnii. Indienii, resemnați și supuși, se lăsară

bătuți, în timp ce-și ridicau morții și fugeau spre șosea, urlînd :

— Dreptate, tăicuțăăă !

Loviți fără îndurare, sîngerînd pe nas și pe gură, cu oasele frînte și vătîndu-se, ca de o povară mult mai grea decît aceea pe care o purtau, indienii ajunseră în satul lor.

Numai cînd au fost puse santinele înarmate pe locurile unde ar fi putut să se strecoare indienii din *Yatunyura*, cu ordinul strict să se tragă în momentul cînd va fi nevoie, s-au liniștit tulburările în sat. Munca s-a întetit pe malul rîului, s-au deschis noi canale, s-au întărit zidurile, s-au reparat pretutindeni, cu mare grijă, stricăciunile făcute de apele încă neîmblînzite.

Mai tîrziu, răsplata plantațiilor de trestie de zahăr n-a fost neînsemnată, mai ales în ceea ce îl privește pe Isidro. Marea mlaștină a fost prefăcută în ogoare, așa cum visase metisul. Și lucru curios, într-o zi, ca urmare a influenței lui Salomé și a uitării care i-a fost larg răscumpărată lui Gabriel, Cari luă în arendă, la Providencia, moara pentru măcinat trestie.

Așa se face că fostul intendent a ajuns într-o bună zi — prin mijloace proprii — primul producător de rachiu din întreaga regiune, sau cum s-ar spune, un tip nou și ciudat de bogătan metis.

Un val de disperare plutea, parcă, între cer și pămînt, cînd indienii se întoarseră în *Yatunyura* și putură, în sfîrșit, să se întindă pe pămînt. Zăceau într-o tăcere deplină, ca niște animale bolnave, pe jos, pe poteci, printre co-

pacii cei înalți ai pădurii și în șanțuri. În lumina cenușie a zilei, zi mai lungă decât oricare, păreau încremeniți lângă tot ce le era drag : culmile munților, gospodăriile câte mai rămăseseră în picioare, biserica de țară, noroiul cărărilor, copacul *Yatunyura*, plin de mușchi și împovărat de ani, imașul obștii, în mare parte sub apă. Numai când s-a lăsat peste toate acestea noaptea, indienii, cu simțurile amorțite, dar păstrînd în minte crîncena realitate a nenorocirii lor, începură să bocească :

- Ce ne vom face, oameni buni ?
- Încotro vom merge și unde vom trăi ?
- Fără paie pentru colibă.
- Paie găsim pe podiș.
- Fără lemne de foc.
- Pe podiș sînt lemne.
- Fără pămînt pentru arătură.
- Pe podiș e pămînt.
- Vor trebui să plece pe podiș, bieții băștinași.
- Podișul nu e departe.
- Nu e departe de Dumnezeu.
- Acolo vom fi singuri, vom putea plînge în voie, vom putea muri în voie...
- Nimeni n-o să mai vină să ne alunge.
- Nimeni nu va mai arunca năpasta asupra noastră.
- Înainte, băieți !
- Înainte, fetelor !
- Înainte, istoviților !
- Spre vînt, spre frig, spre apă !

Indienii — obișnuiți de mult cu asprimile naturii — se îndemneau unii pe alții. Îmbătați de o

aspră speranță, începură să se strecoare printre tufișuri, zgîriind piatra stîncilor și cățărîndu-se pe coastă. În frunte se aflau cei a căror deznădejde era mai cumplită, cei care văzuseră dispărînd sub apă coliba lor, grădina de zarzavat și animalele din curte, cei care pierduseră totul în afară de nefericita lor viață, pe care abia și-o mai tîrau. Cînd au ajuns pe podiș, nimeni nu știa unde se află. Cineva a întrebat :

— Unde sîntem, maică ?

— Oare unde om fi ajuns ?

Buimăciți de înălțimea ameteitoare și orbiți de întuneric, oamenii urcau bîjbîind, cu mîinile întinse și cu nările dilatate, căutînd să-și facă drum după miros ; toți erau nerăbdători să simtă pe-aproape mirosul pămîntului mănos, pe care în zadar îl căutau.

— Încotro ?

— Pe-aici ! pe aici !

— Nu e bine. Nu !

— Vom vedea noi mîine dimineață.

— Mîine dimineață...

— *Ayayay !*

— Să căutăm un adăpost, o stîncă, o văgăună.

— În rîpă...

Cînd începu să se lumineze de ziuă și să se limpezească puțin verdele-gălbui al savanelor, catifeaua cenușie a *frailejones*¹-ului și spuma ruginie a lichenilor, fugarii care urcaseră îngheșuiți unii în alții, împinși de vîntul tăios ca un

¹ Plantă din familia compozeelor, specifică Americii Latine (n. r.).

cuțit ascuțit, cu stomacul gol și gîtlejul sugrumat de *soroche*, se priviră pieziș, ca și cum ar fi voit să se întrebe : cîți din noi vor putea să răzbească ?

— Lovește-mă cu biciul peste mîini, să mă încălzesc.

— Mai tare ! Pînă va țîșni sîngele.

— Lovește-mă peste picioare.

— *Ayayay, carajo !*

Cu toată vrăjmășia înălțimilor, de aproape patru mii de metri, mulțimea deznădăjduiților se urni din nou împotriva pămîntului stîncos, cu puterea tainică a celor care se agață de viață, pînă în ultima lor clipă. Femeile adăpostiră copiii în crăpăturile rîpei. Bărbații, printre glume amare și neîncetate înjurături, biciuiau fetele pentru a le tămădui de degerături și a le opri vărsăturile pe care le stîrnea *soroche*. Unii plecară să caute pe undeva lemne, apă, crengi și paie pentru colibe. Alții, care cunoșteau mai bine locurile de munte, au pornit să cerceteze împrejurimile, nădăjduind că vor descoperi puțin pămînt cultivabil, adunat de vînt printre stînci. Puținul pe care îl găsiră avea să fie folosit de toți și pentru toți.

Între timp, indienii rămași în vechile lor așezări de pe coastă, fără vrăjitori și fără primari, cuibăriți în vreo douăzeci de colibe în jurul bisericii, ca prin minune neatinsă, și amenințați neconținut de alte revărsări ale apelor, nutreau o ură înverșunată împotriva metișilor din Guagraloma, care trimiseseră asupra lor năpasta. Pe vremuri, stăpîinii îi împușcau ca să le ia pă-

mîntul ; acum, metişii, fii de indiene, născuţi din vreun *huairapamushca*, le smulgeau ce le mai rămăsese, învoindu-se pe ascuns cu rîul şi cu mai cine ştie cine. Acum fraţii lor rătăceau fără nici o ţintă prin munţi.

Numai părintele venea pe la ei din cînd în cînd, îi mai îmbărbăta şi, în predicile lui cu gînd de alinare, le dădea pilda mîngîietoare a domnului Isus Cristos, răstignit. De două sau de trei ori le-a făgăduit minuni, în viitor, spunîndu-le :

— Dacă se mai întîmplă să fiţi în necaz, căutaţi-mă. Atunci cînd va fi nevoie, eu...

— Dumnezeu să vă aibă în paza lui, părinte.

După un vechi obicei, şi fiindcă se simţea nevoie, preotul veni în mijlocul lor să-i ajute la alegerea căpeteniilor, şi făcu în aşa fel ca cei care mai rămăsese în obşte să-l pună primar pe Pablo Tixi. Coliba familiei Tixi, aşezată pe o mică ridicătură de pămînt, nu suferise stricăciuni prea mari. Cînd simţi că poartă pe umerii lui o răspundere atît de mare, avînd suprema autoritate în sat, soţul Juanei făcu ce făcu şi luă drumul pînă la San Martín. Aici se duse la un fel de scribe, care făcea şi pe avocatul şi care, şmecher mare, cerea să i se spună doctor. Acesta, după ce luă ploconul — două găini ouătoare — şi după ce îşi primi taxa cuvenită pentru consultaţie, s-a însărcinat cu apărarea indienilor, membri ai obştii, deşi ştia foarte bine că nu există nici o lege în favoarea clienţilor săi. Apoi, dădu îndrumări indianului, care asculta plin de încrezătoare nădejdi.

— Când va fi momentul, să-mi dați de știre ca să putem constata faptele cu martorii noștri.

— Dumnezeu să vă aibă în pază, *su mercé*.

De când începuse revărsarea apelor, Pascual și Jacinto căutau mereu un prilej prielnic s-o șteargă de-acasă. Visul lor era să-i părăsească pentru totdeauna pe indieni. La ficcare țipăt disperat, după un om înecat sau o colibă dusă de ape, cei doi băieți, în loc să jelească nenorocirea sau să dea o mână de ajutor, priveau plini de speranță malul de dincolo, rândurile de case ale metișilor, de-a lungul drumului cel mare, biserica cu turnurile înalte, piața târgului, ca și cum și-ar fi ales un drum pe unde să fugă. Purtarea lor era atît de ciudată, încît cei din *Yatunyura*, cu toată nenorocirea ce-i lovise, vorbeau între ei :

— Ce să fie cu băieții lui Tixi ?

— Or fi nebuni ?

— Dau mereu din mîini.

— Mîini roșii ca de drac.

— Parcă ar voi să zboare.

— Să zboare de cealaltă parte.

— Ave Maria !

— Ar trebui descîntați.

— Așa-s toți *huairapamushcas* !

În acel an, iarna se prelungise cu neconținute revărsări de apă, umplînd drumurile de bălți și noroaie. Ploi torențiale, însoțite de-o ceață deasă, întunecau satul cu colibe le lui, împrăștiate pe malul rîului. Într-o dimineață, se auzi din depărtare zgomotul puhoiului care pornise.

— Uite-l cum vine, tăicuțăăă ! țipau cei din *Yatunyura*.

— Uite-l cum vine !

— Afurisit să fie rîul, care se lasă ațîțat de *huairapamushcas* ! murmură o bătrînă cu fața și mîinile pămîntii, privind spre malul potrivit și ridicînd bățul ei de cerșetoare, cu amenințări de blesteme și vrăji.

În acest timp, apele umflate acopereau malurile noroioase, mugind. Isprăviră cît ai bate din palme cu noroiul mlaștinii, rostogolindu-se cu o repeziciune de necrezut peste colibeile apropiate, peste rămășițele imașului obștii, peste tușișuri, acoperind cu mugetul lor prelung urletele oamenilor care alergau înspăimîntați, în căutarea unui adăpost.

— Fie-ți milă, tăicuță !

— Blestemați să fie *huairapamushcas* !

— S-au dus lucrșoarele copilului !

— S-a dus și ușa !

— Și bătrîna mamă s-a dus !

— Bunul Dumnezeu să aibă în paza lui pe bietul nostru băiat, care a plecat cu oile la păscut, se văita o indiană, cu fusta în zdrențe și cu părul vîlvoi, trăgînd de sfoară un cîine prăpădit, care ridica din cînd în cînd capul, cu un lătrat trist.

Spaima primelor clipe fu sporită de uraganul care făcea să se cutremure ramurile ude ale pădurii, de un verde întunecat, care acoperea perețele muntelui. Vuietul tumultuos al apelor dezlănțuite se amesteca laolaltă cu zgomotul surd al pămîntului care crăpa. Peste tot, pe unde fugeau oamenii, se împleteau frînturi de vorbă cu întrebări îngrijorate :

- Nu mi-ați văzut copilul ?
- Nu. Și eu îl caut pe al meu.
- Ce face maica Pastora ? De ce nu fuge ?
- Copilul meeu !
- Unde mi-e fetița ?
- Am văzut-o în pădure.
- Care pădure ? Mi s-a prăpădit copila !

Mor !

- A mea era cu mieii.
- Care, care ?
- Cea mică.
- Fugi, fugi, dacă nu vrei să te ajungă moartea !
- Fugi, taică !
- Unde ?
- Lasă, nu mai întreba !
- Hai, pe potecă. Vino...
- Copiii !

Era atît de mare zăpăceala, încît unii alergau fără să știe încotro. Alții, cuprinși de groază, rămîneau locului, ca o stană de piatră, în fața înfricoșătorului prăpăd. Cîțiva se căzneau copilărește să salveze cîte o scîndură veche sau un vraf de cîrpe murdare. Niciodată nu fusese apa atît de necruțătoare, atît de sălbatică ; niciodată nu se ridicase atît de sus, niciodată nu îndrăznise să intre în biserică, niciodată nu ajunsese pînă la tufișuri.

— Fetițooo ! urla un indian cu apa pînă la brîu, îndreptîndu-se către ultimele rămășițe ale acoperișului colibeii sale, pe jumătate scufundată. Ecoul îi răspundea :

— ...o ...o...

— Unde te-ai băgat ?

— ...aaat...

Striga, striga mereu cu aceeași disperare. Și cum i se părea că fata îl cheama din mijlocul vijeliei, zvîrli în apă lucrurile pe care le ducea în spate, și începu s-o caute cu mai multă înverșunare :

— Fetițooo !

— ...ooo.

— Așteaptă-mă o clipăăă !

— ...ăăă.

Înconjurat de răspunsurile ecoului batjocoritor, omul merse mai departe, spre locul de unde i se părea că-l cheamă copila lui. Făcu un pas, doi pași. Prins de un vârtej tulbure, căzu în apă, și, cu mâinile ridicate spre cer, striga neconținut.

— Fetițooo !

— ...ooo.

Pe la prînz vijelia se liniști. Dar valurile neșfîrșite ale apei au continuat să se reverse toată după-amiaza, smulgînd tot ce le ieșea în cale.

Pascual și Jacinto, uzi learcă și murdari de noroi, încercau cu mișcări silnice să strîngă ce se mai putea salva din coliba inundată, în timp ce, în sinea lor, adînc scîrbiți, se întrebau iar și iar : „Nici acum ? Nici acum nu vom putea ? Nu... E cu neputință, acum cînd toate drumurile s-au închis ! Să ne cățărăm pe podiș, cum au făcut ceilalți, și cum vor face și ăștia ? Nu ! Pe unde, atunci ? Pe unde să plecăm în sat ? Noi sîntem metiși ! Metiiiși !”

— Aduceți pieile ! țipa mama Juana, de pe malul unde strînsese grămadă lucrurile pe care bărbatul și feciorii ei le salvaseră de la prăpăd.

— Pentru ce ne trebuie pieile, mamă ? întrebare în același timp gemenii.

— Ca să aveți pe ce dormi la noapte.

— La noapte ? Uuuuu...

— Strângeți, copii ! Tot ce puteți !

— Da' ce-s lucrurile noastre ?

— Atunci ce căutați aici, *carajo* ? Ce îmi tot umblați cu nasul în vînt, ca niște cîini fără stăpîn ? interveni tata Tixi, răsărind deodată din noroi. Cearta, care părea tot atît de surdă și de încăpățînată ca și vijelia, se pierdu în urletele unei cete de indieni, care veneau cu vestea că biserica fusese inundată.

— Să meargă taica primarul s-o scoată pe Sfînta Fecioară !

— Să vină degrabă !

— S-o scape pe Milostiva.

Șupunîndu-se dorinței celorlalți, Pablo Tixi lăasă în părăsire ce mai putea fi salvat din coliba lui, și, urmat de ceata celor care aduseseră vestea, făcîndu-și drum prin apa pînă la glezne, se îndreptă spre piață. Colibele, pe jumătate scufundate în apă, păreau niște bărci micuțe de paie, care se strînseseră în jurul vechilor ziduri ale bisericii, păzindu-le să nu le ducă valurile. Primarul a trebuit să facă un mare înconjur. Apa era adîncă, pămîntul alunecos, noroiul înșelător, și nu era lesne să ajungă unde voia. O dată ajuns, se cățără cu multă dibăcie pînă la altarul mare, și scoase pe Făcătoarea de minuni, purtînd-o pe umeri.

Ploaia s-a pornit din nou, și apele se vedeau cum cresc, înghițind noi și noi pămînturi. Mulți-

mea din *Yatunyura*, înnebunită, punîndu-și ultima speranță în Dumnezeu, începu s-o implore pe Maica Domnului, care stătea culcată la picioarele lor :

- Liniștește apele, Milostivo.
- De ce nu vrei să te înduri ?
- Ești aici cu noi.
- Noi te-am scos din biserică, unde te năpădisese vîltoarea.
- Te-ai fi înecat ca o porumbiță.
- Ca o biată păsărică !
- Nu vezi cum toate au fost nimicite ? Sîntem ca vița prăbușită, ca trestia măcinată !
- Nu vrei să știi de noi ? Nu ți-e milă ?
- N-a mai rămas din colibe decît lemnul.
- Lemnul ud, ca lacrimile noastre.
- Copiii și vitele s-au prăpădit fără urmă.
- Înainte era pămînt fără hotar pentru însă-mîntat. Acum zace fără viață, sub apă.
- Femeia mea tremură de frig.
- Bătrîna e bolnavă.

Văzînd că nu se îndeplinește minunea care să liniștească apele și că prăpădul își urmează drumul lui nestînjenit, indienii începură s-o amenințe pe Sfînta Fecioară :

- Dacă nu te înduri de noi, te băgăm cu capul în mlaștină. Te...
- De ce ești atît de rea la suflet ?...
- De ce nu vrei să ne ascuți ruga ?...
- De ce îl privești cu nepăsare pe bietul indian, ca pe un cîine netrebnic.
- Te azvîrlim în mlaștină...
- Cu capul...

- Cu capul în mlaștină !
- Ca să vezi și tu ce înseamnă noroiul.
- Ca să liniștești furtuna lui *Huaira*.

Pablo Tixi, fără să poată stăpîni furia alor săi, năuc și lăcrămînd, a dus-o pe Făcătoarea de minuni la mlaștina de pe imașul obștii, într-un alai de strigăte bezmetice.

- Să vadă și ea cum e în mlaștină !
- Să sufere și ea ca noi !
- Să gonească apele de aici !
- Să aducă soarele !
- Să ne arate și nouă odată, dacă ne e mamă sau *huairapamushca* !

— Dacă ne e mamă sau *huairapamushca* !

— Cu capul în mlaștină !

În noroiul moale al mlaștinii, mai moale ca niciodată, din pricina apelor care se revărsaseră mai mult ca oricînd, taica-primarul a băgat în mîl sculptura sfînită, cu capul în jos, liniștit și solemn, ca și cum ar fi pus prima piatră la temelia unui monument sfînt. Se auzi un zgomot ca un gîlgîit, și Sfînta Fecioară se cufundă încet în apă. Apoi pe mlaștina verzuie trecu un tremur ușor, în locul unde dispăruse sfînta, și se iviră bășici, ca răsuflarea din adînc a ierburilor de sub apă.

- Parcă s-ar văita.
- Ca un sărman indian lovit de nenorocire.
- Parcă ar plînge !
- Pînă se liniștește apa.
- Pînă o ieși soarele.
- Precum spui.

Apoi nu se mai auzi nimic. După scufundarea Făcătoarei de minuni, mulțimea amuți, în

așteptare... Ploaia se întetî și deasupra noroiului se întinse un vâl de ceață. Văzînd pînă la urmă că minunea nu se mai arată, unul din mulțime a întrebat :

— Dar dacă Preamilostiva a plecat ?

— Încotro putea să se ducă ?

— Să se întoarcă la locul ei.

— Și să ne lase singuri ?!

— Dacă s-a supărat ?!

— Vom vedea !

— Vom vedea...

Cu primejdia vieții lor, indienii o căutară pe Sfînta Fecioară, intrînd cu picioarele în noroiul moale și adînc, bîjbîind cu mîinile, văitîndu-se și căindu-se ; mulți căzură pînă în fundul mlaștinii, de unde fură scoși anevoie. Obosiți, pierzîndu-și ultima lor nădejde, indienii se simțeau părăsiți. Se auzi :

— Așadar ne-a părăsit tocmai acum !

— Cum... cum a avut inimă să facă una ca asta ?

— Căutați-o bine !

— Nu-i nicăieri !

— Nicăieri...

— Preamilostiva e o ticăloasă, *ayayay* !

— Să fugă ca un cîine nerecunoscător, *ayayay* !

— Cine spune că e Maica bietului indian ?

— Cum o să fie ?

— Chipul ei de *huairapamushca*.

— Îmbrăcămintea ei e de *huairapamushca*.

— Podoabele ei sînt de *huairapamushca*.

— Coroana ei e de *huairapamushca*.

— Odraslă de *huairapamushca*.

Plînsetele și strigătele de răzbunare îl tulburară pînă și pe liniștitul Pablo Tixi. „*Huairapamushca*” își spunea, simțind cum i se rupe inima. Un venin parcă îi intrase în sînge, îi zvîcnea în tîmple, îi suiera în urechi. Simțea nevoia să se miște, să blesteme, să înjure, ca să nu se înăbușe. S-a cățărat, ca un ieșit din minți, pe stînca unde își avea rădăcinile bătrînul *Yatunyura*. Indianii îl urmară. Plin de noroi și zoaie, arzînd de năvalnica pornire a urii strămoșești, cu fața spre Guagraloma, cuibul biruitorilor, care se întrezărea prin ceață, a început să urle :

— *Huairapamushcas*, bandiiiți !

Corul indienilor îl însoți pe primar ca într-o procesiune de somnambuli ; fețe umflate sau obraji supti, ochi înspăimîntați și fără lacrimi — bărbații — ochi înroșiți de plîns — femeile — fețe murdare și îndurerate, mîini crispate de furia neputinței, ascunse sub *ponchos*, sau ridicate, dintr-o zvîcnire smintită spre cer — ca o descătușare supremă a sufletului — înaintau întărind cu urlete înspăimîntătoare, amenințările și înjurăturile lui Tixi :

— Bandițiloor !

— Hoți de *huairapamushcas* !

— Hoțiloor !

— O să punem mîna pe voi și o să vă ucidem !

— Vă ucidem !

— O să vă țîșnească sîngele șuvoi !

— Șuvoooi !

— O să vă tocăm carnea bucățele !

— Bucăteele !

— Ne-ați furat pămîntul, ne-ați omorît femeile și copiii, bandițiloor !

— Bandiților !

Și cum nimeni nu le răspundea — strigătele lor furioase se pierdeau în ceață, cădeau în noroi, se amestecau cu zgomotul apelor, se risipeau în depărtări, fără să tulbure biruința de neclintit a metișilor — indienii își îndreptară rugămințile către străvechiul arbore ocrotitor :

— Taică *Yatunyura*, preabunule !

— Dumnezeu a trecut de partea stăpînilor !

— E bun cu cei albi și rău cu bieții băștinași !

— Maica Precista s-a supărat, așa a vrut dușmanii !

— Taică *Yatunyura*, întoarce-ți ochii spre noi !

— Ia aminte !

— Îndură-te !

— Iartă-i pe nerecunoscătorii, băieți și fete, care se duc să se roage la celălalt Taică-Mare !

— Îți vom da sînge de vită, să poți lupta cu *Huaira*.

— Așa cum se spune că în timpuri străvechi ai întărit pămîntul, întărește-l și acum...

— ...întărește-l ! țipară cîteva femei, luînd noroi de pe jos și strîngîndu-l în pumni.

Între timp, Pascual și Jacinto priveau cu un zîmbet batjocoritor la indienii care se rugau. Iscodeau parcă o trecere peste prăpastie, cu lăcomia vicleană a prizonierului care vrea să descopere o ieșire pentru fuga lui plină de primejdii. Măsurau cu coada ochiului depărtarea de la strîmtoarea care se deschidea între stînci, în partea ei cea mai îngustă, pînă dincolo de adîncul apelor tumultuoase. Lăsau gîndul lor să

alerge printre crengile bătrînului *Yatunyura*, încărcat cu frunze, mușchi, licheni și cuiburi părăsite ale păsărilor pe care vîntul le alungase spre cîmpiile metișilor. „Pe unde să fugim? Printre crengi... să sărim de sus... să cădem... în prăpastie? De cealaltă parte? Dar diavolul de taică indian...” se întrebau și se frămîntau băieții.

Două zile mai tîrziu, vijelia se liniști și apele mai scăzură. Pablo Tixi, simțind din plin răspunderea ce apăsă asupra-i, încercă să găsească o alinare pentru cei loviți de nenorocire. Oamenii rămăseseră fără pămînt, fără colibe, fără animale, lipsiți de adăpost și muritori de foame. Își aminti de făgăduința pe care le-o făcuse preotul din Guagraloma și de sfaturile pe care i le dăduse avocatul din San Martín. Gîndindu-se la ceea ce ar fi putut să întreprindă, își plimba privirea de-a lungul malului. Trebuia neapărat să treacă rîul. „Se va afunda în apă, pînă la brîu, apoi pînă la piept, pe urmă pînă la bărbie...” își zicea el, tulburat de gîndul că se va îneca, luat de valuri. Deodată îi veni în minte să treacă apa legat de o frînghie.

— Frînghiile! zise cu jumătate glas, cătărîndu-se pe coastă, în căutarea șopronului, unde strînsese rămășițele gospodăriei sale. Întîmplarea făcu ca gemenii să dea peste taica-primarul, tocmai cînd acesta cobora grăbit, purtînd cele trebuincioase pentru pregătirea planului ce-și făcuse: un topor și două frînghii.

— Tătucă! murmură, în același timp, Pascual și Jacinto. Se apropiară amîndoi, împinși de

o curiozitate drăcească. Își spuneau : „Să vedem cum poate bietul taica să lupte împotriva vije-
liei, împotriva apelor, împotriva pământului pe
care-l pierde indienii și-l câștigă metișii ! Să ve-
dem ce poate ? Va fi oare zadarnică truda lui ?
Totuși... Nu vrea să se dea bătut... Să vedem“.

— Să mergem ! Veniți încoa' ! îi strigă Pablo
Tixi pe cei doi gemeni. Se opri apoi deodată în
loc, gîndindu-se la ajutorul de care avea nevoie.
Cu toată neîncrederea și ura ce-l stăpînea, se
supuse destinului care îl silea să-și calce pe
inimă, și, înțelegînd că n-are altă ieșire, ceru
„fiilor săi“ să-l ajute. Era ca și cum s-ar fi pre-
dat lor.

— Să mergem, încuviințară băieții, privin-
du-se zîmbitori, cu o privire de complicitate
vicleană.

Coborîră prin smîrcul unei cotituri care nu fu-
sese inundată cu totul, în timp ce mama Juana,
observînd lipsa soțului și a băieților, începu să-i
caute cu disperare, cuprinsă de o bănuială
amară. De pe un vîrf de stîncă a coastei, a pu-
tut să zărească pe malul pustiu și noroios, cum
îl lăsaseră apele după ce s-au retras, pe Pablo,
Pascual și Jacinto, trebăluind ca niște pitici
plini de sîrg, în jurul unui copăcel, căruia, după
vijelia din ajun nu-i mai rămăsese decît tulpina
despuiată, ridicată în sus ca un țaruș.

— Tăicuțăăă ! Copii ! striga mama Juana,
cu un glas care încerca să fie împăciuitoare, dacă
ar fi fost cumva nevoie să potolească o ceartă.
Privirile ei străbăteau anevoie prin ceața deasă,
care se lăsase peste vale.

Taica primarul se apropie de mal, acolo unde râul era mai puțin adânc și albia mai largă. Căută să deslușească un vad. Lăsă toporul și frînghiile la rădăcina copăcelului. Își scoase mantaua și își șterse nasul cu dosul mîneții. Luă frînghiile și începu să le desfășoare, așa cum era obișnuit, cînd se pregătea să prindă vitele sălbatice cu lațul.

„Ce o fi vrînd să facă cu băieții?” se întreba mama Juana și începu să țipe, frîngîndu-și mîinile.

— Tăicutăăă! Copii!

La țipetele ei, cîțiva indieni alergară spre ea.

— Ave Maria, ce se întîmplă, maică?

— Pentru ce te frămînti?

— Spune-ne.

— Dumnezeu să te aibă în pază, spune-ne, te rugăm...

— Taica-primarul! Uitați-vă... jos... O fi avînd nevoie de ajutor! spuse femeia lui Tixi, răspunzînd întrebărilor.

— Cum să-l ajutăm?

— O să-l ajutăm, măicuță.

— Toată noaptea a plouat în munți. *Huaira* va trimite din nou apele, cînd ne vom aștepta mai puțin.

— Așa-i.

— Ave Maria!

— Ia uitați-vă! Taica-primarul își prinde frînghiile de mijloc.

— A trecut funia în jurul copacului, parcă-ar vrea să lege o vită sălbatică.

— Le spune ceva băieților.

- Intră în apă.
- Isuse ! Preamilostivo !
- Tăicuțăăă ! Copii !

În acea clipă, cu apa pînă la genunchi și legat de brîu, Pablo Tixi le spunea băieților :

— Să țineți tare. Să nu slăbiți ! O să vedeți ce face bietul taica al vostru. Trebuie să trec de cealaltă parte. Dacă mă vedeți căzînd, trageți cu toată puterea. Sînteți bărbați, ce Dumnezeu !

Pascual și Jacinto dădură din cap. Li se putea citi în ochi o plăcere stranie, o dorință de izbîndă.

— Mai dați drumul puțin, strigă indianul.

Funia se desfășură din jurul copacului, și taica-primarul înainta încet, scufundîndu-se cu mare grijă, pipăind cu degetele picioarelor nisipul și pietricelele de pe fundul rîului. După vreo zece-doisprezece pași, se simți tîrît de vîrtejul amenințător. Se opri o clipă, i se păru că aude un geamăt, venind parcă din inima lui, din inima atîtor frați indieni, pe care nenorocirea i-a smuls vieții. Tipă :

— Dați-i drumul fără frică, băieți !

La auzul acestor vorbe, Pascual și Jacinto au tresărit deodată, simțind cum se trezesc în ei amintiri amare. Uraganul, glasurile indienilor, care se auzeau din ce în ce mai precise, și clo-cotul apei îi tulburară. Furia lor crescua, amintindu-și de cruzimea tatălui lor, indianul beat, care se aruncă cu furie de diavol asupra mamei, întinsă pe jos, și-o lovește cu cruzime... Pornirea dușmănoasă a băieților creștea... Funia, care trecea prin mîinile lor, cînd mai repede, cînd

mai încet, se întinsese ca o coardă gata să plesnească.

— Mai dați-i drumul puțin și așteptați, se rugă Pablo Tixi.

Apa neagră, clocotind în spume, îl cuprinsese pe indian pînă mai sus de brîu, și părea că-i îndeamnă pe băieți să dea drumul de tot frînghieii care... care...

— *Ayayay*, murmură Jacinto, simțind că-i aîd palmele.

— *Ayayay*, repetă Pascual, văitîndu-se și el de aceeași durere.

— Așteptați, *carajo* ! Crește apa !... strigă taica-primarul. Dar băieții nu-l auzeau. Ascultau acum de un alt glas, mai poruncitor, care venea din adîncul trecutului ; era glasul fără îndurare al sîngelui lor...

— *Ayayay ! Ayayay ! carajo !* strigară, în același timp, amîndoi gemenii, simțind într-adevăr arsuri de foc în rănila mîinilor...

— Stați că mă întorc ! Mă întorc ! Așteptați puțin, fie-vă milă, băieți !

— *Ayayay !*

Pascual și Jacinto aveau pentru ce să se vaite. În cicatricile arse de soare și tăbăcite de muncă, simțiră deodată, de o sută de ori mai dureroasă, vechea arsură a lemnului aprinse, și își amintiră mirosul de carne arsă, cruzimea tatălui lor, indianul, care se năpustise asupra lor.

— Așteptați *carajo* !

— Nuuu !

— Ce s-a întîmplat, băieți, *huairapa*...?

Lăstate în voia lor, frînghiile se învîrtiră deodată, repede, ca scăpate din roată. Băieții nu

mai simțeau arsurile de pe mâini. Pablo Tixi, văzându-se trădat, ridică brațele spre cer, și-și aminti cu o furie de moarte că băieții, cărora le încredințase viața lui, erau copiii unui alb, erau *huairapamushcas*. Ar fi vrut să-i blesteme, să le strige cine erau și de unde veneau, dar apa începuse să-l acopere, se rostogolea furioasă, îi înăbușea glasul și îl târa, cu o furie de nestăpînit, tot mai departe... Un ultim gând îi mîngîie disperarea : „Și totuși, sîngele lor e sîngele meu... Sînt indieni... Indieni după mamă. Indieni după viața pe care au trăit-o în colibă, indieni după pămîntul pe care au trăit, indieni după bicele pe care li le-am dat...”

De pe malul celălalt, auzea glasul mamei Juana, în clipa cînd noi valuri de apă îl învălură aproape pe nesimțite... și trupul fără putere se lăsă tîrît de unda mocirloasă a apelor...

— Oare de ce ? de ce i-au dat drumul bietului indian, taica lor ?

— Nu se mai vede... spuse Pascual, cu o uimire drăcească, iscodind suprafața tulbure a rîului.

— S-a dus ! răspunse ca un ecou Jacinto, privind-și mîinile înroșite, care tremurau încă, dar nu-l mai dureau.

— De ce i-ai dat drumul ? întrebă un frate pe celălalt.

— Îmi ardeau mîinile. Nu mai puteam...

— Tu i-ai dat drumul !

— Și tu, nu ?

— Vrei să spui că...

— Adică ce ?

— Acum s-a dus, să nu mai vorbim.

Ochii întunecați ai gemenilor se îndreptară spre stînca din munte, unde grupul de indieni vorbeau despre nenorocirea care se petrecuse... Indienii îi blestemau pe copiii mamei Juana.

— S-a dus tăicuțu !

— S-a dus taica-primarul.

— Primareee... !

— Băieții sînt niște neputincioși.

— Neputincioși...

— N-au avut putere, puterea indianului, să țină frînghiile.

— Frînghiile... !

— Dar ce fel de *yatunyura* or fi ?

— Or fi...

— Ce sînt ei ? Sînt de-ai noștri, sînt de-ai lor ?

— De-ai lor !

— *Huairapamushca*, bandiți !

— Bandiții... !

— Nu le-a fost milă de taica lor.

— Taica lor !...

— A murit.

— A muriit !...

— Să fugim, a spus Pascual.

— Pe unde ? a întrebat Jacinto, privind în jurul său.

Cățărîndu-se pe coasta noroioasă, dimpreună cu ceata de indieni care blestemau, mama Juana ridica din cînd în cînd capul, văitîndu-se înnebunită, cu o duioșie de mamă care-ți sfîșia inima :

— Copii ! Copilașiloor !

Pentru cei doi frați, toate erau acum fără rost. Nimic nu mai avea însemnătate. Mergeau fără

țință, dintr-un loc într-altul, căutînd.. nici ei nu știau ce. Rătăceau de-a lungul țărmului, devastat și pustiu, care începea să se acopere iar de apă. Rîul pornise din nou să crească și valurile se învolburau.

— Iar vine apa mare ! a strigat careva, vestind urgia. Oamenii, cuprinși de spaimă, începură să alerge zăpăciți, care încotro.

— Vine apa ! Vineee !

— Urlă ca un diavol !

— Șuieră ca blestematul *Huaira*.

— Acoperă totul ca un potop !...

— Uite-o cum vineeeeee...!

— Vine să prăpădească puținul ce ne-a mai rămas.

— Colibele, înșămîntările, vitele...

— Pămîntul sărmanului băstinaș.

— Sus pe podiș, *carajo* !

— Fugiți !

— Ne-a ajuns !

— Copii... Copilașiloor ! Veniți aici ! Au pornit apele ! Să fugim sus, pe podiș... la adăpost ! Copilașiloor ! țipa mama Juana ridicîndu-se din noroi.

Gemenii se priveau unul pe altul, nădăjduind încă. Așteptau o minune care să-i scape de năpastă ; o poruncă mai presus de înfiorătoarea tragedie pe care o trăiau indienii, o putere în care crezuseră din totdeauna și care nu se afla nici pe podișul muntelui, nici în lacrimile lor, nici în iertarea mamei indiene, nici în pornirea lor de-a fugi din mijlocul sălbaticilor indieni.

Însă toate erau zadarnice. Erau prinși ca într-o capcană. Apele năvăliseră printr-o spărtură a malului și le tăiasă orice cale de retragere. Cei doi frați își îndreptară ochii, instinctiv, spre arborele ocrotitor *Yatunyura*, ale cărei brațe se ridicau pe ostrovul înalt, sfidînd toate vînturile.

— Copacul ! strigă Pascual, cu un glas care parcă nu era al lui, și prinse toporul pe care taica indianul îl lăsase în noroiul de pe mal.

— Copacul ! repetă Jacinto, uitîndu-se în ochii fratelui său, așa cum nu-l privise niciodată. Era în privirea aceea cea din urmă licărire de speranță : de a putea smulge din rădăcină viața lui de indian.

— Copii... Copilașilooor ! Veniți să plecăm pe podiș... continua să țipe în acest timp mama Juana, luată de iureșul celor care se cățarau spre ultimul lor refugiu.

Toporul băieților s-a înfipt în bătrînul trunchi, o dată, de două ori, de o sută de ori. Rana, ca o gură deschisă de șopîrlă, părea că se vaită. Crengile, frunzele, cuiburile fără păsări, mușchiul întunecat, lichenii seculari, la fiecare lovitură de topor, se cutremurau, scoțînd parcă un horcăit, ca un blestem...

— Copii... Copilașilooor !

„Nu ! Spre podiș ? Nu ! Niciodată ! Noi sîntem...” răspundeau în gînd Pascual și Jacinto, la chemarea din ce în ce mai îndepărtată a mamei lor. Nu îndrăzneau să-și mărturisească ceea ce erau. Cînd unul, cînd celălalt, cu mîinile însîngerate, izbeau în carnea sfîșiată a copacului. Durerea le era plăcută, le ostoia ura ; cica-

tricile nu-i mai usturau așa cum îi arseseră frînghiile de care era legat taica indianul. Bătrînul *Yatunyura* căzu, pămîntul se cutremură, dar prăpastia nu-l putu înghiți ; coroana lui plină de frunze se sprijini pe malul metişilor. Peste această punte, de ramuri, fugiră băieții *huairapamushcas*. Îi mîna înainte aceeași dorință misterioasă, același tainic vis de care fuseseră însuflețiți întotdeauna : să ajungă și ei metiși, la Guagraloma, sau în orice sat din munți.

CUPRINS

<i>Jorge Icaza</i>	5
I Longa Juana	9
II Yatunyura și Guagraloma	55
III Huairapamushcas	99
IV În fața unor noi perspective	141
V Părășiți de Dumnezeu	185
VI Față în față	223

Redactor responsabil: OLGA ZAICIC
Tehnoredactor: ILIE GABRIEL

*Dat la cules 19.11.1964. Bun de tipar 12.01.1965.
Apărut 1965. Tiraj 15.145 ex. broșate. Hirtie tipar
înalt B mat de 63 g/m². Format 700×920/32. Coli
ed. 10,96. Coli tipar 8,5. A. nr. 14.661. C. Z. pentru
bibliotecile mari 89. C. Z. pentru bibliotecile mici
89—31=R.*

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”,
str. Grigore Alexandrescu nr. 93—95,
București — R.P.R., comandă nr. 2435.

Lei 5,50